

TAMPEREEN YLIOPISTO

Mikko Rapo

HEINÄPELLOLTA LEIPÄJONOON

Suomalaisen köyhyyden kokemuksen muutos 1900-luvun aikana

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2016

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
RAPO MIKKO: Heinäpellolta leipäjonoon. Suomalaisen köyhyyden kokemuksen muutos
1900-luvun aikana.
Pro gradu -tutkielma, 91s.
Historia
Marraskuu 2016

Suomalaisen köyhyyden juuret ulottuvat pitkälle historiaan. Tässä pro gradu -tutkielmassani pohdin, miten suomalaisten kokemukset köyhyydestä muuttuivat 1900-luvun kuluessa. Vielä 1900-luvun alkupuolella Suomessa kärsittiin absoluuttisesta köyhyydestä, joka ilmeni syvimmillään nälän ja suojattomuuden muodoissa. Vuosisadan kuluessa tapahtunut taloudellinen kehitys ja yhteiskunnalliset muutokset kohensivat myös köyhälistön asemaa. Köyhyys ei silti kadonnut, vaan yhä 2000-luvun taitteessa osalla suomalaista oli vakavia vaikeuksia toimeentulon ja riittävän elintason saavuttamisessa.

Tarkasteluni kohteena ovat köyhyydessä eläneiden kertomukset omasta köyhyydestään sekä 1900-luvun alun agraarisessa että 2000-luvun taitteen hyvinvointivaltion Suomessa. Eri aikakausien köyhyyskokemuksia vertailemalla selvitän, millä tavoin köyhyys muuttui arkipäivän kokemusten tasolla. Lähdeaineistona köyhyyden kokemuksen tutkimiseen hyödynnän *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -kirjoituskilpailuaineistoa (2006). Vertaan kuvauksia 1900-luvun alun maalaisköyhyydestä kirjoituksiin 2000-luvun taitteen köyhyydestä luoden samalla kuvan köyhyyden kokemisesta tapahtuneista katkoksista ja jatkuvuuksista.

Eri aikakausien kuvauksia köyhyydestä jaettu temaattisesti osiin, joiden mukaan työ myös rakenteellisesti etenee. Nämä teemat ovat elämäntapa, häpeä, köyhyyden kiistäminen ja kieltäminen sekä katkeruuden tunteet. Analysoimalla kyseisiä osa-alueita sisällönanalyysin keinoin tuon esille molempien aikakausien kokemusten ominaispiirteitä tutkimuskirjallisuuteen nojautuen.

Analyysin perusteella suomalaisen köyhyyden kokemus säilyi yllättävänkin samankaltaisena 1900-luvun suurista yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta. Työttömyyden ja sairauksien aiheuttama epävarmuus ovat osa niin maalaisen kuin moderninkin köyhyyden kokemusta. Elämäntavan osalta kummankin aikakauden kuvauksia yhdisti jatkuva turvattomuus, ja kirjoittajat olivat alttiita esimerkiksi sairauksien tai muiden äkinäisten tapahtumien aiheuttamille rajuillekin muutoksille elämänkulussa. Samalla tavoin myös häpeän kokemukset olivat olennainen osa kummankin aikakauden köyhyyttä. Ero näiden välillä on siinä, että maalaisköyhyydessä eläneillä oli ympärillään tasa-arvoisten yhteisö, jonka parissa oma köyhyys ei tuntunut väärältä. Nykypäivän köyhät taas kokevat jatkuvaa syyllisyyttä omasta köyhyydestään ja pelkäävät sen paljastumista esimerkiksi ystäville tai naapureille.

Köyhyyden aiheuttamilta nöyryytyksiltä puolustautuakseen kirjoittajat turvautuivat moninaisiin keinoihin. Yleisimpiä näistä olivat maalaisköyhyyden kokeneilla toiveiden asettaminen koulutuksen tarjoamaan helpotukseen köyhyydestä sekä kovan työnteon ihannointi. Hyvinvointivaltion köyhyydestä kirjoittaneet taas painottivat hyvin tiettytyyppistä kunniallisen tai hyvän köyhän ihannetta, jota toteuttamalla he katsoivat ansainneensa yhteiskunnan avun. Yhteistä näillä keinoilla oli, että niiden epäonnistuessa kertojat kokivat syvää katkeruutta omaa asemaansa kohtaan. Koulutien katkeaminen oli suuren pettymyksen aihe monelle agraariköyhyyden muistelijalle. Nykypäivän köyhyyden kannalta selvästi

suurimmat ongelmat ovat vähävaraisuuden aiheuttama ulkopuolisuus jaetusta elämänmallista sekä toivottomuus paremmasta.

Jatkuvuus eri aikakausien kokemusten välillä kertoo, että köyhyys säilyi vakavana henkilökohtaisena hyvinvoinnin vajauksena myös hyvinvointivaltion aikaan. Elintason nousu toi mukanaan uusia köyhyyden muotoja ja modernin köyhyyden kokeneiden kirjoituksissa esiintyneet ulkopuolisuuden ja osattomuuden tunteet ovat uusi ja vaikeasti ratkaistava ongelma. Elämäntapojen eriytyminen ja eriarvoistuminen luovat jatkuessaan solidaarisuuden vajauksia yhteiskunnallisten ryhmien välille, mikä taas voi johtaa hyvinvointivaltion perusteiden uudelleenarvioimiseen.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 1900-LUVUN SUOMALAINEN KÖYHYYS	1
1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	4
1.3 LÄHDEAINEISTO	7
1.4 AINEISTON ANALYYSI JA MUISTIN VARASSA KERTOMINEN	10
1.5 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT KÖYHYIDEN TUTKIMISELLE	14
1.5.1 KÖYHYYS YLEISENÄ ILMIÖNÄ	14
1.5.2 KÖYHYIDEN KOKEMINEN	17
2. KÖYHÄ ELÄMÄ	19
2.1. SUOJATON MAALAISKÖYHYYS	20
2.2. EPÄVARMA NYKYISYYS	31
2.3. YHDISTÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ TURVATTOMUUS	40
3. HÄPEÄLLINEN KÖYHYYS	41
3.1 MAALAISKÖYHYIDEN STIGMA NÄKYVÄKSI	42
3.2 NYKYPÄIVÄN KÖYHÄN HÄPEÄ	47
3.3 PYSYVÄ LEIMA	53
4. SELVIITYMISEN MEKANISMIT: APU JA YLPEYS	54
4.1 LÄHIYHTEISÖN APU OSANA MAALAISTA ELÄMÄNTAPAA	54
4.2 KÖYHYIDEN KIELTÄMINEN	58
4.3 SOSIAALITURVA TUKENA HYVINVOINTIVALTIOSSA	62
4.4 HYVÄ KÖYHÄ	65
4.5 KÖYHYIDEN PUOLUSTUS	68
5. KATKERUUS KÖYHÄN OSASTA JA OSATTOMUUDESTA	69
5.1 MENETETTY LAPSUUS JA TULEVAISUUS	70
5.2 KÖYHÄ – MODERNI MUUKALAINEN	74
5.3 HYVÄN KÖYHYIDEN KÄÄNTÖPUOLI	79
6. PÄÄTÄNTÖ	80
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	85

1. JOHDANTO

1.1 1900-LUVUN SUOMALAINEN KÖYHYYS

Tämä tutkimus kertoo köyhyydestä, tarkemmin sanottuna suomalaisesta köyhyydestä. Siitä, mitä on syödä rappauslaastia kivennäisaineiden puutteeseen 1930-luvun maaseudulla ja siitä, mitä on tuntea häpeää ja potea syyllisyyttä köyhyydestä 2000-luvun Suomessa. Tutkimukseni tavoite on pohtia, millä tavoin suomalainen köyhyys muuttui 1900-luvun aikana. Tiedetään, että suomalaisen yhteiskunnan muutoksen mukana köyhyys ilmiönä siirtyi maalta kaupunkiin ja kosketti siellä entistä pienempää määrää ihmisiä. Mitä tapahtui itse köyhyydessä elämiselle? Vastausta tähän kysymykseen etsin analysoimalla köyhyyden henkilökohtaisia kuvauksia ja kokemuksia 1920-luvulta vuosituhaten vaihteeseen. Vertailemalla köyhyyden omakohtaisia kokemuksia voidaan saada selville kehityskulkuja, joita rakenteelliset köyhyyden mittarit eivät kerro. Köyhyys on aina ensisijaisesti henkilökohtainen kokemus tai tuntemus, eikä köyhyyden täyttä syvyyttä voida ymmärtää virallisten mittarien tai indikaattorien avulla. Köyhyyden kokemus ei ole riippuvainen tuloista tai kulutuksesta, vaan siitä, miten yksilö kokee itsensä ympäröivän yhteiskunnan sosiaalisessa kontekstissa. Suomalaisen köyhyyden pitkän aikavälin tutkimukselle on tarvetta, sillä muutokset yhteiskunnan pohjalla olevien asemassa kertovat paljon yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta.

Suomalainen köyhyys on historiallisesti ollut pitkälti maalaisköyhyyttä liittyen agraariseen yhteiskuntarakenteeseen, minkä puitteissa suurin osa väestöstä sai elantonsa maataloudesta 1950-luvun lopulle saakka.¹ Suomalaisen maalaisköyhyyden juuret alkavat kaukaa, sillä 1700-luvun puolivälistä eteenpäin suomalaiselle maaseudulle alkoi kertyä väestöä, jolle ei riittänyt omaa viljelysmaata johtaen maaseudun tilattoman väestön kasvuun. Tilaton maatyöväestö hankki elantonsa sekalaisista lähteistä kärsien käytännössä säännönmukaisesta työn vähyydestä.² Tilattoman väestön suojaton asema asetti heidät alttiiksi talouden ja satokausien vaihteluille, ja esimerkiksi 1860-luvun nälkävuodet isivät pahiten juuri maaseudun tilattomaan työväestöön. Omavaraisuuden puuttuminen näkyi elintarvikkeiden niukkuutena, ja laaja

---

¹ Urponen 1994, 215.

² Stark 2011, 88–89.

työttömyys pahensi entisestään hätää työväestön keskuudessa.³ Nälkävuosien jälkeen tilattoman väestön asema huononi, sillä työtä oli entistä vähemmän tarjolla tilojen köyhtymisen ja tuotantotapojen muutosten vuoksi. Tilattoman väestön ongelmaa ei saatu ratkaistua ennen sisällissodan jälkeisten asetuslakien voimaantulemista. Asetuslaeilla pyrittiin takaamaan maaseudun tilattomalle väestölle maata ja tätä kautta myös luomaan yhteiskuntarauhaa. Maareformin myötä syntyneet pientilat kuitenkin elättivät huonosti sillä seurauksella, että 1920- ja 1930-luvuilla köyhimpiin väestöryhmiin olivat tilattoman väestön lisäksi vajonneet myös pientilalliset.⁴ Syinä tähän on esitetty olleen muun muassa maataloustuotannon alhainen tuottavuus, viljeltyyn maa-alaan nähden liian suuri väestö ja pienviljelijä-metsätyöläisjärjestelmä, jonka takaamat tulot eivät riittäneet toimeentulon turvaamiseen.⁵ Maalaisköyhyyden yleiskuva säilyi samanlaisena aina 1950-luvulle asti. Sodanjälkeinen asutustoiminta pienensi entisestään keskimääräistä tilakokoa ja iso osa tiloista sijaitsi ilmastoltaan maataloudelle huonosti sopivassa Pohjois-Suomessa. Työttömyys maaseudulla nousi myös erittäin korkeaksi 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa. Antti Häkkinen ja Jarmo Peltola ovat esittäneet, että Suomen elinkeinorakenteen yksipuolisuus, eli riippuvuus suhdanneherkästä metsäteollisuudesta, sekä pieni keskimääräinen tilakoko loivat tilanteen, jossa kausityöttömyydestä tuli vakava ongelma.⁶ Maalaisköyhyyden ongelmia ei pystytty ratkaisemaan, vaan maalaisköyhälistö väheni 1950-luvulta eteenpäin ihmisten muuttaessa maalta kaupunkeihin tai Ruotsiin paremman toimeentulon perässä.

Kaupunkiköyhyyden synty ja kehitys olivat huomattavan erilaisia agraariköyhyyteen verrattuna. Nopea väestönkasvu 1900-luvun alussa lisäsi etenkin kaupunkiväestön määrää, ja vuonna 1920 melkein viidesosa suomalaisista asui kaupungeissa.⁷ Kaupunkiväestön ja tätä kautta kaupunkien nopea kasvu loi monia työmahdollisuuksia etenkin rakentamisen, liikenteen ja teollisuuden aloilla, mutta työvoiman runsas tarjonta ja monien töiden kausiluonteisuus tekivät elämästä vaikeasti ennakoitavaa. Kaupunkiköyhyyden suurimpia ongelmia olivat matala tulotaso, ahtaat ja kehnot asuinolot, työttömyys sekä elinoloista johtuvat terveysriskit. Suhdannevaihtelut iskivät työttömyyden kautta etenkin kaupunkiköyhälistöön, eikä kaupunkiväestöllä ollut mahdollisuuksia lieventää tästä johtuvia riskejä luontaistalouden

---

³ Häkkinen & Peltola 2005, 42—44.

⁴ Stark 2011, 97.

⁵ Häkkinen & Peltola 2005, 84.

⁶ Häkkinen & Peltola 2005, 63—64.

⁷ Urponen 1994, 165.

avulla. 1930-luvun lama aiheutti vakavia ongelmia niin maaseudulla kuin kaupungeissa, mikä näkyi työttömien ja köyhäinavustusta saaneiden määrien moninkertaistumisessa. Toisen maailmansodan jälkeen työttömyys kohdistui pääasiassa maaseudulle ja siellä etenkin ammattitaidottomiin sekatyömiehiin ja pienviljelijöihin. Maatalouden jatkuvan kaupallistumisen ja tehostumisen seurauksena luontaistalous ei enää toiminut merkittävänä elinkeinona, ja palkkatyö nousi pääasialliseksi tulonlähteeksi. Näin ollen myös maalaisköyhyys muotoutui entistä selkeämmin moderniksi, ansiotuloista riippuvaiseksi köyhyydeksi.⁸

1950-luvun lopulla alkoi suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisen kausi, jonka aikana huomiota kiinnitettiin sosiaalisten epäkohtien korjaamiseen. Köyhyyttä ja sosiaalista eriarvoisuutta pyrittiin korjaamaan esimerkiksi tulonsiirroilla, joista esimerkiksi kansaneläke kosketti koko väestöä ja takasi toimeentulon vanhuuden varalle.⁹ Uuden aikakauden köyhyys oli suoranaista rahan puutetta, minkä taustalla oli yhä useammin pitkittynyt työttömyys. Vuonna 1970 keskimääräinen päättynyt työttömyyskausi oli kestänyt viisi viikkoa, kun taas vuonna 1986 keskimääräinen kesto oli noussut jo 21 viikkoon.¹⁰ Köyhyyden vähentämisessä hyvinvointivaltion voidaan katsoa onnistuneen, sillä hyvinvointivaltion rakentamisen aikana köyhyys väheni aina 1980-luvun lopulle saakka.¹¹ 1990-luvun laman seurauksena köyhyys nousi taas ajankohtaiseksi ongelmaksi, sillä laaja ja pitkittynyt työttömyys sekä kotitalouksien ylivelkaantuminen aiheuttivat vakavia toimeentulovaikeuksia. Vuonna 1995, laman syvimmän vaiheen jo taituttua, suomalaisista 9 % prosenttia kärsi köyhyydestä suhteellisen mittaustavan mukaan¹². Erityisen haavoittuvassa asemassa olivat pitkäaikaistyöttömät, joiden tilanne huononi entisestään vuosikymmenen lopulle tultaessa. 2000-luvun taitteessa yhä useampi työtön eli perusturvan varassa ansiosidonnaisen työttömyysturvan ehdyttyä.¹³

On selvää, että kokonaisuutena suomalaisten elintaso nousi huomattavasti ja köyhimpienkin nyky-yhteiskunnan jäsenten materiaaliset olot ovat paljon paremmat kuin toisen maailmansodan jälkeen osattiin edes kuvitella. Usein kuullaankin puhuttavan, ettei

---

⁸ Häkkinen & Peltola 2005, 48—67.

⁹ Urponen 1994, 232—233.

¹⁰ Kalela 1989, 199.

¹¹ Ritakallio 1994, 176—177.

¹² Suhteellinen tulomittari: köyhiksi luokitellaan kaikki ne, joiden tulot jäävät alle 50 prosenttia väestön keski-eli mediaanitulosta.

¹³ Kangas & Ritakallio 2003, 15—26.

nykyisenkaltaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa edes voida katsoa olevan ”oikeita” köyhiä, sillä kukaan ei ole esimerkiksi nälkäkuoleman partaalla, mikä aiemmin historiassa on saattanut olla hyvinkin mahdollinen kohtalo yhteiskunnan huono-osaisille. Nykypäivänä korkean elintason maissa köyhyys kuitenkin määritellään suhteutettuna ympäröivän yhteiskunnan elintason ja painopiste on yksilöiden yhteiskunnallisten ja sosiaalisten toimintaedellytysten arvioimisessa. Eli vaikka nykypäivän köyhällä olisikin varaa ruokaan, tämä ruoka voi olla joko huonolaatuisempaa tai epäterveellisempää kuin saman yhteiskunnan jäsenillä keskimäärin, mikä asettaa köyhydessä elävät eriarvoiseen asemaan muuhun yhteiskuntaan verrattuna.

1.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimukseni pääpaino on pohtia, miten köyhydessä eläminen muuttui Suomessa 1900-luvun aikana. Toisin sanoen, miten 1900-luvun alun maalaisköyhälistön kokemus köyhydestään eroaa 2000-luvun taitteen hyvinvointivaltiossa elävän köyhän kokemuksesta? Millä tavoin suomalaisen köyhälistön elämäntapa muuttui siirryttäessä agraarisesta yhteiskunnasta moderniin hyvinvointivaltioon? Kokonaiskuvan hahmottamiseksi pyrin analysoimaan, miten ihmiset kokivat köyhyden arkipäivässään erilaisissa historiallisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa. Millä tavoin köyhyys ilmeni materiaalisesti, muuttuiko esimerkiksi ravinnon rooli köyhydessä elävien arjessa suhteellisen köyhyden yhteiskuntaan tultaessa? Missä eri tilanteissa ja mistä eri asioista köyhydessä eläneet kokivat häpeää vähävaraisuudestaan? Toisaalta, mitkä seikat köyhydessä synnyttivät ylpeyden tai tyytyväisyyden tunteita? Tapahtuiko köyhyden kokemisen yhteisöllisyydessä tai yksilöllisyydessä muutosta tutkimuksen ajanjaksolla? Näitä erilaisia köyhyden kokemisen osa-alueita tutkimalla ja vertaamalla pyrin vastaamaan suurempaan kysymykseen siitä, mitä köyhydessä elämiselle tapahtui 1900-luvun kuluessa ja mitkä seikat siihen mahdollisesti vaikuttivat. Tapahtuneiden muutosten ja eroavaisuuksien ohella aivan yhtä tärkeää on keskittyä siihen, mikä ei muuttunut. Jatkomot eri aikakausien kokemusten välillä kertovat paitsi köyhyden sitkeydestä myös siitä, miten vähän huono-osaisien olot ovat muuttuneet yhteiskunnallisesta kehityksestä huolimatta.

Suomalaista köyhyden kokemusta on historiantutkimuksen osalta pohdittu aiemmin etenkin 1930-luvun laman osalta. Gia Virkkunen on väitöskirjassaan analysoinut tekemiinsä

haastatteluihin perustuen, miten pula-ajan köyhyys maaseudulla koettiin ja minkälaisia keinoja käyttäen pulasta selviydyttiin. Virkkunen analysoi myös lyhyesti, miten hänen haastateltavansa kokivat 1990-luvun laman verrattuna 1930-luvun pula-aikaan. Hän tulee johtopäätökseen, etteivät 30-luvun pulan kokeneet kyenneet täysin käsittämään 90-luvun tapahtumien laajuutta ja vakavuutta, koska pula-ajan kokeneille 1930-luku näyttäytyi mittapuuna, johon myöhempiä tapahtumia verrattiin,¹⁴ Eija Stark on pohtinut väitöskirjassaan *Köyhyyden perintö* kulttuuriselta kannalta köyhyydestä puhumisen tapoja 1880-luvulta 1960-luvulle asti. Aineistona Stark on käyttänyt omaelämäkerta- sekä sananlaskuaineistoja, joiden kautta hän on pyrkinyt hahmottamaan, miten maalaisköyhyydestä puhuttiin ja millä tavoin tästä köyhyydestä juontuvat ajattelumuodot ovat yhä läsnä nykypäivän ajattelutavoissa.¹⁵ Virkkusen ja Starkin tutkimukset ovat lähinnä tämän tutkimuksen lähtöasetelmaa niiden perustuessa muistitietoa-aineistolle ja kertomusten analysoinnille tämän tutkimuksen tapaan. Muistitietoon perustuvaa aineistoa on hyödynnetty myös paljon juuri suomalaisen maalaisyhteiskunnan tutkimuksessa, ja esimerkiksi Sakari Saaritsa on tutkinut kerjäämistä ja moraalitaloutta suomalaisen maalaisyhteiskunnan kontekstissa.¹⁶ Kansainvälisiä klassikoita köyhyyden omakohtaisesta kokemisesta ovat työttömyyden vaivaaman tehdasyhteisön elämää 1930-luvun Itävällässä valottanut *Marienthal, The Sociography of and Unemployed Community* sekä antropologi Oscar Lewisin tutkimus *Sanhezin lapset* Meksikon slummien asukkaiden elämästä.¹⁷ Lewisin havaintoja köyhyydessä elävien muodostamasta alakulttuurista on hyödynnetty myös tämän tutkimuksen teoreettisena taustana.

Yleisesti suomalainen köyhyystutkimus on ollut hyvin pitkälti köyhyyden mittaamista kvantitatiivisen keinoin. Suomalaista köyhyystutkimusta kartoittanut Veli-Matti Ritakallio on maininnut, että köyhyyden tutkiminen ja mittaaminen jäivät Suomen oloissa vähälle huomiolle sodanjälkeisinä vuosikymmeninä. Euroopassa köyhyys löydettiin uudelleen 1960-luvun alussa, kun suhteellisen köyhyyden käsite alkoi saavuttaa suosiota. Suomessa vastaavanlainen herääminen koettiin vasta 1980-luvun lopulla. Suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisen aikakaudella sosiaalipoliittiselle tutkimukselle oli ominaista yleisen hyvinvoinnin määrittäminen ja sen jakautumisen tutkiminen koko yhteiskunnan tasolla. Köyhyyden

---

¹⁴ Virkkunen 2010, 271—272.

¹⁵ Stark 2011.

¹⁶ Saaritsa 2003, Saaritsa 2008.

¹⁷ Jahoda & Lazarsfeld & Zeisel 1933, Lewis 1963.

tutkimisella ei ollut annettavaa koko väestön elinolosuhteiden analysoinnille, jolloin se jäi pitkälti epäsuosioon.¹⁸ Suomalainen huono-osaisuuden tutkimus syntyikin 1980-luvulla täyttämään sosiaalipoliittiseen tutkimukseen jäänyttä aukkoa ja lyhyeksi aikaa siitä tuli eräänlainen muoti-ilmiö.¹⁹ Etenkin syrjäytymisen käsitteen omaksuminen sosiaalipoliittisen tutkimukseen ja tätä kautta myös yleiseen keskusteluun oli Tuula Helneen mukaan näkyvä merkki uudesta kiinnostuksesta yhteiskunnan huono-osaisiin. Tämä innostus laantui kuitenkin nopeasti, eikä syrjäytymisen käsitettä kyetty soveltamaan huono-osaisuuden mittaamiseen onnistuneesti.²⁰

1990-luvun taloudellisen laman seurauksena mielenkiinto köyhyyden ja muiden huono-osaisuuden ilmiöiden tutkimiseen kasvoi huomattavasti. Uudenlaista tutkimusotetta edusti vuonna 1994 julkaistu Jouko Karjalaisen, Sakari Hännisen ja Matti Heikkilän toimittama antologia *Kirjeitä Nälästä* (1994), jota varten tutkijat vastaanottivat kirjeitse kansalaisten vapaamuotoisia kuvauksia nälän ja köyhyyden kokemuksista. Kokoelma oli osa sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskukseen ja sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemaa tutkimussarjaa, jossa tarkasteltiin 1990-luvun laman taloudellisia, sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Vuonna 1998 julkaistiin Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken tutkimus *Työtön*, jossa tarkasteltiin työttömyyden vaikutuksia omakohtaisten kertomusten kautta.²¹ 2010-luvulla pitkittynyt taantuma on antanut lisäpontta köyhyyden ja huono-osaisuuden tutkimukselle, ja esimerkiksi Juho Saari on julkaissut aiheesta useita teoksia.²² Viimeisin köyhyyttä subjektiivisen kokemuksen kautta lähestyvä tutkimus on vuonna 2016 julkaistu Anna-Maria Isolan ja Esa Suomisen kirjoittama *Suomalainen köyhyys*.²³ Tutkimuksessaan Isola ja Suominen pyrkivät köyhyydestä kärsivien elämäntarinoiden avulla tuomaan esille suomalaisen yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia. Suomalaisen köyhyystutkimus näyttääkin kääntyneen yhä enemmän arjen kokemusten ja henkilökohtaisen tuntemusten pariin, eikä tilastollinen tutkimus ole enää hallitsevassa asemassa. Tähän liittyen on tapahtunut myös tutkimuskohteiden eriytymistä, sillä modernissa tutkimuksessa nostetaan usein esille tiettyjä ryhmiä, kuten leipäjonojen asiakkaita tai asunnottomia. Kokonaisuutena suomalaisen köyhyystutkimuksen

---

¹⁸ Ritakallio 1986, 1—3.

¹⁹ Vähätalo 1994, 8—10.

²⁰ Helne 1994, 40—44.

²¹ Kortteinen & Tuomikoski 1998.

²² Esim. Saari 2013, Saari 2015.

²³ Isola & Suominen 2016.

kenttä on viime vuosikymmenien aikana huomattavasti laajentunut ja tarkentunut. Edellä mainitut tutkimukset edustavat kaikki kuitenkin aikalaistutkimusta, eikä niissä ole käsitelty köyhyyden kokemuksen kehittymistä historiallisesti. Tätä aukkoa pyrin tutkimuksellani täyttämään. Köyhyyden kokemisen historiallisuuden avulla voidaan konkreettisesti havaita mitä köyhien elämälle ja asemalle tapahtui 1900-luvun yhteiskunnallisten muutosten aikana.

1.3 LÄHDEAINEISTO

Eri aikakausien köyhyyden kokemusten tutkimisen lähdeaineistona toimivat tässä tutkimuksessa vuonna 2006 järjestetyn *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* – kirjoituskilpailun kirjoitukset.²⁴ *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* oli Tiede, taide ja köyhä kansa ry:n vuonna 2006 järjestämä kirjoituskilpailu, jossa osanottajia pyydettiin kirjoittamaan tavallisten ihmisten kokemuksia siitä, millaista on olla köyhä Suomessa. Kilpailuilmoitusta jaettiin useissa maakuntalehdissä sekä valtakunnallisesti Helsingin Sanomissa, mutta myös internetin sekä Kelan toimipisteiden kautta. Kirjoituskilpailun tarkoituksena oli kiinnittää huomiota Suomen köyhiin ja myös lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä. Kilpailuvastaukset olivat vapaamuotoisia ja niihin sisältyi muun muassa omaelämäkerrallisia sekä fiktiivisiä tekstejä ja runoja. Kaiken kaikkiaan järjestäjätaho vastaanotti kirjoituksia yli 800 kappaletta, joiden pituus vaihteli 1-20 sivun välillä. Kaikista kilpailun kirjoituksista alle neljäsosa oli miesten kirjoittamia, ja ajallisesti valtaosa kertomuksista sijoittui 2000-luvun taitteeseen. Yleisimmät kirjoituksissa esiintyneet teemat olivat köyhyys, työttömyys ja syrjäytyminen, ja useiden kirjoittajien köyhyydellä on juurensa lapsuudessa tai perhetaustassa. Aineiston pohjalta on julkaistu kaksi antologiaa ja aineistoa on käytetty ahkerasti opinnäytetöihin etenkin sosiaalitieteissä.²⁵ Kirjoituskilpailuaineistoa säilytetään Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkistossa, jonka luvalla aineistoa on mahdollista hyödyntää.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun aineistoa on rajattu tämän tutkimuksen tarkoituksiin sekä ajallisesti että sisällöllisesti. Käytetyt kirjoitukset on rajattu ajallisesti siten, että maalaisköyhyyden aikaa käsittelevät tekstit kuvaavat köyhyyden kokemuksia 1920-luvulta

---

²⁴ Alaviitteissä kilpailun nimi lyhennettynä AKK, jonka jälkeen perässä käsitellyn kertomuksen arkistotunnus

²⁵ *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -oheisaineisto 2006.

1950-luvun lopulle asti. Aineistossa on mukana myös näitä vanhempia kuvauksia, mutta nämä ovat huomattavan vähäisiä ja ajallisesti hajanaisia, joten kyseiset tekstit on rajattu tämän käsittelyn ulkopuolelle. Maalaisköyhyyden kokemuksia verrataan 1990-luvun ja näitä uudempiin kokemuksiin, jotta saavutettaisiin kokonaiskuva köyhyyden kokemuksessa tapahtuneista muutoksista. Rajaus on hyvin pitkälle aineistolähtöinen, sillä kuvauksia esimerkiksi 1960–1970 –lukujen köyhyydestä ei ole yksittäisiä kilpailukirjoituksia lukuun ottamatta. 1990-luvun laman seurauksena huono-osaisuus kosketti huomattavasti laajempia väestöryhmiä kuin hyvinvointivaltion aikakaudella aiemmin ja huono-osaisuus usein myös pitkittyi. Tämä on havaittavissa myös suuressa määrässä 1990-lukua ja tuoreempia aikoja koskevia kertomuksia.²⁶ Lähdeaineistoa on myös rajattu sulkemalla tutkimuksen ulkopuolelle runolliset, selvästi fiktiiviset ja rakenteettomat kirjoitukset, eli esimerkiksi listaukset kirjoittajan tuloista ja menoista. Rajaus on tehty ennen kaikkea analyysin ja vertailun mahdollistamiseksi, eikä tässä tutkimuksessa käytetty lähestymistapa toisi oikeutta esimerkiksi lukuisille ansiokkaille runomuotoisille kuvauksille. Sota-aikaa kuvaavat kirjoitukset on myös jätetty käsittelyn ulkopuolelle, sillä ne muodostavat erityislaatuisen ja hyvin yhtenäisen kokonaisuuden kuvatessaan juuri sota-ajan koko kansakuntaa koskettanutta köyhyyttä korvikekahveineen ja muine ominaispiirteineen. Yllä mainittujen rajausten kautta tutkimuksen lähdeaineistoksi valikoitui yhteensä 83 kirjoitusta, joiden pituudet vaihtelevat muutamasta kappaleesta useisiin sivuihin. Valitut kirjoitukset jakautuivat melkein tasan maalaisköyhyyden ja nykypäivän köyhyyden kuvauksien kesken.²⁷ Sukupuolijakaumaltaan analysoidut kirjoitukset ovat hyvin vahvasti naispainotteisia. Maalaisköyhyyden kirjoituksista hieman alle puolet on miesten kirjoittamia, kun taas vuosituhannen taitteen köyhyyskokemuksista vain kymmenesosa on lähtöisin miespuolisten kirjoittajien kynistä.²⁸

Oman haasteensa lähdeaineiston ajalliselle rajaamiselle toi kirjoitusten historiallinen paikantaminen. Kertojat eivät useinkaan sijoita kuvaamiaan tapahtumia tai muistoja ajallisesti kovin tarkkaan, vaan yleisin mainittu aikamääre on vuosikymmen tai esimerkiksi maininta sota-ajasta. Maalaisköyhyyden ajalta 1930-luvun pulan kokemukset nousivat usein esille, mikä toi omalla tavallaan mielenkiintoisen kontrastin vertailussa 1990-luvun laman

---

²⁶ Vähätalo 1994, 26—27.

²⁷ Maalaisköyhyyttä kuvaavia kirjoituksia 41, nykypäivän köyhyyttä kuvaavia 42.

²⁸ Maalaisköyhyydessä jakauma sukupuolten välillä 25/16 naisten hyväksi. 1990-lukua käsittelevät kirjoitukset jakautuvat naisten hyväksi suhteessa 38/4.

köyhyyskokemuksiin. Näitä kahta taloudellista lamakautta ei kuitenkaan käsitellä erityistapauksina, sillä lamojen aikaiset köyhyyskuvaukset eivät eroa arkipäivän tasolla muiden köyhyyskokemusten joukosta. Koska sekä 1930-luvun pulan että 1990-luvun laman sosiaaliset vaikutukset olivat huomattavan pitkäkestoisia, ei lamakausien kokemusten erottaminen muiden kokemusten joukosta olisi myöskään ollut aivan yksinkertainen tehtävä.²⁹ Analyysin pohjalta vedettyjen johtopäätösten kannalta tulee ottaa huomioon, että 1930–1950 –lukujen köyhyyttä kuvaavat kirjoitukset ovat poikkeuksetta maalaisköyhyyden kuvauksia, eikä mukana ole ainuttakaan kuvausta kaupunkiköyhyydestä. Tästä syystä aineiston ei voida olettaa antavan kokonaiskuvaa köyhyyden kokemuksesta kyseisellä ajanjaksolla, mikä vääjäämättä vähentää tutkimustulosten painoarvoa. Kaupunkiköyhyyden kuvauksien puuttuminen on valitettavaa, mutta toisaalta olisi erittäin mielenkiintoista tietää miksi muistoissa säilyneestä kaupunkiköyhyydestä ei kirjoitettu.

Toinen lähdeaineiston erityispiirre on, että tekstit ovat pääosin naisten kirjoittamia. Maalaisköyhyyden kuvauksissa miesten kirjoitusten osuus on hieman alle puolet, kun taas nykypäivän köyhyyden kirjoituksissa tämä osuus on vain noin kymmenesosa. J. P. Roos on kirjoittanut, että omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa miesten ja naisten tavat kertoa ja elämästään poikkeavat huomattavasti miesten keskittyessä suuriin linjoihin ja naisten käyttäessä tiheämpää kerrontaa.³⁰ Tässä tutkimuksessa hyödynnetyssä aineistossa ei ole löydettävissä samankaltaista jakoa ainakaan maalaisköyhyyden kuvauksista. Tämä voi johtua niiden painottumisesta kertojien lapsuuteen, josta mies- ja naiskertojille ovat jääneet mieleen hyvin samankaltaiset asiat. Luonnollisesti mieskertojat muistelevat enemmän miehelle kuuluneita työtehtäviä ja naiskertojat naisille ominaisia, mutta muita temaattisia eroja ei ole löydettävissä. Esimerkiksi J.P. Roosin mainitsema perheiden ”katoaminen” miesten omaelämäkertoista ei toistu köyhyydestä kirjoitettaessa, vaan perheet ovat olennainen osa kaikkien maalaisköyhyyden kokeneiden muisteloita. Nykypäivän köyhyyden kirjoituksissa miesten osuus on niin pieni, ettei analysoitujen kirjoitusten perusteella voida vetää johtopäätöksiä mahdollisista eroista miesten ja naisten kirjoitusten välillä. Naisten laatimien kirjoitusten suuri määrä kuitenkin todennäköisesti korostaa yksinhuoltajuuden ja ylipäättään lapsiperheiden roolia. Miesten ja naisten kokemusten temaattisesta samankaltaisuudesta sekä miesten kokemusten vähäisyydestä johtuen miesten ja naisten kokemuksia ei ole nähty

---

²⁹ Häkkinen, Peltola 2005, 61.

³⁰ Roos 1987, 62—63.

tarpeelliseksi käsitellä erikseen. Oletuksena on, että kummankin aikakauden köyhyyden kertomuksista on ollut löydettävissä yleistyksiä, jotka eivät ole suoraan riippuvaisia kirjoittajien sukupuolesta, vaan kertovat köyhyydessä elämisen yhtäläisyyksistä yli sukupuolierojen. Selvästi sukupuolittuneet käytännöt on pyritty avaamaan lukijalle tutkimuskirjallisuuteen tukeutuen.

1.4 AINEISTON ANALYYSI JA MUISTIN VARASSA KERTOMINEN

Tutkimukseni lähdeaineiston analysoinnin pyrkimyksenä on tuottaa mielekästä ja yhtenäistä tietoa suuresta määrästä henkilökohtaisia kuvauksia. Hedelmällisen tiedon tuottamiseksi kertomuksia jaetaan osiin ja analysoidaan aineistosta esiin nousseiden tai esiin nostettujen teemojen perusteella. Eri aikakausien kokemuksia verrataan toisiinsa näiden teemojen kautta ja pyritään saavuttamaan kokonaiskuva köyhyyden kokemisen muutoksista ja jatkuvuuksista. Tutkimusprosessin aikana on otettava huomioon, että pelkkä teemoittain lajiteltu ja vertailtu aineisto ei ole vielä itsessään tutkimustulos. Sisällönanalyysin vaatimusten mukaisesti tarkoituksena on myös pyrkiä löytämään ja esittämään johtopäätöksiä siitä, miten ja miksi köyhyyden kokemukset ovat muuttuneet ajan saatossa.³¹ Tässä tutkimuksessa harjoitettu sisällönanalyysi on aineistolähtöistä, sillä tutkimukseen valittuja teemoja ei ole ennalta määrätty esimerkiksi tutkimusteorian toimesta, vaan ne on pyritty löytämään kirjoituksia lukemalla ja analysoimalla.³² Täytyy silti ottaa huomioon, että tutkija ei ole tutkimusta tehdessään sosiaalisessa tai kulttuurisessa tyhjiössä, vaan tutkimuksen teemojen ovat vaikuttaneet monet tiedostetut ja tiedostamattomat lähtökohdat. Otan myös vastuun lähdeaineistoa kohtaan tehdystä väärin- tai oikeinymmärryksestä, sillä sisällönanalyysia harjoitettaessa kirjoittajien kertomuksia on pilkottu osiin ja hyödynnetyt osat ovat irrotettu kontekstistaan, mikä väistämättä muuttaa niiden alkuperäisiä merkityksiä. Tämä työ on kuitenkin pyritty tekemään mahdollisimman hellävaraisesti tekstien alkuperäistä henkeä vaalien, ja vastuu mahdollisista virhetulkinnoista ja – päätelmistä on täysin, ja luonnollisesti, kirjoittajan.

---

³¹ Tuomi, Sarajärvi 2002, 105.

³² Tuomi, Sarajärvi 2002, 97.

Lähdeaineistona toimivia kirjoituksia on analysoitu niissä kuvattujen elämän osa-alueiden ja tutkimuskysymysten mukaisten teemojen kautta. Selviä kertomuksista esiin nousseita temaattisia kokonaisuuksia ovat esimerkiksi häpeän ja selviytymisen kokemukset, jotka toistuvat melkein kaikissa kirjoituksissa. Eri aikakausia kuvaavia kirjoituksia on tämän jälkeen verrattu toisiinsa valittujen teemojen sisällä ja pyritty tätä kautta muodostamaan kuva siitä, miten köyhyydessä eläminen muuttui 1900-luvun aikana. Vaihtoehtoinen lähestymistapa olisi voinut olla kirjoitusten tyypittely, jonka pohjalta olisi muodostettu niin kutsuttu arkkityyppi kummankin aikakauden köyhästä. Arkkityyppien muodostaminen ja vertailu olisi ollut ehkä kirjallisesti antoisampi tapa aiheen lähestymiselle, mutta kirjoitusten hajanaisuus niin ajallisesti kuin sisällöllisesti olisi ollut vakava ongelma mahdollisen arkkityypin luotettavuuden kannalta. Osa-alueiden tai teemojen käyttäminen tutkimuksen jäsentämiseen on helpottanut suuren tekstimassan käsittelyä ja mahdollistanut myös kokemusten analyttisen vertailun. Pyrkimyksenä on sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti ollut tiivistää suuri määrä informaatiota tiiviiseen ja selkeään muotoon, kadottamatta sen sisältämää arvokasta tiedollista ainesta.³³ Käytetyn lähestymistavan haittapuoli on, että yksittäisen kokemuksen erikoislaatuisuus ja rikkaus eivät tule esille niiden ansaitsemalla tavalla. Tätä vajetta on kuitenkin korvattu esittämällä lainauksia kirjoittajien kertomuksista, jotta myös lukija voi tehdä omat tulkintansa ja johtopäätöksensä kirjoittajien kokemuksista, eikä joudu jäämään täysin tekemäni tulkinnan varaan.

Aineistona niin sanotusti tavallisten ihmisten itse kirjoittamat kokemuksensa ovat mielenkiintoisia, sillä niistä näkyy välittömästi, miten ihmiset itse kokivat köyhyyden, ilman esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavan välistä interaktiota. Kirjoittajat ovat saaneet kirjoittaa vapaasti omien kokemustensa pohjalta, eikä kukaan ole ohjannut kirjoitusten kulkua esittämällä tarkentavia kysymyksiä. Tällöin myös kirjoitusten painotukset ovat täysin kertojien omia ja heijastavat heidän tuntemuksiaan asioiden tärkeydestä. Tutkimuksen kannalta kertojien mahdollinen harhailu aiheen ulkopuolelle voi aiheuttaa hankaluuksia, mutta toisaalta kirjoittaja on vapaa ilmaisemaan omia käsityksiään ilman, että hän pyrkisi harmonisoimaan niitä esimerkiksi haastattelijan vastaavien kanssa. Kirjoittaminen mahdollistaa myös omien ajatusten julkittuomisen tarkan kontrollin, sillä paperille ei pääse kirjoittajan ei-toivomia lipsautuksia tai tunnustuksia.³⁴ Kertomusten luotettavuus ja etenkin tarkkuus voidaan myös kyseenalaistaa,

---

³³ Tuomi, Sarajärvi 2002, 110.

³⁴ Pöysä 2006, 230

sillä niihin sisältynee paljon puutteellisia yksityiskohtia. Suomalaisia omaelämäkertoja tutkinut ja teoretisoinut J.P Roos on todennut, että tässä on myös etuja tutkimuksen kannalta, sillä elämän keskeiset käännekohdat jäävät päällimmäiseksi mieleen. Köyhyyden voidaan katsoa olevan juuri tällainen keskeinen käännekohta, sillä siihen liittyvät puute, nöyryytys ja mahdollinen epäinhimillinen kohtelu vaikuttavat kirjoittajien elämään erityisen voimakkaasti. Toisaalta, muisti voi myös antaa vuosikymmenien takaisille vastoinkäymisille tietynlaisen positiivisen hohteen, sillä menneitä tapahtumia arvotetaan usein niiden lopputuleman, eli tässä tapauksessa kirjoitushetken perusteella. Muistitietoon perustuvaa aineistoa ei tulekaan käyttää jonkin historiallisen tapahtumaketjun konstruoinnin lähteenä, vaan sen avulla voidaan saada selville, miten yksilöt hahmottivat ympäristössään ja elämässään tapahtuneet asiat.³⁵

Muistitiedon luotettavuus historiallisen tiedon lähteenä on kyseenalaistettu, sillä subjektiivisuutensa vuoksi se ei välttämättä anna todellista tai objektiivista kuvaa kohteestaan. Muistitieto kuitenkin kertoo, mitä kertojat halusivat tehdä, mihin he uskoivat ja mitä he ajattelevat tehneensä mennessä kerrontahetkellä. Tällä tavalla käsitettynä muistitiedon voidaankin katsoa sisältävän jopa huomattavasti enemmän tietoa kuin se, mitä reaalisesti tapahtui.³⁶ Jorma Kalela on kuvannut hedelmällisen tiedon käsitteellä erilaisia lähteitä ja niiden informatiivisuutta tutkimukselle. Tutkijan esittäessä oikeanlaisia kysymyksiä, mikä tahansa menneisyyteen sijoittuva lähdeaineisto on hyödyllinen ja sen perusteella tuotettu informaatio perustellusti pätevää. Erilaisia lähteitä ei voi tai ei ainakaan tulisi asettaa minkäänlaiseen luotettavuuden mittapuuhun, vaan niitä tulisi kohdella eri tavoilla hyödyllisinä.³⁷ Tämän tutkimuksen tapauksessa hedelmällistä tietoa pyritään tuottamaan esittämällä lähdeaineistolle kysymyksiä ennen kaikkea siitä, minkälaisia merkityksiä kirjoittajat antavat kokemalleen. Muistitieto on erinomainen väline juuri yksilöiden henkilökohtaisten kokemusten avaamiseen ja selittämiseen, toisin sanoen muistitieto vastaa siis ymmärtävän tutkimuksen tiedonintressiin.

Lähdeaineistona käytetyt kilpailukirjoitukset ovat mielenkiintoisia sisältönsä ohella myös niiden ajallisen vaihtelevuutensa ansiosta. Maalaisköyhyyden aikaa kuvaavat kirjoitukset ovat vahvasti muistitietoon perustuvia, sillä alkuperäisistä tapahtumista oli kirjoitusten syntyhetkellä

---

³⁵ Roos 1987, 28—35.

³⁶ Fingerroos 2006, 34—35.

³⁷ Kalela 2000, 98.

aikaa keskimäärin noin kuusikymmentä vuotta. 1990-luvun köyhyyttä kuvaavat tekstit pohjautuvat taas huomattavasti tuoreemmille kokemuksille ja ne ovatkin usein yksityiskohtaisempia esimerkiksi rahaa tai varallisuutta kuvatessaan. Huolimatta suurista eroista kokemuksen ja sen kuvaamisen välisessä ajassa, kaikki analysoidut kirjoitukset ovat silti muistin varassa kirjoitettuja, eivätkä esimerkiksi päiväkirjamaisia esityksiä köyhyydessä elämisen arkipäivästä. Muistitietohistorioitsija Alessandro Portelli on todennut, että muistitieto lähteenä kertoo ennen kaikkea ihmisten asioille antamista merkityksistä enemmän kuin tapahtumista itsessään, joten muistamisen perusteelta tuotetut kertomukset ovat omiaan kertomaan köyhyyden vaikutuksista yksilön elämään.³⁸ Vaikka kirjoituksissa nousee esiin myös tarkkoja tapahtumien kuvauksia, voidaan olettaa, että nämä tapahtumat ovat tuotu esille niiden merkittävyyden, eikä itse tapahtuman kuvailemisen vuoksi.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä – kirjoituskilpailun tekstien erikoislaatuisuus on siinä, että vaikka kaikkia kuvattuja kokemuksia yhdistää köyhyyden langettama varjo, kokemukset sijoittuvat hyvin erilaisiin elämänvaiheisiin riippuen kuvatusta ajanjaksosta. Esimerkiksi köyhyyttä 1930-luvun Suomessa kuvaavat kirjoittajat ovat olleet joko lapsia tai ainakin hyvin nuoria kuvaustensa tapahtumahetkellä, mutta esimerkiksi 1990-luvun köyhyyttä kuvaavat kirjoittajat ovat johdonmukaisesti aikuisia niin kokemusten tapahtuma- kuin kirjoitushetkelläkin. Ovatko siis lasten tai nuorten kokemukset köyhyydestä suoraan verrattavissa aikuisten vastaaviin, vai kertovatko ne väistämättä erilaisista asioista? Muistitiedon kannalta ongelma ei ole kuitenkaan suuri, sillä muistia ei tässä tutkimuksessa käsitellä pelkästään yksilöllisenä ominaisuutena, vaan myös sosiologi Maurice Halbwachsinkin mukaan jaettuna ominaisuutena, kollektiivisena muistina. Kollektiivinen tai sosiaalinen muisti on esimerkiksi tietyn ryhmän jakamaa sosiaalista todellisuutta, joka säilyy ja välittyy ryhmän tietoisien ja tiedostamattomien toimien ansiosta.³⁹ Pirjo Korhokangas toteaa yksilöllisen ja kollektiivisen muistin nivoutuvan toinen toisiinsa, ja usein ihmisten muisteluissa on mahdollista erottaa niin yksilöllisiä kuin yhteisöllisiä kulttuurisia elementtejä. Yksilöllinen muisti sisältää henkilökohtaisia ja omaelämäkerrallisia tapahtumamuistoja, mutta näistä kerrottaessa niihin usein sulautuu kontekstuaalisena resurssina käytetty kollektiivinen muisti. Kollektiivinen historiallinen muisti toimii usein omakohtaisten muistojen aukkojen paikkaajana, jolloin

---

³⁸ Portelli 2006, 55.

³⁹ Halbwachs 1992, 50—52.

kerrotusta tapahtumasta muotoutuu looginen kokonaisuus.⁴⁰ Kollektiivisen ja yksityisen muistin yhteenliittymisen ansiosta myöskään lapsena tai nuorena koetut köyhyyskokemukset eivät ole tutkimuksen kannalta ongelmallisia, sillä niihin on ajan myötä ja muistelun konstruktiossa sekoittunut paljon yksilön ulkopuolelta tulevaa ja jaettua ainesta, mikä tekee niistä vähemmän lapsuuteen ja nuoruuteen sidottuja ja tätä kautta myös verrannollisia aikuisten kokemuksiin.

1.5 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT KÖYHYYDEN TUTKIMISELLE

1.5.1 KÖYHYYS YLEISENÄ ILMIÖNÄ

Köyhyys on ilmiönä äärimmäisen moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävä. Ehkäpä juuri tästä syystä köyhyys on myös äärimmäisen kiistelty käsite ja usein eri määritelmät ovat vahvasti poliittisesti ja moraalisesti latautuneita. Eri määritelmät ovat myös hyvin sidonnaisia omaan yhteiskunnalliseen ja historialliseen ympäristöönsä, mikä aiheuttaa omat hankaluutensa esimerkiksi vertailulle eri yhteiskuntien ja historiallisten tilanteiden välillä. Tämän tutkimuksen vahvuus on sen ajallinen ulottuvuus, jonka puitteissa on mahdollista tarkastella hyvin erilaisia köyhyiden ilmenemismuotoja. Tarkasteltava ajanjakso 1900-luvun alkupuolelta uuden vuosituhannen taitteeseen sisältää hyvin erilaisia köyhyiden muotoja maalaisköyhyydestä moderniin suhteelliseen köyhyteen. Suomalaista maalaisköyhyyttä voidaan käsitteellistää Seebohm Rowntreen kehittämän absoluuttisen köyhyiden termin avulla. Rowntreen tapa hahmottaa absoluuttista köyhyyttä on kaksiosainen, sillä hän jakaa köyhyiden ensisijaiseen ja toissijaiseen köyhyteen. Ensisijainen köyhyys on tilanne, jossa perheen tai yksilön tulot eivät riitä takaamaan fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisen vähimmäisedellytyksiä. Toissijaisen köyhyiden käsitteellä Rowntree tarkoittaa tilannetta, jossa perheen tulot riittäisivät fyysisen toimintakyvyn vähimmäisedellytysten täyttämiseen, mikäli osa tuloista ei menisi muuhun kulutukseen, olkoon tämä kulutus hyödyllistä tai tuhlaavaa.⁴¹ Tässä mielessä Rowntreen käsitys köyhyydestä ei siis ole täysin absoluuttinen, sillä toissijaisen köyhyiden voidaan tulkita kuvaavan tilannetta, jossa perheet tai yksilöt eivät kykene täyttämään fyysisiä tarpeitaan, koska osa kulutuksesta ohjautuu johonkin muuhun ympäristön kannalta tärkeään, kuten esimerkiksi

---

⁴⁰ Korhokangas 2006, 128—130.

⁴¹ Rowntree 1899, 86—87.

kuolleen omaisen hautajaisten järjestämiseen, mikä nousee esille eräissä lähdeaineiston kirjoituksista.⁴²

Yleisen elintason noustessa ja köyhyyden muuttuessa yhä enemmän kaupunkiin ja työttömyyteen liittyväksi ilmiöksi, absoluuttisen köyhyyden käsitteen katsottiin epäonnistuvan köyhyyden kuvaamisessa. Vaikka väestön valtaosan ravinnonsaanti oli turvattu ja asuinolot kohentuneet, ei ihmisryhmien eriarvoisuus ollut kadonnut. Vuonna 1899 työläisväestön köyhyyttä kuvaamaan kehitetty määritelmä ei kykene antamaan luotettavaa kuvaa köyhyydestä 1900-luvun hyvinvointivaltiossa, sillä se ei ota huomioon ihmisten muuttuneita tarpeita tai yhteiskunnan jäsenilleen asettamia erilaisia vaatimuksia. Vastauksena absoluuttisen puutteen käsitteen ongelmiin brittiläinen sosiologi Peter Townsend kehitti 1970-luvulla suhteellisen köyhyyden määritelmän, joka kuvastaa etenkin 1900-luvun lopun länsimaista köyhyyttä. Yksilöiden, perheiden ja ryhmien voidaan katsoa elävän köyhyydessä, kun heillä ei ole resursseja saavuttaa omassa yhteisössään vallitsevaan ja hyväksyttävänä pidettyä elämäntapaa. Tämä koskee esimerkiksi yhteisölle ominaista ruokavaliota, aktiviteetteja sekä asumisen ja palvelujen tasoa. Toisin sanoen heidän resurssinsa ovat niin alhaiset verrattuna yhteisön keskimääräisen jäsenen omaaviin resursseihin, että heidät on syrjäytetty yhteisölle ominaisista elämäntavoista, tavoista ja aktiviteeteista. Verrattuna absoluuttisen köyhyyden määritelmään suhteellisen puutteen käsite on huomattavasti laajempi ottaessaan huomioon fyysisen toimintakyvyn lisäksi köyhyyden sosiaaliset ja kulttuuriset vaikuttimet. Tästä seuraa Townsandin mielestä, että suhteellisen puutteen käsitteen avulla mitattuna köyhyyttä tulee löytymään enemmän etenkin rikkaista yhteiskunnista, joissa köyhyyttä ei ole pidetty suurena ongelmana jatkuvan talouskasvun ansiosta.⁴³

Townsandin määritelmä köyhyydestä on ollut ja on edelleen hyvin vaikutusvaltainen, ja esimerkiksi Euroopan Unionissa käytössä olevat köyhyyden mittarit perustuvat suhteelliselle mittaukselle. Townsandin määritelmän ehdoton heikkous on kuitenkin se, että sen avulla ei ole mahdollista havainnoida todellista absoluuttista puutetta, jota esiintyy myös korkean elintason yhteiskunnissa, mikä käy ilmi etenkin leipäjonoissa asioivien suuresta joukosta tai

---

⁴² AKK P050.

⁴³ Townsend 1979, 1—39

asunnottomuuden ongelmista⁴⁴. Tunnettu köyhyystutkija Amartya Sen näkee kaiken köyhyyden olevan pohjimmiltaan aina absoluuttista, mutta pyrkii ajattelussaan yhdistämään absoluuttisen ja suhteellisen köyhyyden käsitteet. Edellytyksenä tälle on Senin tunnetuksi tekemä kyvykkyyksien (capabilities) käsite ja sen soveltaminen. Kyvykkyyksillä Sen tarkoittaa esimerkiksi polkupyörän omistamisen yksilölle antamaa kyvykkyyttä liikkua paikasta toiseen jouhevasti, joka ei olisi mahdollista ilman polkupyörää. Pyörän tuottama kyvykkyys voi olla yksilölle hyödyllistä tai tuottaa iloa, jos pyörän käyttäjä kokee polkupyöräilyn miellyttäväksi. Pyörän omistaminen ei siis itsessään Senin mielestä kerro sen omistajan elintasosta, vaan kyvykkyys käyttää sitä liikkumiseen, sillä pyörä olisi täysin hyödytön esimerkiksi sokealle ihmiselle. Senin mielestä tämä kyvykkyys on lähinnä elintason käsitettä kertoessaan mitä yksilöt pystyvät halutessaan tekemään. Elintaso ei siis määräydy omaisuuden tai sen ominaisuuksien pohjalta, vaan kyky tehdä erilaisia asioita käyttämällä kyseistä omaisuutta ja sen ominaisuuksia on elintasosta parhaiten kertova seikka. Tästä seuraa Senin mielestä, että köyhyys on absoluuttista kyvykkyyksien tasolla, mutta suhteellista hyödykkeiden ja niiden ominaisuuksien eli omaisuuden tasolla.⁴⁵

Näin käsitettynä köyhyyden absoluuttisen ja suhteellisen määritelmän välillä ei ole olemassa ristiriitaa, jos absoluuttinen katsotaan koskevaksi kyvykkyyksiä ja elintaso ja suhteellinen hyödykkeitä ja resursseja. Townsend puhuu usein teoksessaan osallistumisesta yleisesti hyväksytyyn ja vaadittavaan elämäntapaan, jonka ulkopuolelle köyhydessä elävät jäävät. Senin mielestä Townsend puhuu tällöin yhdestä absoluuttisesta tarpeesta, joka on yleinen kaikkialla, eli osallistumisesta yhteisölliseen elämäntapaan, jota ei kyetä täyttämään resurssien puutteen vuoksi. Vaadittavat resurssit tämän tarpeen täyttämiseen vaihtelevat yhteisöjen välillä ja tästä Townsend puhuu argumentoidessaan köyhyyden suhteellisuuden puolesta. Taustalla oleva perustarve, tässä tapauksessa puute kyvykkyydessä osallistua yleiseen elämäntapaan, on kuitenkin absoluuttinen, eli sitä joko on tai ei ole.⁴⁶ Henkilökohtaisen kokemuksen tasolla tämä puute näkyy usein tutkimuksen aineistossa esimerkiksi yksinäisyyden tai syrjäytymisen tunteina.

---

⁴⁴ Teema, joka on havaittavissa myös tämän tutkimuksen lähdeaineistossa.

⁴⁵ Sen 1983, 155—159.

⁴⁶ Sen 1983, 160—161.

Tutkimukseni pyrkimyksenä ei ole tarkastella köyhyyttä ilmiönä tietyn määritelmän kautta, vaan ennen kaikkea kokonaisvaltaisena, yksilön elämää muokkaavana ja määrittävänä tapahtumana. Edellä mainitut määritelmät sisältävät kaikki olennaisia seikkoja kertomusten analysoinnin kannalta, ja näiden määritelmien omaksuminen on elintärkeää kertojien köyhyyskokemusten kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta. Esimerkiksi maalaisköyhyyden kokemukset painottuvat usein juuri absoluuttisen köyhyyden määritelmän alle, mutta maalaisköyhyyden ymmärtäminen myös suhteellisena ilmiönä sekä kyvykkyyksien puutteen kautta avaa huomattavan paljon erilaisia vaihtoehtoja analyysille. Kaiken köyhyyden tarkastelussa on otettava huomioon sen fyysiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset, jotta köyhyyden kokemisesta erilaisissa historiallisissa tilanteissa saataisiin mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva.

1.5.2. KÖYHYHDEN KOKEMINEN

Tässä tutkimuksessa köyhyyttä ei lähestytä minkään virallisen tai epävirallisen määritelmän kautta, vaan köyhyyden perustana on kertojien kokemus omasta köyhyydestään. Kirjoittajien ei ole täytynyt olla köyhiä minkään virallisen määritelmän tai mittarin mukaan, vaan riittää että he ovat kokeneet puutetta jollain elämän osa-alueella, mikä on johtanut heidät määrittelemään itsensä köyhiksi. Nämä seikat, joiden perusteella kertojat määrittelevät itsensä köyhiksi vaihtelevat yksilöllisesti, mutta taustalla on yleisesti eriarvoisuuden kokemus verrattuna joko lähiyhteisöön tai laajempaan käsitykseen siitä, minkälainen elämä on sopivaa. Juuri henkilökohtainen kokemus toimii tämän tarkastelun köyhyyden kriteerinä, joten on ehdottoman tärkeää selvittää, mistä todellisuudessa puhutaan kokemusta käsiteltäessä.

Historiantutkimuksessa on käytetty hyvin monenlaisia tapoja lähestyä ja määritellä kokemusta, mutta yksinkertaistettuna nämä lähestymistavat voidaan jakaa essentialistisiin ja konstruktivistisiin määritelmiin.⁴⁷ Essentialistinen näkemys kokemukseen katsoo, että kokemus on jotain, esimerkiksi informaatiota, jota yksilöt omaavat heidän itsensä ulkopuolisesta todellisuudesta. Yksinkertaisimmillaan kokemuksen voitaisiin tällöin katsoa olevan menneistä tapahtumista tiedostamatta tai tietoisesti oppimisprosessiin seurauksena kertynyttä tietämystä. Tämä tietämys on kertynyt ensikädessä tapahtuneen subjektiivisen

---

⁴⁷ LaCapra 2004, 35—36.

näkemisen tai tuntemisen seurauksena ja on tällä tavoin haltijalleen kaikista autenttisin, itse todistettu totuus. Tässä mielessä kokemus myös eroaa esimerkiksi järjen ja tiedon käsitteistä, jotka eivät sisällä samanlaista ensikäden todistamisen vaatimusta.⁴⁸ Konstruktivistinen näkemys taas painottaa kokemuksen prosessinomaisuutta ja vuorovaikutusta esimerkiksi subjektin identiteetin kanssa. Historioitsija Joan Scott kirjoittaa artikkelissaan *The Evidence of Experience*, että kokemus ja kieli eivät ole erotettavissa toisistaan, sillä kuten kaikki muutkin inhimilliset tapahtumat, myös kokemus on kielellinen tapahtuma. Ihmiset antavat erilaisille kokemuksilleen erilaisia kielellisiä merkityksiä riippuen siitä vahvistavatko vai muokkaavatko ne heidän aikaisempaa kokemusmaailmaansa. Tässä diskursiivisessa prosessissa myös aiemmille kokemuksille annetut merkitykset muovautuvat jatkuvasti ja opimme kaikesta kokemastamme, vaikka kaikki eivät opikaan samoja asioita samaan aikaan. Scott muotoilee argumenttinsa taitavasti todetessaan, että kokemus on yksilön historiaa, mutta kieli on se väline, jonka avulla tämä historia herätetään eloon.⁴⁹ Yksinkertaisimmillaan essentialistisen ja konstruktivistisen näkemyksen eron voi tiivistää kokemuksen rooliin tutkimuksessa, sillä siinä missä essentialistinen lähestymistapa näkee kokemuksen olevan jotain, joka selittää tutkimusta ja sen tuloksia, konstruktionistinen lähestymistapa näkee kokemuksen olevan jotain, jota tutkijan tulee selittää ja avata.

Vaikka yksittäisen kertojien kuvaukset heidän omasta köyhyydestään ovat täysin subjektiivisia ja useissa tapauksissa kymmenien vuosien takaisia, kokemusten joukkoa tutkimalla ja vertaamalla on ollut pyrkimyksenä löytää erilaisista subjektiivista kokemuksista jotain yhteistä köyhyden olemuksesta. Kirjoittajien kokemusten ei oleteta olevan objektiivisia kuvauksia heille tapahtuneesta tai heidän tuntemastaan, vaan ennemminkin läpikotaisin heidän subjektiivisen näkemyksenä värittämiä. Dominick LaCapra kirjoittaa, että kokemusta ei tulisi rajata koskemaan pelkästään yksilön itse fyysisesti ja henkisesti kokemaansa, vaan kokemus voi olla myös jotain toisen kokemaa, johon yksilö samaistuu esimerkiksi muistin, yhteisen perinnön tai jaetun sosiaalisen aseman kautta.⁵⁰ Tähän liittyen Gia Virkkunen nostaa väitöskirjassaan esille, että esimerkiksi köyhäinavun anomiseen usein liitetyt häpeä ja nöyryytys voivat olla kertojan itse kokemaa, mutta ne voivat myös yhtä hyvin liittyä vähävaraisten ihmisten yhteisen kokemusmaailman muistamiseen tai kulttuuriperinteeseen.

---

⁴⁸ Scott 1991, 781.

⁴⁹ Scott 1991, 792—793.

⁵⁰ LaCapra 2004, 42.

Vaikka kokemus siis usein käsitetäänkin henkilökohtaisena todistuksena jostain yksilölle tapahtuneesta, näin ei välttämättä ole, vaan tämä kokemus ja etenkin sille annetut merkitykset ovat todennäköisesti hyvin pitkälle sosiaalisesti muotoutuneita. Yksilöiden todistukset ovat siis jo itsessään todistuksia kollektiivisesta köyhyyden kokemuksesta.

Kollektiivisen köyhyyden kokemuksen määritelmä sivuaa tunnettua köyhyyden kulttuurin käsitettä. Antropologi Oscar Lewis kehitti köyhyyden kulttuurin käsitteen kuvaamaan yhteiskunnan kaikista huono-osaisimpien elämäntapaa tutkiessaan meksikolaisten slummien asukkaiden elämää teoksessaan *Children of Sanchez* (suom. Sanchezin lapset). Lewis kuvaa köyhyyden kulttuurin olevan sitkeä elämänmalli, joka siirtyy sukupolvelta toiselle ja johon sisältyy selkeitä taloudellisia, sosiaalisia ja psykologisia piirteitä.⁵¹ Kokemuksen käsitettä on hyödynnetty tässä tutkimuksessa kulttuurin sijasta sen ajallisen lyhyiden vuoksi, sillä useat kirjoittajien kuvauksista ovat vain hetkellisiä välähdyksiä köyhyydessä elämiseen. On kuitenkin selvää, että köyhyyden kokemuksissa on havaittavissa samankaltaisuuksia eri kirjoittajien kesken ja aikakausien välillä, mikä kielii jonkinasteisen köyhyyden kulttuurin olemassaolosta. Tämän tutkimuksen laajuus ei kuitenkaan riitä kattamaan koko köyhyyden kulttuurin tarkastelua, joten esille on nostettu lähinnä pilkahduksia kokonaisuudesta. Köyhyyden kulttuurin käsitettä onkin hyödynnetty tässä tutkimuksessa rakenteellisena viitekehyksenä, ja esimerkiksi köyhyyden lievittämisen ja kiistämisen tapoja on kutsuttu Lewisiä mukaillen köyhyyden puolustusmekanismeiksi.

2. KÖYHÄ ELÄMÄ

Niin maalaisköyhyydestä kuin modernista köyhyydestä kirjoittaneiden kokemuksista on löydettävissä selviä köyhyyden reunaehtoja, joiden puitteissa kirjoittajat pyrkivät elämänsä järjestämään. Yllättävää asiassa on, että osaltaan nämä reunaehdot ovat pysyneet huomattavan samankaltaisina. Maalaisköyhyydessä eläneiden elämä oli joka puolelta epävarmuuksien varjostamaa. Jo itse pienviljelyyn perustunut elämäntapa altisti maaseudun asukkaita köyhyydelle, joka ilmeni usein arkipäivässä nälän ja kylmyyden tunteina. Oscar Lewisin

---

⁵¹ Lewis 1961, 20—23.

omassa tutkimuksessaan käyttämät näköalattomuuden ja hetkessä elämisen termit kuvaavat onnistuneesti myös 1900-luvun alkupuolen suomalaisen maalaisköyhälistön elämästä.⁵² Lienee kyse tulkinnallista eroista, mutta suomalaisten köyhien kirjoituksissa kyseiset käsitteet esiintyvät pikemminkin epävarmuuden ja päivästä päivään selviämisen muodoissa. Kirjoittajat perheineen pyrkivät järjestämään elämänsä parhaan mahdollisen kykynsä mukaan pitääkseen köyhyyden uhat loitolla, usein tässä kuitenkin epäonnistuen.

2.1 SUOJATON MAALAISKÖYHYYS

EPÄVARMA ELÄMÄNTAPA

Kuten johdannossa mainittiin, yleisimpänä syynä suomalaiseen maalaisköyhyyteen voidaan pitää liikaväestöä ja maaseudun elinkeinorakenteen painottumista maanviljelyyn, joka ei tarjonnut töitä kuin kesäkuukausille. Pienet ja usein huonosti viljelyyn soveltuvilla alueilla sijainneet tilat eivät kyenneet elättämään viljelijöitään, eikä maaseudulla ollut aina löydettävissä toimeentuloa parantavia ulkopuolisia töitä, varsinkaan talvisin.⁵³ Köyhyyden kokemuksesta kertovissa kirjoituksissa köyhyyden syitä ei aina nosteta tarkasti esille, vaan usein tyydytään mainitsemaan perheen olleen aina köyhä tai kirjoittajan syntyneen köyhään perheeseen. Kuin syitä köyhyydelle päädytään erittelemään, yleisimpinä syinä esille nousevat juuri viljelyn huono tuotto ja vähäiset tai käytännössä olemattomat tulot. Erään Pohjois-Suomeen sijoittuvan kertomuksen perusteella tulojen puute johtui ennen kaikkea palkallisten töiden puutteesta, sillä työmaat eli metsäsavotat kestivät 2-3 kuukautta ja niiltä saaduilla tuloilla ei ollut ylipäättään mahdollista elättää perhettä.⁵⁴ Toinen kertoja kuvaa kuinka pienen tilan meijeritilit ja viljely eivät kyenneet takaamaan riittävästi tuloja tai ruokaa kahdeksanlapsiselle perheelle, ja lisätuloja pyrittiin hankkimaan talvisin metsäsavotoista ja rakennustöistä.⁵⁵ Itse pienviljelyyn perustunut elämäntapa altisti ajoittaisille turvattomuuden ja suojattomuuden kokemuksille. Pienviljelyn tarjoama vaillinainenkin omavaraisuus oli kuitenkin elintärkeää köyhyydessä selviämisen kannalta tilanteessa, jossa muita tuloja yksinkertaisesti vain ollut saatavilla. Tässä mielessä suomalaisen maalaisköyhälistön elämäntapa näyttäytyy hieman

---

⁵² Lewis 1963, 22.

⁵³ Haatanen 1968, 257—259.

⁵⁴ AKK P102.

⁵⁵ AKK S275.

ristiriitaisessa valossa, sillä suurin köyhyydelle altistaja toimi yhtä aikaa myös vähäisen toimeentulon ainoana mahdollistajana. Kyseinen ristiriita selittää kuitenkin maalaisköyhyyden sitkeyttä ja sitä, että maalaisköyhälistön ongelmaa ei saatu ratkaistua ennen rakennemuutoksen aiheuttamaa muuttoliikettä kaupunkeihin.

Pienviljelyyn perustuvan elämäntavan altistaessa osallistujansa ajoittaisille turvattomuuden ja suojattomuuden kokemuksille, aiheuttivat perheiden hajoamiset kaikista syvimmät ongelmat kertojien toimeentulolle. Syvä köyhyys asettuu kertomuksissa taloksi hyvin usein jommankumman vanhemman menehdyttyä:

”Isä kuoli ollessani 6v. Meitä lapsia oli 5 elossa olevaa. Onneksi vauva kuoli heti synnyttyään vähän ennen Isän kuolemaa. Isän virkaan joutui 14-vuotias vanhin veljemme. Ei ollut lapsilisiä, ei leskeneläkettä, ei mitään. Mökki oli köyhä, kahden lehmän huusholli. Äiti koetti hieronnalla ja mulla naapuritöillä viedä joukkoa päivästä toiseen. Hän ei halunnut hajottaa lapsiaan huutolaisiksi.”⁵⁶

Yhden vanhemman talouden toimeentulon edellytykset olivat huomattavasti kapeammat, sillä palkkaa tuottavan työn tekeminen kodin ulkopuolella vaikeutui tai tuli käytännössä mahdottomaksi. Toisaalta vanhemmat lapset pystyivät täydentämään perheen toimeentuloa, ja katkelman kertomuksessa perheen 12-vuotias tytär muuttaakin lapsenpiiaksi kauas kotoa. Toinen kertoja kuvailee, kuinka hänen äidilleen kävi se ”tavallinen tarina” tämän tullessa raskaaksi avioliiton ulkopuolella. Kertoja jäi synnyttyään isovanhempiensa perheen hoiviin äidin muuttaessa työn perässä satojen kilometrien päähän. Isovanhempien kyky elättää lastenlastaan omien lastensa lisäksi oli rajallinen ja isovanhempien kuoltua kertoja päätyikin huutolaiseksi kahden vähävaraisen vanhuksen hoteisiin, mikä entisestään syvensi kertojan kokemaa köyhyyttä.⁵⁷ Perheiden hajoaminen jommankumman vanhemman menehdyttyä on selvästi yleisin mainittu syy kertojien kuvaamalla köyhyydelle heti maaseudulle ominaisten viljelyn huonon tuoton ja työttömyyden jälkeen. Tätä tukee myös Antti Häkkisen ja Jarmo Peltolan havainto siitä, että yksi maaseudun köyhyyskierteen elementtejä oli juuri perheiden rikkoutuminen, mikä johtui usein maaseudulle ominaisista terveydellisistä ongelmista. Sairastaminen oli heidän mukaansa sekä köyhyyden seuraus että syypää ajaessaan perheitä

---

⁵⁶ AKK P215

⁵⁷ AKK P409.

köyhyyteen ja tätä kautta taas entistä huonompiin terveydellisiin oloihin.⁵⁸ Kertojien kirjoituksissa on mainintoja kulkutaudeista kuten espanjantaudista ja lentävästä keuhkotaudista eli tuberkuloosista, jotka olivat syypäitä perheiden hajoamisille.⁵⁹ Vaikkei sairastaminen olisikaan johtanut perheen hajoamiseen, se jo itsessään altisti köyhyydelle viedessään työkyvyn ja tätä kautta myös toimeentulon. Sama ilmiö toistui myös kaupungeissa, ja esimerkiksi 1900-luvun alun Helsingissä sairastaneet vanhuksien ja puolisonsa menettäneet perheenäidit olivat yleisimpiä hyväntekeväisyyden apuun turvautuneita henkilöitä.⁶⁰ Kaupungeissa perheiden hajoaminen oli ehkä jopa vakavampi ongelma toimeentulolle, sillä suuri osa kaupunkien köyhälistöstä oli sinne maaseudulta muuttanutta väestöä. Omaiset ja muu sosiaalinen lähipiiri olivat usein kaukana maaseudulla, eikä heistä ollut auttamaan vastoinkäymisissä.⁶¹

Molempien vanhempien menetys ja tätä kautta perheen täydellinen hajoaminen on kertomusten perusteella ollut syypäänä kaikista syvimpiin ja vaikeimpiin köyhyyden loukkoihin. Asuinpaikka järjestyi yleensä sukulaisten luota esimerkiksi isovanhemmilta kuten aiemmassa esimerkissä, mutta usein elintaso laski huomattavasti muuton myötä. Eräs kertoja kuvailee omaa kokemustaan seuraavasti:

”Olen syntynyt 1929 ja elänyt varhaislapsuuteni mummoni hoidossa, joka asui köyhempien talollisten tuvan nurkassa. Eihän rikkaat olisi huolineetkaan tupaansa rumentamaan. Mummolla ei ollut työtä mistä olisi saanut leivän meille kahdelle, ilmeisesti hän sai kunnasta vähän minun elättämiseeni ja hänen kanssaan olin taloissa pyykillä, siivoamassa, maataloustöissä kesällä; puinneissa, perunannostoissa, heinätöissä ja kaikkea mahdollista. Ei ollut pyörää, ei ollut kuin kinttupolkuja joita pitkin mummo raahasi minut selässään työpaikalleen, olin niin laiha että hän jaksoi kantaa.”⁶²

Toisen kertojan kokemus mummon hoteissa kasvamisesta on kaikessa karuudessaan hyvin samansuuntainen:

---

⁵⁸ Häkkinen & Peltola 2005, 59.

⁵⁹ esim. AKK P053, AKK P409.

⁶⁰ Laitinen 1989, 80.

⁶¹ Koskiranta & Pietarinen & Tolvanen 1989, 68.

⁶² AKK P094.

”Asuntona oli harmaa hirsimökki, jossa talvella pakkanen ahdisteli, kun oli harvat seinät, eikä ollut puita joiden avulla olisi päässyt tupaa lämmittämään. Ei ollut vaatteita päälle pantavaksi, ei myöskään vuodevaatteita, ei mitään. Mitään tuloja ei ollut. Vanha mummoni yritti kehrätä talollisille pellavia ja villoja langaksi henkemme pitimiksi. Mutta emännät itsekin olivat rahattomia. He antoivat mummulle palkaksi vaan jonkun pienen jauhopussosen tai ehkä joskus pienen palan sianlihaa, kun olivat eläimiä teurastaneet. Ei niillä tuloilla pitkälle pötkitty.”⁶³

Muita mainittuja syitä kertojien köyhyydelle olivat muun muassa alkoholismi⁶⁴ tai epäonniset sattumukset. Eräässä kertomuksessa perhe menettää tilansa petollisen lautamiehen toiminnan johdosta ja joutuu muuttamaan ”metsäiselle uudistilalle ns. sivistyksen ulottumattomiin”⁶⁵. Tiivistettynä voidaan sanoa, että köyhän maaseutuväestön elämäntapa oli hyvin altis esimerkiksi sairauksien tai kausityöttömyyden aiheuttamille heilahduksille. Nämä heilahdukset aiheuttivat vakavia tai käytännössä ylitsepääsemättömiä ongelmia perheiden toimeentulolle, mikä pahimmassa tapauksessa johti suoranaiseen nälän näkemiseen ja turvattomuuden kokemuksiin. Tutkimusaineistosta puuttuvan kaupunkiköyhyyden kuva ei tutkimuskirjallisuuden perusteella ollut järin erilainen, vaan esimerkiksi 1900-luvun alun Helsingissä hyväntekeväisyysyhdistysten apuun turvautuneet köyhät luettelivat yleisimmiksi köyhyytensä syiksi sairauden, vanhuuden ja työttömyyden. Kaupunkiympäristössä palkkatyön rooli korostui entistä suuremmaksi omavaraisuuden puuttuessa, ja työttömyys oli näin ollen pääasiallinen syy köyhyyteen. Usein kaupunkiolojen työttömyys liittyi tavalla tai toisella sairauteen, eikä esimerkiksi maalaisoloista tuttu kausityöttömyys ollut yhtä vakava ongelma kaupunkiympäristössä. Kokonaiskuva ei kuitenkaan ollut huomattavan erilainen, vaan sekä maalla että kaupungissa suurimmat riskit toimeentulolle olivat työkyvyttömyys ja perheen hajoaminen esimerkiksi kuolemantapauksen johdosta.⁶⁶

---

⁶³ AKK P161.

⁶⁴ Kts. esim. AKK P072.

⁶⁵ AKK S255.

⁶⁶ Laitinen 1989, 81—85.

NÄLKÄ

”Ovet pidettiin silloin tiiviisti lukossa, ei meillä ollut varaa antaa pyytäjille mitään, elimme itsekin nälässä. Kastoimme suolakurriin kuivuneita leivänkappaleita, kesällä nokkoskeittoa. Halla vieraili siihen aikaan usein meidänkin pienellä perunamaalla, naurista ja turnipsia saatiin jonkin verran. Vitamiinien puute oli suuri, minäkin kaivoin tuvan leivinuunin laastisaumat pikkulusikan kärjellä syville koloille. Rappaus laasti maistui silloin hyvälle. Äiti kauhisteli laihuuttani ja kiusasi leikillään sanoen jos menisit nyt rautakangen taakse seisoon, ei sinusta näkyisi kuin isot korvat.”⁶⁷

Jos maalaisköyhyyden kokemuksille olisi löydettävä yksi yhteinen nimittäjä, se olisi nälkä. Muodossa tai toisessa nälän kokemukset liittyvät kaikkiin analysoituihin kertomuksiin joko ruuan puutteen tai yksipuolisen ravinnon kautta. Tavat kuvailla riittävän ravinnon puutetta vaihtelevat, sillä osa kertojista tyytyy lakonisesti toteamaan, että ruokaa ei vain ollut, kun taas osa kirjoittajista muistelee hyvinkin tarkasti päivittäistä ravintoaan. Gia Virkkunen on todennut 1930-luvun pula-ajan kokemuksia tutkiessaan, että useat hänen haastateltavistaan reagoivat vahvasti nälästä puhumiseen ja saattoivat kiistää nälässä elämisen, vaikka asia olisi tullut ilmi jotain muuta kautta.⁶⁸ Kirjoitetuissa kokemuksissa ei ole suoranaisesti havaittavissa samaa ilmiötä, sillä nälän näkemisestä kyllä kirjoitetaan. Toisaalta nälän seurauksista ei puhuta kovinkaan avoimesti, joten jossain määrin nälän näkemistä voidaan pitää arkana asiana myös kirjoitettujen kokemusten pohjalta. Kappaleen alussa sijainnut sitaatti on yksi aineiston konkreettisimmista nälän kuvauksista ottaessaan esille myös kertojan aliravitsemuksen. Toinen kertoja kertoo lapsuudesta saakka jatkuneen aliravitsemuksensa seurauksia hyvin kuvaavalla tavalla:

”Päysin kansakoulusta 13-vuotiaana. Lähdin heti rengiksi maataloon. Siellä tehtiin 12-tuntisia päiviä. Palkkaa sain markan päivässä ja talosta lämpimän ruuan kolme kertaa päivässä. Se auttoi paljon koska kotona ei ollut ruokaa edelleenkään, koska äitini työt olivat satunnaisia. Joskus heinä- ja elonkorjuupelloilla auttamista. Näistä palkka oli aika mitätön. Minä olin 13-vuotiaana vain 141 cm pitkä ja painoin 32 kg. Toiset pojat luokallani olivat isokokoisempia. En

---

⁶⁷ AKK P154

⁶⁸ Virkkunen 2010, 76—77.

varmaankaan kasvanut pieneä koska en saanut ruokaa tarpeeksi kuten muut ikäiseni lapset.”⁶⁹

Konkreettisia nälän kokemuksia useammin kertojat kirjoittavat ravinnon yksipuolisuudesta. Perunan ja leivän yhdistelmä näyttäytyy maalaisköyhyydessä elämisen perusravintona. Kesällä monipuolisuutta ruokavalioon toivat marjat ja sienet. Liha oli harvinaista herkkua, mutta mainintoja kalan ja etenkin suolakalan syömisestä löytyy useampia. Jos perhe sattui omistamaan lehmän, täydentyi ruokaympyrä maidolla ja voilla. Perunan rooli oli silti ylivertainen. Eräs kertoja kuvaileekin päivittäisen ravinnon koostuneen aamulla puurosta ja kahvista, päivällä kokoperunoista sekä kastikkeesta ja illalla perunalaatikosta tai perunasopasta.⁷⁰ Toisen kertojan mukaan ”perunoita oli joka päivä, oli maito- ja voiperunoita, taliperunoita ja perunamuusia”⁷¹. Sisällöllisesti maalaisköyhyydessä eläneiden ruokavaliota muistutti hyvin pitkälle Pertti Haapalan kuvailemaa työläisten ravintoa, mikä koostui lähinnä leivästä, perunasta, suolasilakasta ja läskistä.⁷² Suurin ero lieneekin olleen ruuan vähäisyydessä, ja maalaisköyhälistön päivittäinen ravinnonsaanti tuskin täytti esimerkiksi köyhäintaloissa käytössä olleita ”ihmisruumiin ravintovaatimuksia”.⁷³ Moni kirjoittaja ihmettelee, miten perheen äiti onnistui saamaan ruuan riittämään kaikille perheenjäsenille. Syynä tähän saattoi olla useamman kirjoittajan mainitsema äidin uhrautuminen muiden puolesta jättämällä itse syömättä tai tyytymällä muita huonommalle ruualle, kuten seuraava katkelma osoittaa:

”Joskus isän leipien väliin tuli paistettuja kananmunia. Itse sain paistetun kananmunan aina kun olin ollut sata päivää kiltti. Se sitten osasi maistua ihan mahdottoman hyvältä. Joskus sain pari kolme lättyäkin. Silloin oli ihan juhlan tuntua. Omaan nälkäänsä äidillä oli usein vain perunoita ja suolaa sekä vettä”⁷⁴

Äidin uhrautumisen lisäksi kertojan kuvaus välittää tietoa myös iloisista ja onnellisista kokemuksista ruokaan liittyen kertomalla harvinaisen herkun, lättyjen, syömisestä. Myös muita tämän kaltaisia kokemuksia on löydettävissä kirjoittajien kokemuksista, mikä antaa uskoa siihen, etteivät maalaisköyhyydessä eläneiden kokemukset ruokaan liittyen olleet täysin

---

⁶⁹ AKK P067.

⁷⁰ AKK S275.

⁷¹ AKK 217.

⁷² Haapala 1995, 122.

⁷³ Annola 2011, 194.

⁷⁴ AKK P232.

negatiivisia. Vaikka jokapäiväinen ruoka olisikin ollut yksipuolista ja vähäistä, mahtui mukaan myös päiviä ja hetkiä, jolloin tarjolla oli parempaakin syötävää. Näiden hetkien erityisyys ja tärkeys näyttävätkin painuneen muistiin hyvin tarkasti.

Puute ruuasta ja ennen kaikkea puutteet ruuan laadussa olivat kuitenkin selvästi näkyvimpiä maalaisköyhyyden kokemuksen leimaajia. Nälän riivaamia kirjoituksia lukiessa on vaikea nähdä 1900-luvun maalaisköyhyyden ruusuisia puolia verrattuna tätä varhaisempaan menneisyyteen. Pekka Haatanen on kuitenkin todennut, että 1900-luvun maalaisköyhälistö oli siinä mielessä edeltäjiään paremmassa asemassa, että nälkäkuoleman uhka oli heidän osaltaan väistynyt.⁷⁵ Haatanen toteamuksen voi todeta pitävän paikkaansa myös tämän tutkimuksen aineiston pohjalta, sillä vaikka kokemukset sisältävät syviäkin aliravitsemuksen kuvaksia, ei mainintoja puutteellisen ravinnonsaannin johtamisesta kenenkään menehtymiseen ole ainuttakaan. Toisaalta ei voida jättää tyystin huomiotta ruuan vähäisyyden ja yksipuolisuuden välillisiä vaikutuksia esimerkiksi kulkutautien ja muiden terveydellisten ongelmien taustalla, jotka olivat olennainen osa vielä 1900-luvunkin maalaisköyhyyden kokemusta.

ASUMISEN TUOTTAMAT ONGELMAT

Nälän kokemusten ohella suojattomuuden ja turvattomuuden tuntemukset olivat olennainen osa maalaisköyhyyttä. Vaikka maaseudun asumisolissa tapahtui huomattavaa kehitystä 1900-luvun mittaan esimerkiksi maareformin ja kaupunkeihin suuntautuvan muuttoliikkeen myötä, kirjoittajien kertomuksissa asumisen huono laatu nousee huomattavan usein esille. Yksi suomalaisen maaseudun räikeimmistä asumiseen liittyvistä ongelmista oli perinteisesti ollut loisväestö ja siihen liittyvä kiertolaisuus, mutta vuoteen 1937 mennessä ongelma oli saatu jo melko hyvin ratkaistua, sillä enää 1,6% maalaiskuntien väkiluvusta katsottiin olevan virallisesti asunnottomia. Toisaalta alueelliset vaihtelut olivat yhä suuria ja etenkin Itä ja Pohjois-Suomessa asunnottomuus oli koko maata yleisempää.⁷⁶ Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että asunnottomuutta koskevia kirjoituksia sisältyy myös tämän tutkimuksen lähdeaineistoon. Vaikka asuinolot olivat kokonaisuutena paranemassa, se ei välttämättä näkynyt kovinkaan selvästi kaikista syvimmän köyhyyden vaivaamissa tilanteissa. Valtaosa kirjoituksista kuvaa

---

⁷⁵ Haatanen 1968, 307.

⁷⁶ Haatanen 1968, 205—206.

kuitenkin itsellisen maalaisperheen elämää mökkiläisen näkökulmasta, jolloin asumisen ongelmat keskittyivät ennen kaikkea asumisen laatuun.

Yleisimpiä asumiseen liittyviä ongelmia olivat asumusten ahtaus ja kylmyys. Eräs kertoja kuvaa kuuden hengen perheen asuneen talvisodan syttyessä kymmenen neliön mökissä, mikä tarkoitti äärimmäisessä ahtaudessa elämistä.⁷⁷ Koko maan tasolla asumistiheys maaseudulla henkilöä huonetta kohden mitattuna oli vuonna 1937 1,8, joten kirjoittajan kuvaama tilanne kuuden henkilön asuttamasta yhden huoneen mökistä kertoo asumisen osalta todella kehnosta tilanteesta.⁷⁸ Muissakin kertomuksissa toistuu jatkuvasti sama ahtauden teema ja huomattavan yleisiä ovat juuri yhdestä huoneesta koostuvat asumukset, vaikka 1900-luvun alkupuolella näiden määrä maalaiskunnissa laski suhteessa kaikkiin asuntoihin tasaisesti.⁷⁹ Maalaisköyhälistö ei ollut asumisen ahtauden osalta erityisessä asemassa, sillä 1900-luvun alun Helsingissä köyhimmät työläiset asuivat vielä huomattavasti ahtaammin⁸⁰, ja esimerkiksi myös Göteborgissa 38% kaupunkilaisista asui asunnoissa, joissa asumistiheys oli yli 2 henkilöä huonetta kohti.⁸¹

Ahtaissa mökeissä myös kylmyys oli talvisin tuttu vieras, ja useampi kirjoittaja kuvaa tätä konkreettisesti kertomalla, kuinka yön yli ämpärissä säilytetty juomavesi oli aamun tullen jäänyt.⁸² Asumusten heikko laatu altisti kylmyydelle, mutta vaikeuksia tuotti myös talojen lämmittäminen. Polttopuiden hankkiminen ei ollut helppoa, jos perhe ei omistanut enemmälti metsää eikä muitakaan tuloja ollut. Kaksi kertojaa kirjoittaakin polttopuiden keräämisestä muiden metsistä ja julkisilta paikoilta, eli varastamisesta.⁸³ Mielenkiintoista kyllä, viittauksia varasteluun selviytymiskeinona ei löydy Gia Virkkusen pula-ajan kokemuksia kartoittavasta teoksesta, eikä myöskään Eija Starkin köyhyyden kulttuurillisia jatkumoitteita valottavasta väitöskirjasta, mikä kertonee joko siitä, että varastelu oli äärimmäisen harvinaista, tai vaihtoehtoisesti siitä, että varastamista selviytymiskeinona ei haluta enemmälti muistella. Oma

---

⁷⁷ AKK P406.

⁷⁸ Haatanen 1968, 204.

⁷⁹ Haatanen 1968, 205—241. Vuonna 1900 40,8 % asunnoista yhden huoneen asuntoja, kun taas vuonna 1950 vastaava luku oli 25,2 %.

⁸⁰ Leikas 1989, 71—72.

⁸¹ Niemi 2007, 32.

⁸² esim. AKK P217.

⁸³ AKK P161, P072.

tulkintani painottuu vahvasti jälkimmäisen vaihtoehdon puolelle. Esimerkiksi 1930-luvun laman kourissa taistelleen itävaltalaisen kylän asukkaat kertoivat avoimesti tutkijoille muun muassa ruuan tai hiilten varastamisesta.⁸⁴ Voi olla, että epärehellisiä selviytymiskeinoja ei haluta muistella enää jälkeenkäin, vaan omasta menneisyydestä pyritään rakentamaan hyveellinen kuva.

Ahtaissa ja kylmissä asumuksissa majailleet maaseudun perheet olivat silti onnekkaita verrattuna niihin, joille oma koti tai edes vakituinen majapaikka ei ollut millään tavalla taattu. Yksi muistelijä kirjoittaa lapsuutensa kodittomuudesta 1940–1950 –lukujen taitteessa:

”Meillä ei ollut omaa kotia. Äiti oli piikomassa maatalossa, jonka omisti vanhapoika-isäntä. Saimme asua yhdessä pienessä huoneessa. Äiti hoiti kuutta lehmää ja kahta hevosta tässä talossa aamuin ja illoin. Lisäksi hän kävi töissä naapureiden vilja- ja heinäpelloilla. – Äidillä ei ollut rahaa ostaa meille ruokaa, koska hän ei saanut talosta palkkaa, vaan me saimme asunnon ja ruuan. Eli äiti teki töitä ns. ruokapalkalla.”⁸⁵

Katkelma osoittaa, että 1950-luvulle tultaessa maaseudulta löytyi vielä köyhyyden pesäkkeitä, joissa loisväestön ongelmaa ei ollut saatu kokonaan ratkaistua. Tutkimuksen aineistossa esitellyn katkelman kaltaisten tilanteiden ilmeneminen on harvinaista, mutta myös kahdessa muussa kirjoituksessa kerrotaan hetkellisestä asunnottomuudesta. Toisessa näistä orvoksi jäänyt kertoja asuu mummonsä kanssa ensin heitä paremmin toimeentulevien talollisten nurkissa, mutta pääsevät myöhemmin muuttamaan mummon pojan luokse tämän vaimon kuoltua synnytyksessä.⁸⁶ Huomionarvoista asunnottomuuden kokemuksissa on jommankumman tai kummankin vanhemman puuttuminen, minkä on jo aiemmin todettu altistaneen kaikista syvimmille köyhyyden kokemuksille. Kolmannessa irtolaisuutta kuvaavassa kirjoituksessa kertojan perheen asunnottomuus johtuu ennen kaikkea täydellisestä rahattomuudesta ja perheenisän epäsäännöllisistä töistä. Kertojan perhe löysi suojapaikkansa hyvin erilaisista kohteista kuten esimerkiksi kesäisin sukulaisen vilja-aitasta tai pienestä hellahuoneesta, mutta päätyivät lopulta pysyvämmän asumuksen suojiin kunnan omistamaan mökkiin.⁸⁷ Eija Stark on väitöskirjassaan todennut, että oman asunnon puute on hänen

---

⁸⁴ Jahoda & Lazarsfeld & Zeisel 1933, 22—23.

⁸⁵ AKK, P067.

⁸⁶ AKK, P094.

⁸⁷ AKK, P072.

tutkimuksensa elämäkertatutkimuksessa selvittelevän maalaisköyhyyttä määrittävä seikka.⁸⁸ Tässä luvussa analysoitujen köyhyyskokemusten perusteella voi Starkin johtopäätökseen yhtyä vain osittain. Vaikka kirjoituksista löytyy mainintoja mökkiläisyydestä, kunnan mökissä asumisesta ja asunnottomuudesta, eivät nämä maininnat ole aina kovin selkeitä. Esimerkiksi lausahduksesta ”kotina pieni kallellaan oleva mökkipaha” ei voida vetää täysin luotettavia johtopäätöksiä asumuksen omistussuhteista. Oman kodin omistamiseen liitettiin kuitenkin paljon positiivisia toiveita ja tunteita, mikä kertoo vakituisen asumuksen merkityksestä.

Valtaosa asumiseen liittyneistä positiivisista tuntemuksista koski oman kodin omistamista tai hankkimista. Aiemmin mainittu kertomus, jossa kirjoittajan perhe asuu äidin työpanosta vastaan talollisen miehen huushollin yhdessä huoneessa saa positiivisempia vivahteita kertomuksen edetessä:

”Elämässäni seurasi hieno tapahtuma, kun vuonna 1956 me saimme ensimmäisen oman kodin Aho-Vastingille. Koti oli pieni 1 huone, 4x4 metriä. Tässä asuimme äiti ja kolme lasta. Vanhin veljeni muutti tällöin pois kotoa. Kodin saimme, kun seurakunta lahjoitti erään saunan hirret ja ystävällinen maatalon omistaja lahjoitti 10- aarin tontin, johon tämä mökki pystytettiin talkoilla. Tämä tuntui pienestä pojasta suurelta juhlaa.”⁸⁹

Suomalaisen asumisen historiaa tutkinut Anneli Juntto on todennut, että oman kodin omistamisen suuren arvostuksen juuret ovat olleet ja ovat tiukasti yhteydessä tilattoman maalaisväestön asemaan ja tämän unelmiin sosiaalisesta noususta, mitä oma talo symboloi.⁹⁰ Katkelman sitaatissa positiivinen sävy pienestäkin omasta kodista on hyvin ymmärrettävissä verrattaessa sitä kirjoittajan perheen irtolaiseen lähtötilanteeseen. Myös muissa kertomuksissa, joissa on mainintoja oman kodin rakentamisesta, sävy on hyvin positiivinen, mikä ei ole yllättävää otettaessa huomioon asunnottomuuteen liittyvät kiertolaisuuden ja suojattomuuden vaarat. Mainitut tunteet kuvastuvat hyvin erään muistelijan kirjoituksessa, jossa hän kuvaa kuinka ” - - olin 28 -vuotias kun nukuin ensimmäisen yön omassa kotona, siihen asti piti aina nukkua toisen huoneessa ja olla. Tuolloin ostimme rakkaan vaimon kanssa pienviljelijätilan. Vaikka tuli velkaa, silti nukutti, sitä niin paljo arvosti ja oli mielessä - nyt ollaan kotona,

---

⁸⁸ Stark 2010, 274.

⁸⁹ AKK P067.

⁹⁰ Juntto 1990, 61.

*kasvupaikka ei ole kodin veroinen.*⁹¹ Sosiaalisen nousun lisäksi oman kodin omistaminen toimi myös ainaisen epävarmuuden hälventäjänä ja mahdollisti ainakin ajatuksen tasolla paremman toimeentulon maanomistamisen kautta.

Toinen suojattomuuden kokemuksille aiheuttava tekijä puutteellisten asumusten lisäksi oli keho vaatetus, joka altisti kylmyydelle ja sairauksille. Reikäiset tai muuten huonokuntoiset vaatteet ovat toistuva teema analysoiduissa kokemuksissa, mutta yleistä on myös puute vaatetuksesta ylipäättään. Etenkin kengät vaikuttavat olleen monissa kertomuksissa jonkinasteinen ylellisyyttä, joita ei käytetty kesäisin ollenkaan kulumisen pelossa. Avojaloin kulkeminen pitkälle syksyyn on jäänyt monelle mieleen, ja eräs kirjoittaja hämmästelee kirjoituksessaan, kuinka hänen jalkansa kestivät moiset olosuhteet edes kutakuinkin kunnossa.⁹² Puutteellisessa vaatetuksessa yhdistyivät köyhyyden fyysiset ja sosiaaliset aspektit, sillä riittämättömän pukeutuminen altisti kylmyydelle ja tätä kautta sairauksille, mutta yhtä aikaa myös sosiaalisille kärsimyksille esimerkiksi koulussa, jossa huono ja erilainen vaatetus saattoi toimia kiusaamisen aiheena:

”Heräsin aamuisin kamarissa, missä meitä nukkui kuusi henkeä. laitoin päälleni aina samat vaatteet, alle liivi johon kiinnitin haperot pitkät villasukat, joita oli parsittu moneen kertaan. Pieksut olivat kuivuneet koppuroiksi. Niitä piti potkiskella jalkaan kauan ennekuin solahtivat jalkaan. Joskus isä tervasi niitä ja silloin koulussa moni piti nenästään kiinni samalla vilkuillen minuun päin.”⁹³

Kokonaisuutena suomalainen maaseutuväestö oli jo elämäntapansa vuoksi altis ajoittaisille köyhyyden seurauksille, kuten yksipuoliselle ravinnolle tai kylmille asumuksille. Suoranainen nälkä tai asunnottomuuskaan eivät myöskään olleet täysin vieraita 1900-luvun alun maalaisköyhälistölle. Antti Häkkisen ja Jarmo Peltolan käyttämä köyhyyskierteen termi kuvaa hyvin maalaisköyhälistön elämää, sillä maaseudun pieneläjien elämä näyttyy jatkuvana kamppailuna köyhyyttä vastaan. Yhdenkin tukipylvään, kuten terveyden pettäminen tai viljasadon epäonnistuminen sysäsi entistä syvemmälle köyhyyteen, joka usein ilmeni myös absoluuttisena puutteena elämän edellytyksistä. Ei voida kuitenkaan sanoa, että maaseudun

---

⁹¹ AKK, P409.

⁹² AKK, P404.

⁹³ AKK, P217.

pieneläjien elämäntapa olisi ollut harvinaisen riskialtis, vaan yhtä lailla terveydelliset ongelmat olivat uhka myös 1900-luvun alun kaupunkien työläisten toimeentulolle.⁹⁴ Kaupunkilaisia vaivasivat samalla tavoin myös elämän ennakoimattomuus ajoittaisten työttömyysjaksojen ja ylipäätään matalan tulotason kautta.⁹⁵ Tämän tutkimuksen aineiston painottuminen maalaisköyhyyteen ei tule antaa hämärtää käsitystä siitä, että 1900-luvun alkupuolella köyhyys, surkeat asuinolot ja näistä johtuvat terveydelliset ongelmat koskettivat suurta osaa Suomen väestöstä, niin maalaisia- kuin kaupunkilaisiakin.

2.2 EPÄVARMA NYKYISYYS

Kuten maalaisköyhyyteen, niin myös moderniin köyhyyteen kuuluvat erilaisten tekijöiden aiheuttamat turvattomuuden tunteet. Perheiden hajoaminen, jatkuva muuttaminen, sairauksien aiheuttamat ongelmat sekä työttömyyden seurauksena koettu epävarmuus ovat läsnä myös 2000-luvun taitteen kokemuksissa köyhyydestä, vaikkakin hieman erilaisissa muodoissa. Puutteellinen taloudellinen toimeentulo on kertomusten perusteella vain yksi nykypäivän köyhyydessä elämisen ongelmista, ja esimerkiksi 1990-luvun alussa tehdyn tutkimuksen perusteella puolet toimeentulotukiasiakkaista oli kasautuvasti huono-osaisia, eli heitä kuormitti vähintään kolme hyvinvoinnin vajetta samanaikaisesti. Kyseisiä vajeita olivat esimerkiksi jo aiemmin mainitut perheiden hajoamiset, epävakaa työmarkkina-asema sekä sairastavuus.⁹⁶ Maalaisköyhyyden kokemusta kuvannut köyhyyskierteen käsite ei siis ole menettänyt toimivuuttaan, vaan maalaisen ja modernin köyhyyden arkipäivän kokemuksissa on havaittavissa selvää jatkuvuutta, vaikka elämän materiaaliset perusteet ovat huomattavasti kohentuneet. Historiallisesta tilanteesta riippumatta köyhyydessä eläminen vaikuttaa altistavan elämänselvyyden äkkinäisille ja rajuille muutoksille, elämän pysyvyyden ja suunniteltavuuden vajauksille. Heikko kyky tulevaisuuden suunnitteluun on yksi osa kulttuuriantropologi Oscar Lewisin käsitettä köyhyyden kulttuurista, jolla hän kuvaa kuinka yksilöiden arvot ja elämäntyyli mukautuvat niukkoihin elinoloihin.⁹⁷ Lewisin selitys jää kuitenkin yksilötason ominaisuuksiin, ja ainakin tämän tutkimuksen aineistossa juuri rakenteelliset seikat kuten

---

⁹⁴ Laitinen 1989, 80—81.

⁹⁵ Häkkinen & Peltola, 48—67.

⁹⁶ Ritakallio 1991, 153.

⁹⁷ Lewis 1961, 20—22.

työttömyys tai muut yllättävät käännteet tekevät tulevaan varautumisesta vaikeaa, ei niinkään puutteet yksilöiden kyvyissä toimia.

JATKUVUUDEN KATKOKSET

Yleisin ja käytännössä jokaisessa analysoidussa kertomuksessa esiin nouseva epävarmuutta ja turvattomuutta aiheuttava tekijä on työttömyys. Työttömyys ja moderni köyhyys näyttäytyvät lähestulkoon synonyymeina, sillä hyvin usein kertojien köyhyys on seurausta joko työn täydellisestä puutteesta tai muuten katkonaisesta työurasta. Vaikka hyvinvointivaltion tarjoama turva työttömyyden varalle on laaja, tulevaisuuden suunnittelu ja yleinen elämänhallinta vaikeutuvat työttömyyden seurauksena:

”Tuolla hetkellä tunsin itseni sekä köyhäksi että kurjaksi. Köyhäksi tunsin itseni siksi, että tulevaisuutta piti rakentaa työttömyyden peikko edessä, vuokraa, opintolainaa ja syntyvää lasta unohtamatta... Kurjaksi tunsin eloni siksi, että ihmiset eivät nähneet sitä näköalojen yhtäkkistä katomamista, jonka olin sillä hetkellä kokenut. Olin nuori mies, jonka ainoat rahat olivat vaimon lompakossa; ja niitäkin olisi suhteellisen vähän...”⁹⁸

Jo työttömyyden uhka luo varjoja tulevaisuuden ylle, ja sitaatin kertoja kuvaakin tuntemuksiaan hyvin kirjoittamalla näköalojen katoamisesta. Useassa kertomuksessa toistuu kuvaus siitä, kuinka tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet ovat rakennettu jatkuvan työssäkäynnin ajatuksen perustalle, eikä mahdollista työttömyyttä ole osattu ottaa huomioon. Tätä selittää Suomessa pitkään jatkunut taloudellinen nousukausi, joka tuli rajuun päätökseensä 1990-luvun laman myötä. Laman tuomat ongelmat, käytännön kokemuksen tasolla työttömyys, vaikuttavat tulleen monelle kirjoittajalle täytenä yllätyksenä, sillä useampikin kirjoittaja kuvaa työnteon päättymisen tulleen ilman ennakkovaroitusta.⁹⁹ Työttömyyden ohella toistuva teema on myös oman yrityksen kaatuminen 1990-luvun laman seurauksena, mikä pahimmissa tapauksissa jätti molemmat vanhemmat työttömiksi johtaen vakaviin toimeentulo-ongelmiin.¹⁰⁰ Maalaisköyhyyden kokemuksiin verrattaessa juuri köyhyyden yllätyksellisyys nousee esille merkittävimpänä erona agraarin ja modernin kokemuksen välillä. Maaseutuköyhälistön elämän reunaehtoja olivat töiden kausiluontoisuus ja tähän liittyvä jatkuva epävarmuus toimeentulosta,

---

⁹⁸ AKK, S161.

⁹⁹ esim AKK S140, S141.

¹⁰⁰ esim. AKK S049, P504

mitä oman tilan tarjoamalla, usein hyvin laihalla, omavaraisuudella pyrittiin täydentämään. Maalaisen köyhälistön voikin katsoa olleen hyvin tietoinen elämäntapansa epävarmuudesta, mutta nykypäivän uusköyhältä tämä tietoisuus lähtökohtaisesti puuttuu, mutta kehittyi taas hyvin nopeasti köyhyyden pitkittyessä. Maalaisköyhäläisyyden pitkä perinne ja siihen liittyvä kulttuurinen tieto auttoivat niukkuuden maailmassa selviämässä, mutta pitkään jatkunut suotuisa taloudellinen kehitys sekä hyvinvointivaltion tarjoama turva vaikuttavat katkaisseen köyhyyteen liittyvän perinteen siirtymisen seuraaville sukupolville.

MENETETTY TERVEYS

Toinen selkeä epävarmuutta ja turvattomuutta aiheuttava tekijä modernin köyhyyden kokemuksissa ovat erilaiset terveydelliset ongelmat, jotka toimivat työskentelyn esteenä ja samalla vaikeuttavat toimeentuloa mahdollisten hoito- ja lääkekustannusten kautta. Toisaalta myös työttömäksi jääneet kokevat terveydentilansa huonommaksi kuin työssäkäyvät, ja etenkin henkinen hyvinvointi joutuu koetukselle työttömyyden ja tätä melkein väistämättä seuraavan köyhyyden myötä.¹⁰¹ Monet kertojat kirjoittavat erilaisista terveyteen liittyvistä vaivoista, jotka tavalla tai toisella vaikeuttavat elämän suunnittelua. Köyhyyden ja sairauden välille ei ole mahdollista asettaa selviä syy-seuraus suhteita, vaan pikemminkin ne tulee nähdä toisiinsa hyvin monimutkaisilla tavoilla kietoutuneina ilmiöinä. Eräs kertoja mainitsee esimerkiksi jättäneensä terveytensä hoitamatta tulojen vähäisyyden vuoksi, ja toivoo ettei tämä kostaudu vakavien sairauksien muodossa myöhemmin.¹⁰² Yleinen on kertomus myös siitä, kuinka työttömyyden myötä kertojan henkinen hyvinvointi järkkyy esimerkiksi masennuksen muodossa, mikä taas estää uudelleentyöllistymisen. Tällä tavalla köyhyyden ja sairauden yhdistelmä tavallaan lukitsee kohteensa köyhäksi, vaikeuttamalla tulevaisuuden suunnittelua ja estämällä köyhyydestä nousemisen. Juuri modernille köyhyyden kokemukselle on hyvin ominaista psyykkisten oireiden yleisyys, sillä maalaisköyhyyden kirjoituksissa ei ollut ainoatakaan mainintaa henkisistä sairauksista. Mielenterveyteen liittyvät ongelmat ovat varmasti olleet läsnä myös agraarisessa yhteiskunnassa, mutta näiden muistelu ei ehkä kuulu kollektiiviseen kuvaan maalaisköyhyydestä.

---

¹⁰¹ Karisto, Takala, Haapola 2009, 117.

¹⁰² AKK, S175.

Fyysisten sairauksien läsnäolossa on havaittavissa selvää jatkuvuutta maalaisköyhyyden ja modernin köyhyyden kokemusten välillä. Yleisen elintason ja tämän myötä myös yleisen terveydentilan muutos parempaan 1900-luvun kuluessa ei ole valitettavasti paljoakaan muuttanut kaikista köyhimmistä oloissa elävien asemaa. Vakava sairaus on myös nykypäivän köyhyydessä eläville todellinen uhka toimeentulolle. Sairauden ja köyhyyden liittyessä toisiinsa kertojien köyhyys yleensä pitkittyy ja muuttuu pysyväksi olotilaksi. Siinä missä maalaisköyhälistön jäsen usein menehtyi vakavan sairauden iskiessä, jättäen muun perheen toimeentulon ja pärjäämisen vaaraan, nykypäivän köyhä ajautuu erilaisten vaiheiden kautta sairas- tai varhaiseläkkeen piiriin, joka toimeentulon taatessaan varmistaa myös saajansa kuulumisen köyhimpiin kansanosiin:

”Elämä kallis, molempien lääkkeet lohkaisevat suuren osan pienistä eläkkeistä, samoin täysin laktoosittomat tuotteet ovat kalliita, niitä joudun kuitenkin käyttämään, saan viljatuotteistakin oireita kotimaista kauraa lukuun ottamatta (lieko keliakian alku). Osteoporoosin alku todettiin puolenkymmentä vuotta sitten, nyt olin lääketehaan järjestämässä joukkotutkimuksessa parin vuoden ajan, vastauksia ei ole tullut tilanteestani, täytyneekö vielä aloittaa syömään kalliita lääkkeitä luukatoonkin. Silmälasitkin täytyisi uusia, entiset ovat olleet viisi vuotta, hammaslääkäri saa odottaa, kolmekymmentä vuotta vanha keittiömme kaipaisi kovin remonttia, kaksikymmentä vuotta vanha auto saa ruostua rauhassa, toivomus olisi että huonekalut ja kodinkoneet eivät rikkoonuisi koskaan. Vaatekaapit pursuaa vanhoja sopimattomia vaatteita, en raaski hävittää, ajattelen että jos joskus vielä laihtuisin toistakymmenen vuoden takaisiin mittoihin.”¹⁰³

HAJONNEET PERHEET

Maalaisköyhyyden kuvauksia analysoitaessa havaittiin, että monien syvimpien köyhyyskokemusten taustalta oli löydettävissä perheen hajoaminen. Vanhemman tai vanhempien puuttuminen altisti perheen vakaville toimeentulo-ongelmille ja yksi maalaisköyhyyden ominaispiirteistä olikin perhe-elämän epävarmuus. Ero agraarisen ja modernin köyhyyden välillä ei päällyspuolisin ole, sillä nykypäivän köyhyyskokemuksille on

---

¹⁰³ AKK, P071.

yleistä yksinhuoltajuuden ja avioerojen toistuvuus kertomuksissa. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että perheiden hajoaminen ei ole nykypäivänä pelkästään köyhintä kansaosaa erityisesti koskeva ongelma, vaan esimerkiksi 1990-luvulla 43 % kaikista avioliitoista päättyi eroon ja yksinhuoltajaperheitä oli noin kuudesosa kaikista perheistä.¹⁰⁴ Toisaalta, köyhyyden ja perhesuhteissa tapahtuvien äkillisten muutosten välillä on havaittu selvää tilastollista korrelaatiota, ja kumppanin menettäminen joko avioeron tai menehtymisen myötä lisäsi toimeentulo-ongelmia.¹⁰⁵ Eli, vaikka perhe-elämän muutokset eivät ole millään tasolla harvinaisia, ne voivat silti altistaa ongelmille toimeentulossa ja tätä kautta köyhyydelle. Tässä mielessä maalaisköyhyyden ja modernin köyhyyden välillä on löydettävissä selvää jatkuvuutta, sillä vaikeimmassa asemassa näyttävät edelleen olevan ne, joiden tilanteessa yhdistyvät jo valmiiksi matala elintaso ja muutokset perhesuhteissa. Hyvin yleinen onkin kertomus siitä, kuinka perheen hajoaminen ajoi kertojat hyvin kokonaisvaltaisiin elämänmuutoksiin:

”Minulle jäi lapset, koirat ja velkaa. Meni koti, meni työ, meni mies - ei kestänyt elämäntyönsä menetystä. Suomalainen nainenhan on vahva, se tuli osoitettua jo sotien aikana. Pakkasin lapset ja koirat autoon ja lähdin etsimään uutta kotia. Tuli siinä Etelä-Suomea kierreltyä ja voin todeta, että vuokramarkkinoilla asuntohaitari on laaja ja kirjava. Uskoin jo lutikkakulttuurin jääneen historiaan, mutta vieläkin on taloja, joissa kunto ja siisteys ovat keskiajalta ja vuokravaatimukset suhteettomia.”¹⁰⁶

Itse kokemus perhe-elämän muutoksista ei siis sinänsä ole muuttunut, sillä myös nykypäivän köyhyydessä äkilliset käänteet perhesuhteissa altistavat kirjoittajia turvattomuuden ja epävarmuuden tunteille. Koetun turvattomuuden taso on kuitenkin huomattavasti vähäisempi, sillä esimerkiksi kuvauksia orvoiksi päätyneistä lapsista tai toimeentulon täydellisistä romahduksista ei nykypäivän kertomuksista löydy, vaan pikemminkin tarinoita pakkomuuttoista ja ainaisesta huolesta perheen toimeentulosta. Muutokset perhesuhteissa toimivatkin työttömyyden ja terveydellisten huolien tapaan elämän epävarmuuksien lähteinä myös nykypäivän köyhille.

---

¹⁰⁴ Karisto 2009, 204—205.

¹⁰⁵ Suoniemi 2013, 71—72.

¹⁰⁶ AKK, S191.

HAASTAVA RAVINTO

Erinäiset ruokaan liittyvät ongelmat ovat alati läsnä modernista köyhydestä kirjoitettaessa, vaikka suoranaisia nälän kokemuksia aineistosta löytyykin niukanlaisesti. Riittävän ravinnon hankkiminen, sen terveellisyydestä puhumattakaan, tuottivat jokapäiväistä vaivaa kertojille, sillä noin puolessa analysoiduista kirjoituksista ruokaan liittyvät ongelmat nousevat esille tavalla tai toisella.¹⁰⁷ Suoranaisten nälän kokemusten vähyys on jopa hieman yllättävää, sillä esimerkiksi vuonna 1994 tehdyn tutkimuksen mukaan 3,2% vastaajista koki nähneensä nälkää, eli väkilukuun suhteutettuna noin 100 000 ihmistä oli kokenut nälän tunteita.¹⁰⁸ Tämän voisi olettaa näkyvän selvemmin myös köyhyyskirjoituksissa, mutta on mahdollista, ettei nälän kokemuksista haluta kertoa nykypäivänkään köyhyyden yhteydessä. Nälkä voi olla jopa vaikeampi asia myönnettäväksi nykypäivän yltäkylläisessä yhteiskunnassa kuin aiemmin. Aineistossa esiintyvät harvat nälän kokemukset ovat nekin peiteltyjä, sillä eräs kertoja puhuu ”paastoamisesta”¹⁰⁹, kun taas toinen kertoja kirjoittaa syöneensä ainoastaan vain, jos ruokaa jäi yli lasten syötyä ensin¹¹⁰. Aineiston ainut suora maininta nälästä löytyy kertomuksesta, jossa opiskelijapariskunnan toimeentulo on hyvin vakavasti heikentynyt, ja he joutuvat turvautumaan ilmaisruuan jakeluun:

”Mummoni ikäiset naiset jakavat leipäpusseja muovilaatikoista. Saan kolme pussillista leipää. Kerään tyhjiä pulloja ja ostan flooraa, voimakassuolaista että maistuisi paremmalta. Voitelemme kaurapaloja ja vetelemme flooraa päälle. Aamupalaksi, lounaaksi ja iltapalaksi. Yölläkin on nälkä, onneksi leipää riitti ja sitä sai Castreninkadulta lisää. Leipä on kuivaa ja murtuu veitsen alla. Välillä paahdamme leipiä pannulla ja laitamme suolaa päälle. Joskus keitämme makaronia ja paistamme sitä pannulla floorassa mustapippurin kanssa. Näen unta appelsiineista ja omenoista ja kurkusta ja tomaateista. Öisin syön niitä niin että hedelmien mehu kastelee kasvoni ja valuu alas kaulaa pitkin.”¹¹¹

Varsinaisten nälän kokemusten vähyys, kokemusten peittely ja tutkimustieto antavat vahvan viitteen siitä, että myös nykypäivän köyhyyden kannalta nälän kokeminen on hyvin vaikea asia, josta ei yksinkertaisesti haluta kertoa tai kirjoittaa avoimesti. Maalaisköyhyyden kirjoituksia

---

¹⁰⁷ 20 kertojaa mainitsee ruokaan liittyviä ongelmia

¹⁰⁸ Kontula & Koskela 1994, 44.

¹⁰⁹ AKK S183.

¹¹⁰ AKK, 168.

¹¹¹ AKK, S237.

tarkasteltaessa nousi esille, että nälän ja aliravitsemuksen tunteet tuotiin esiin usein kierrellen, minkä myös Gia Virkkunen on omassa väitöskirjassaan todennut. Modernin köyhyyden kuvaukset jatkavat samaa perinnettä, sillä myös niissä kerrotaan auliisti ruuan yksipuolisuudesta ja huonosta laadusta. Selkeät nälän kokemukset jätetään kuitenkin mainitsematta, vaikka aiemman tutkimuksen perusteella voidaankin olettaa nälän tuntemusten olleen ajoittainen osa köyhyyden kokemusta myös 1900-luvun lopulla. Tämä esitystapa on tutkimusten mukaan luonnollinen, sillä suomalaisessa kulttuurissa pienituloisuus tai tiukoilla oleminen ei ole hävettävää, mutta suoranaisten köyhyyden myöntäminen esimerkiksi nälän muodossa on huomattavasti henkilökohtaisempi asia, epäonnistumisen ja häpeän aihe, joka on salattava muilta.¹¹²

Erittäin suurta huolta nykypäivän köyhyydessä eläville aiheuttavat terveellisen ja monipuolisen ravinnon hankkiminen. Useat kirjoittajat nostavat esille ruuan yksipuolisuuden sekä etenkin hedelmien ja vihannesten puuttumisen ruokavaliosta, minkä pelätään aiheuttavan terveydellisiä ongelmia. Yhdistävä tekijä kaikkia ruokavaliota koskevien huolenaiheiden välillä on valinnanvapauden puuttuminen, sillä kertojien köyhyys estää heitä syömästä haluamallaan tavalla. Yksinkertaisimmillaan valinnanvapauden rajoittuminen tarkoittaa yksipuolista ruokavaliota, joka koostuu edullisista raaka-aineista:

”Asioidessamme ruokakaupoissa törmäämme, mihinkäs muuhun kun luokkiin. On a – ja b-luokan leikkeleet, kuten myös vihanneksista löytyy ykkös- ja kakkosluokka. B-luokan tuotteet on ensisijaisesti niitä, joita ostoskoriin tulee valittua. Sunnuntaiaterian kokolihapihvit ovat vaihtuneet sikanautajauhelihapihveiksi - jos jauheliha on ollut tarjousessa.”¹¹³

Sitaatin kertojan ruokavalio kapenee köyhyyden aiheuttamien rajoitusten myötä ja ruokavalion suunnittelu vaikeutuu aletuotteita jahdatessa. Alennuksessa olevat ja viimeistä käyttöpäivää lähestyvät tuotteet ovatkin kirjoituksissa valinnanvapauden rajoittumisen seuraava taso, sillä köyhä ”juoksee kaupat läpi, etsii halvimmat sapuskat, vaikka pelkkä ruuan katselu saa vatsan laulamaan.”¹¹⁴ Tarjouksessa olevat ruuat määrittelevät ruokavalion kertojien puolesta, mikä yksipuolistaa ruokavaliota entisestään tarjoustuotteiden ollessa usein halpoja

---

¹¹² Heikkilä & Hänninen & Karjalainen 1994, 64—65.

¹¹³ AKK, S175.

¹¹⁴ AKK, P105.

peruselintarvikkeita. Toisaalta tarjoustuotteet voivat myös tuoda hetkellistä, mutta kovasti kaivattua vaihtelua muuten yksipuoliseen ravintoon. Erään kirjoittajan tarinassa lähinnä makaronista, näkkileivästä ja omenista koostuneeseen ruokavalioon toivat lisäväriä lähikaupassa tarjouksessa olleet pakastevihannekset.¹¹⁵ Äärimmilleen kertojien valinnanvapaus rajoittuu silloin, kun heillä ei yksinkertaisesti ole varaa hankkia ruokaansa ostamalla, vaan he joutuvat turvautumaan joko ruuan ilmaisjakeluun tai etsimään ruokansa kauppojen ja markettien roskalaatikoista. Mainituissa tilanteissa kertojilla ei ole enää minkäänlaista valtaa omaan ravintoonsa, vaan he joutuvat vastaanottamaan saamansa tai löytämänsä ravinnon riippumatta siitä, onko se heille sopivaa tai mieluisaa. Köyhyyden syvetessä ja valinnanvapauden kadotessa ruoka menettää kaikki muut ominaisuutensa, paitsi ravintoarvonsa:

”Jos ruokaan olisi hieman enemmän rahaa, söisin varmasti terveellisemmin ja monipuolisemmin. Nyt syön sitä, mitä saan, ja syöminen on enemmänkin pysyttelemistä hengissä mahdollisimman pienellä vaivalla ja halvalla.”¹¹⁶

Ruoka ja siihen liittyvät vaikeudet ovat siis aineellisen köyhyyden selvin merkki myös nykypäivän kokemuksissa, vaikka yleinen elintaso onkin kohonnut huomattavasti maalaisköyhyyden päivistä. Olkoonkin että ravinnon suurempi määrä ja vähäinenkin valinnanvapaus ovat selvää parannusta agraarisen köyhyyden oloihin verrattuna, aiheuttaa köyhyys silti vaikeuksia eri tavoilla riittävän ravinnon hankkimisessa luoden selvää jatkuvuutta eri aikakausien kokemusten välille. Vaikka peruna ja ruisleipä ovatkin korvautuneet makaronilla ja ranskanleivällä, ovat eri aikakausien kokemukset perustaltaan jopa hätkähdyttävän samankaltaisia. Jatkuva huoli ravinnosta ja suoranaisten nälkäkokemusten kiistäminen tai peitteleminen ovat osa niin agraarisen kuin hyvinvointivaltio-Suomen köyhälistön tapaa puhua omasta köyhyydestään.

ASUMISEN LAATU

Ahtaisiin tai kelvottomiin asumukseen viittaavat kertomukset eivät täysin loista poissaolollaan vuosituhannen vaihteen köyhyyskirjoituksissa, mutta on nähtävissä, että yleisen elintason nousu on selvästi kohottanut myös köyhyydessä elävien asuinoloja. Vaikka kaupungistuminen

---

¹¹⁵ AKK, P139.

¹¹⁶ AKK, P388.

ja siihen liittyvät asumisen muodot nähdäänkin usein kuin kielteisen linssin läpi verrattuna aiempaan yhteisölliseen elämäntapaan, on se etenkin asumisen laadun osalta kohottanut myös kaikista huono-osaisimpien asemaa huomattavasti.¹¹⁷ Suurimmat huolenaiheet asumiseen liittyen ovat asumisen yleensä hetkellinen ahtaus ja köyhyyden aiheuttama kolhous, kun varaa sisustamiseen ei ollut ja vähäisetkin kodinesineet on hankittava käytettyinä kirpputoreilta.¹¹⁸ Kolme kirjoittajaa mainitsee kuitenkin asuneensa nykypäivän tasolla alkeellisissa oloissa, ilman juoksevaa vettä puutteellisesti lämmitetyissä puumökeissä.¹¹⁹ Koko aineiston tasolla asumiseen liittyvät ongelmat eivät nouse likimainkaan yhtä suuriksi kuin maalaisköyhyyden kertomuksissa, mutta tulee muistaa, etteivät kirjoitukset edusta kattavaa kuvaa suomalaisesta köyhyydestä. Esimerkiksi asunnottomuudesta kertovien kirjoitusten puuttuminen indikoi, että kaikista syvimmissä köyhyydestä kärsivät eivät ole tutkimuksen aineistossa edustettuina. Tämä huomioon ottaen voidaan kuitenkin todeta, ettei asuminen aiheuta nykypäivän köyhien pääosalle merkittäviä ongelmia tai turvattomuuden tunteita samalla tavalla kuin maalaisyhteiskunnan köyhille aikanaan. Asumiseen liittyvät huolenaiheet ovatkin muuttuneet enemmän sosiaalisiksi, sillä kierrätyskeskuksista ja kirpputoreilta hankituilla esineillä koristeltua kotia hävetään ja kauhistellaan, kun ”sisustus ei tosiaan ole Avotakasta eikä Glorian Antiikista”¹²⁰.

Sama kehityskulku materiaalisten ongelmien muuttumisesta sosiaalisiksi vaikeuksiksi on havaittavissa myös vaatetuksen kohdalla, sillä kokemusten perusteella puutteellisen suojan riskistä on siirrytty suhteelliseen puutteeseen ulkonäkönormeissa ja kulutustottumuksissa. Vaatteet eivät nouse enää modernin köyhyyden kokemuksissa esille terveystorjintana, vaan oman käytetyn ja kuluneen olemuksen häpeämisenä. Vaikka mainintoja hajonneista kengistä ja vaatteista kirjoituksista löytyykin, ne toimivat pikemminkin merkkeinä kantajiensa köyhyydestä kuin suoranaisine terveyden vaarantajina. Vaatetus ja köyhyydestä kielivä ulkonäkö toimivat myös moderneissa kokemuksissa symboleina, jotka ilmaisevat, tai joiden kertojat pelkäävät ilmaisevan heidän köyhyytensä ulkopuolisille. Vaikka vaatetus ei enää aiheutakaan fyysistä turvattomuutta esimerkiksi paleltumisen pelon kautta, on köyhyyden

---

¹¹⁷ Karisto 2009, 196.

¹¹⁸ AKK P350, AKK S172.

¹¹⁹ AKK S183, S049, P526.

¹²⁰ AKK, S172.

näkyminen päällepäin erittäin häpeällistä, mikä tulee ilmi seuraavassa luvussa käsiteltävissä häpeän kokemuksissa.

2.3. YHDISTÄVÄNÄ TEKIJÄNÄ TURVATTOMUUS

Pintapuolisesti tarkastellen voisi olettaa, että agraariseen elämäntapaan liittyneen köyhyyden ja modernin hyvinvointivaltion köyhyyden välillä ei olisi yhtäläisyyksiä, mutta kirjoittajien kokemukset kertovat toisin. Köyhyydessä elämisen reunaehdot ovat säilyneet hyvin pitkälti samankaltaisina. Maalaisköyhyydelle ominaista oli koko elämäntavan epävarmuus, jota varjostivat toimeentulon yleinen niukkuus ja tämän vaarantuminen esimerkiksi sairastumisen tai perheen hajoamisen myötä. Vaikka yhteiskunnan tarjoamat turvaverkot kehittyivät huomattavasti 1900-luvun kuluessa, myös modernista köyhyyden kokemuksesta on löydettävissä samantapaisia epävarmuuden ja turvattomuuden pesäkkeitä. Nykypäivän köyhyydessä eläminen ei ole samanlaista taistelua olemassaolosta nälkiintymistä ja kylmettymistä vastaan kuin maalaisköyhyys usein oli, mutta esimerkiksi sairaudet ovat edelleen merkittävä uhka köyhän toimeentulolle, vaikka apua yhteiskunnalta onkin saatavilla. Asumisen ja vaatetuksen osalta turvattomuuden kokemus on muuntunut sosiaalisesti kysymykseksi siitä, kuulunko joukkoon, vai olenko köyhä, ulkopuolinen? Vaikka köyhyydessä elämisen fyysinen perusta on huomattavasti kohentunut, ei tunne elämän epävarmuudesta ole hävinnyt. Tulevaisuuden suunnittelu on aivan yhtä vaikeaa myös hyvinvointivaltion köyhälle, sillä työttömyys, sairaudet ja perheiden hajoamiset luovat jatkuvat epävarmuuden ilmapiirin tulevaisuuden ylle. Keinot köyhyydestä selviämisessä muistuttavat myös toisiaan, eivätkä kyseenalaisin keinoin hankitut ravinto tai muut elämisen edellytykset ole tuntemattomia kummankaan ajankohdan kokemukselle. Ei voida kiistää, etteivätkö nykypäivän köyhän elämän edellytykset olisi huomattavasti paremmat kuin maalaisköyhyyden yhteiskunnan huono-osaisen, mutta aivan yhtä kiistämätöntä on se, että materiaalisista eroista huolimatta näiden kahden kokemuksen välillä on huomattavan paljon yhtäläisyyksiä arkipäiväisen elämän turvattomuuden tasoilla.

3. HÄPEÄLLINEN KÖYHYYS

Köyhyyteen liittyvät häpeän tuntemukset painottuvat tilanteisiin, joissa kertojien köyhyys tehdään tavalla tai toisella näkyväksi ja julkiseksi. Häpeän tunteet nousevat pintaan, kun kertojat huomaavat tai heidät herätetään huomaamaan, että heidän köyhyytensä on jotain väärää ja ei-toivottavaa. Käytän tässä sosiologi Erving Goffmanin kehittämää stigman käsitettä selittämään köyhyyden aiheuttamia tuntemuksia. Yksinkertaisimmillaan stigman voidaan katsoa olevan jokin ei-toivottu ja ”väärä” ominaisuus, jonka perusteella sen kantaja kokee itsensä epäonnistuneeksi. Tämä käsitys tietyn ominaisuuden vääryydestä tulee ulkoa sosiaalisesta ympäristöstä, ja esimerkiksi tiettyä rotua tai kansallisuutta on usein käytetty esimerkkinä stigmasta. Jaetun stigman tapauksessa kantajan lähipiiri voi toimia sympaattisten toisen yhteisönä, joka suojelee jäseniään stigman vaikutuksilta, jolloin esimerkiksi lapsi voi kasvaa täysin tietämättömänä omasta stigmastaan ennen kontaktia ulkomaailman kanssa.¹²¹

Etenkin maalaisköyhyyden kertomuksissa oman köyhyyden stigmallisuuden tajuaminen tapahtuu usein yhtäkkiä ja yllättäen. Köyhyyden läpileikkaama agraarinen yhteiskunta oli lähtökohtaisesti kohtuullisen tasa-arvoinen, ja etenkin kertojien lapsuusympäristö saattoi olla sosiaaliselta koostumukseltaan hyvin homogeeninen, mikä suojasi köyhyyden stigmalta. Voisi ajatella, että myös kertojien nuori ikä tapahtumahetkellä toimi suojaavana tekijänä köyhyyden nöyryytyksiä vastaan. Näin ei kuitenkaan mielestäni ole, sillä konstrukttiivisen kokemuksen käsitteen mukaisesti etenkin maalaisköyhyyttä koskevat muistot ovat muokkautuneet huomattavasti ajan ja sosiaalisen ympäristön vaikutuksen myötä. Toisaalta 1930-luvun laman lapsien kokemuksia Pohjois-Amerikassa tutkineen Glen Elderin mukaan köyhistä oloista olevat lapset myös pyrkivät omaksumaan aikuisten ajatusmaailman nopeasti ja oppivat aikuisuuden käytösmallit jo erittäin nuorena.¹²² Tämän ajatuksen pohjalta voidaan siis myös lapsuus- ja nuoruuskokemusten katsoa kertovan köyhyydestä hyvin kattavasti, eikä heidän kokemuksensa ole välttämättä yhtään vanhemman henkilön kokemusta epäluotettavampi. Päinvastoin monet etenkin köyhyyden sosiaalisista ilmenemismuodoista tulevat ehkä paremmin esille lasten kokemusten kautta, sillä lasten keskinäinen kommunikointi kenties on aikuisia avoimempaa.

---

¹²¹ Goffman 1963, 18—46.

¹²² Elder 1999, 82.

3.1 MAALAIKÖYHYHDEN STIGMA NÄKYVÄKSI

Juuri lapsuuskokemusten suuresta määrästä johtuen koulu ja siellä tapahtuvat eriarvoisuuden kokemukset ovat suuressa roolissa absoluuttisen köyhyyden ajan kirjoituksissa. J.P Roos on suomalaista elämäntapaa tutkiessaan todennut, että koulu on ollut paikka, jossa etenkin maaseudulla asuneet ovat joutuneet kohtaamaan luokkaerot selvästi ja jyrkästi.¹²³ Tämä tulee ilmi myös analysoidussa aineistossa, sillä hyvin harvalla köyhyyskokemusten kirjoittajista on lämpimiä muistoja kouluajoistaan. Usein koulunkäyntiin liittyvät muistot kiusaamisesta ja häpeästä. Näihin tunteisiin johtaneet seikat eivät välttämättä aina olleet kovin suuria, kuten seuraavasta kuvauksesta voi päätellä:

Muistan yhden tapauksen, kun minua hävetti ruuan takia. Siihen aikaan kansakouluun piti viedä eväsleivät ja maitopullo; koulu tarjosi jonkunlaisen lämpimän ruuan -yleensä puuroa. Kerran äidilläni ei ollut varaa ostaa lauantaimakkaraa leipieni päälle, joten hän laittoi lakkahilloa. Hävetti! Tietämättään hän muutti sen koulun ruokailutottumuksia, sillä hilloleipiä alkoi olla yhdellä jos toisellakin.¹²⁴

Koulussa kiusaamisen kohteeksi joutuminen johtaa yleensä juurensa joko kertojan köyhyyteen viittaavasta ulkomuodosta tai siitä, että hän on kotoisin keunoista oloista. Toistuva ilmiö on etenkin sosiaaliavustuksena saatujen vaatteiden tai jalkineiden herättämä negatiivinen huomio, sillä ne erottivat käyttäjänsä itsenäisesti toimeen tulevien lapsista. ”Kunnan harmaisiin” pukeutuminen viestitti selkeästi lasten aseman ulkopuolisille, ja tästä myös muistettiin mainita parempiosaisten toimesta.¹²⁵ Mielenkiintoisin piirre maalaiköyhyyden koulunkäyntiä kuvaavissa kirjoituksissa on, miten useat kertojat mainitsevat tajunneensa oman köyhän tai muita huonomman asemansa vasta koulussa. Omassa kylässä tai lähiyhteisössä ei ollut havaittavissa kummoisiakaan sosiaalisia eroja, joten omaa asemaa ei ymmärretty pitää muita huonompana. Seuraava katkelma on erään kirjoittajan kuvaus tapahtumasta:

”En tiennyt olevani köyhä ennen kuin lähdin koulutielle syksyllä 1944. Kotikylälläni kukaan ei ollut syrjinyt minua köyhän kotini eikä vaatteitteni takia. Kuulin jo ensimmäisenä koulupäivänä vierustoveriltani. Miksi sulla on noin

---

¹²³ Roos 1987, 60—61.

¹²⁴ AKK S139.

¹²⁵ AKK P053.

huonot vaatteet? Ja mitä sun käsissäsi on? Vaiteliaana ja häpeää tuntien huomasin silloin risaisen ruskean mekkoni, katsoin syyhyisiä rupisia sormiani ja painoin ne piiloon pulpetin alle.¹²⁶

Kouluun liittyen myös opettajat olivat merkittävässä roolissa niin myönteisen kuin kielteisen sosiaalisen suhteen luojina. Opettajat toimivat sekä kiusaajan että auttajan rooleissa ja vaikuttivat tätä kautta merkittävästi kertojien kokemukseen omasta asemastaan. Opettajat lukeutuivat maaseudulla sosiaaliseen eliittiin talollisten kanssa. Tämä sosiaalinen ero kertautui lapsen ja opettajan kohtaamisessa kouluympäristössä, jossa opettajan auktoriteetti oli ehdoton.¹²⁷ Ulla-Maija Peltonen on havainnut, että myös työväestön muistelmissa kouluun liittyvä eriarvoinen kohtelu on toistuvaa. Maalaisköyhyyden muisteluissa yksi kertoja kuvailee, kuinka koulun ensimmäisenä päivänä opettaja kätteli isojen talojen lasten äidit, mutta jätti hänen äitinsä välistä. Samassa kertomuksessa kirjoittaja myös mainitsee, miten rikkaiden lapsista tehtiin lukeneistoa vaikka väkisin, mutta köyhien lasten oppimiseen ei panostettu. Näin kielteiseen kokemukseen on varmasti vaikuttanut monen kertojen esille tuoma muisto koulutien katkeamisesta kansakouluun, kun perheellä ei ollut varaa kouluttaa lasta pidemmälle.¹²⁸ Toinen kirjoittaja taas kertoo miten opettaja ei syystä tai toisesta luovuttanut hänelle kunnasta koululle köyhänapuna annettuja kenkiä.¹²⁹ Opettajien kohdalla tulee hyvin ilmi se, miten kertojat kokivat opettajan suhtautuvan heihin ennen kaikkea köyhän perheen lapsina, eikä yksilönä. Kouluympäristö näyttäytyykin kertojien muisteluiden valossa paikkana, jossa heidän köyhyytensä tehtiin näkyväksi ja missä se myös vaikutti tuntuvasti heidän elämänsä suuntaan esimerkiksi koulumenestyksen kautta. Kaikki kertojien kokemukset koulusta eivät kuitenkaan olleet kielteisiä. Pääosassa kirjoituksia opettajat esiintyvät kuitenkin joko neutraalissa tai positiivisessa valossa. Opettajien myötätuntoinen suhtautuminen kertojien köyhyyteen edesauttoi näiden opintoja, mikä johti myös ylpeyden ja kiitollisuuden kokemuksiin, joita käsitellään myöhemmin tässä työssä.

---

¹²⁶ AKK P217

¹²⁷ Stark 2011, 130.

¹²⁸ AKK P172.

¹²⁹ AKK P217.

HÄPEÄ KUNNAN LEIVÄN SYÖMISESTÄ

Jos kunnan ”harmaisiin” pukeutuminen aiheutti lapsille häpeää ja kiusaamisen aiheita kouluympäristössä, itse köyhäinviranomaisten kanssa asioiminen oli tilanne, jossa aikuiset kokivat häpeän ja nöyryytyksen tunteita. Suoranaisia kuvauksia köyhäinviranomaisten kanssa asioimisesta ei aineistosta löydy yhtä kirjoitusta enempää johtuen todennäköisesti kertojien nuoresta iästä kirjoitusten tapahtumahetkellä, mutta epäsuoria viittauksia kunnalliseen apuun suhtautumisesta on löydettävissä useampia. Vuonna 1922 voimaan tullut köyhäinhuoltolaki puuttui epäoikeudenmukaisiksi koettuihin toimintamuotoihin kuten ruotohoitoon ja vaivaishuutokauppoihin, vaikka nämä oltiin jo aiemmin kumottu senaatin päätöksillä.¹³⁰ Uudessa köyhäinhuoltolaissa ensisijaiseksi auttamisen muodoksi asetettiin kotiavustus esimerkiksi ruuan tai vaatteiden muodossa. Avustuksen vastineena avunsaaja joutui alistumaan viranomaisten valvontaan, mikä koettiin erityisen nöyryyttäväksi.¹³¹ Yksi muistelijä kuvailee, kuinka hän joutui vanhimpana lapsena hakemaan avustuksia kunnalta, koska ei äiti ei töiltään ehtinyt, eikä isä häpeältään kehdannut:

”- - minun piti lähteä kunnan valtuuttamaa lapun antajaa tapaamaan, joka oli nälän vuoksi pakkoreissu ja mieli maassa askel raskaan piti vain mennä kuulusteltavaksi. Ikään kuin joku rikollinen, kun ne niin ivallisesti useilla sanakäänteillä kuulusteli kotielämää. Se lappu oli etupäässä ruisjauhosaakki ja suolasilakoita. Ei silloin rahan annettu mitään.”¹³²

Muissa kirjoituksissa köyhäinavun hävettävyys tulee ilmi esimerkiksi siinä, kun kirjoittajaa moititaan kotona tämän koulussa haettua kenkiä kunnalta, vaikka perhe ei kirjoittajan vanhempien mukaan ollut ”oikeasti” köyhä¹³³. Toinen kirjoittaja taas edelleen muistaa avustuksena saadun flanellikankaan värin, jota hänen äitinsä oli ”erehtynyt” hakemaan lasten tätä yllytettyä¹³⁴. Eräs kirjoittaja mainitsee, kuinka perhe yritti tulla toimeen ilman nöyryytystä ja kerjystä, minkä voidaan tulkita tarkoittavan asiointia viranomaisten kanssa.¹³⁵ Kielteisen suhtautumisen taustalla lienee ollut erityisesti avun anomisen vastenmielisyys, sillä köyhäinhuoltoviranomaisten kanssa asioidessaan avun anoja altisti itsensä nöyryytykselle ja häpeälle. Häpeän tunteen välttäminen toimi samalla myös itsekunnioituksen mittarina, sillä

---

¹³⁰ Jaakkola & Pulma & Satka & Urponen 1994, 358—359.

¹³¹ Urponen 1994, 179—180.

¹³² AKK, P102.

¹³³ AKK, S152.

¹³⁴ AKK, P242.

¹³⁵ AKK, P232.

kunnallisen avun katsottiin stigmatisoivan ja merkitsevän vastaanottajansa, mitä se käytännössä tekikin esimerkiksi tietynlaisten kankaiden tai elintarvikkeiden ostamiseen käytettyjen ”jauholappujen” kautta.¹³⁶ Erving Goffmanin stigman määritelmän mukaisesti on myös luonnollista, että stigmastaan kärsivät henkilöt pyrkivät välttämään tilanteita, jossa heidän asemansa tulee näkyväksi.¹³⁷ Tämä selittää, miksi lähiyhteisön antaman avun kuvaukset ovat pääosin myönteisiä, kun taas viranomaisten apu kuvataan usein nöyryyttävänä. Lähiyhteisö todennäköisesti tunsu köyhien perheiden ahdingon eikä vaatinut näiltä selvityksiä elämästään.

Kuvaukset virallisen avun vastaanottamisesta eivät kuitenkaan ole kategorisesti negatiivisia, vaan mukana on samoissa määrin neutraaleja kertomuksia, joissa vain mainitaan kirjoittajan perheen saaneen apua kunnalta, ottamatta minkäänlaista kantaa sen aiheuttamiin tuntemuksiin. Vaikka avustuksina saadut vaatteet tai jalkineet olivat näkyviä merkkejä kantajiensa köyhyydestä, se ei estänyt osaa kirjoittajista kokemasta ylpeyttä saamisistaan. Eräs kirjoittaja muistelee kokemustaan uusien kenkien saamisesta seuraavalla tavalla:

” Kävin kansakoulua pulavuosina ja kun ei ollut kenkiä, anoi isäni koulukengät kunnalta. Sain sitten kerran keltaiset nahkapieksut kunnanapuna. Olin niistä tavattoman ylpeä, vaikkakin porvariensa pojat joskus haukkuivat niitä. Hätäapupieksut, Hätäapupieksut hah, haa..¹³⁸”

Ylläolevaa voidaan pitää esimerkkinä muistosta, joka on ajan myötä saanut myönteisen loisteen. Kirjoittaja ei koe katkeruutta kiusaamisestaan tai köyhästä taustastaan, mutta itse tapahtumahetkellä ylpeys kengistä on voinut vaihtua myös häpeään.

MAALAISSYHTEISÖN SISÄÄNRAKENNETTU ERIARVOISUUS

Kouluun liittyvien kokemusten ohella oma köyhyys tulee kirjoituksissa esille vertailussa muihin. Maalaisköyhyyden ajan kokemuksissa tämä vertailu tapahtuu yleensä lähiyhteisössä oleviin isompiin ja rikkaampiin taloihin. Usein kertomuksissa vedetään raja köyhien

---

¹³⁶ Stark 2011, 330.

¹³⁷ Goffman 1963, 23–24.

¹³⁸ AKK, P072.

mökkiläisten, eli pienviljelijöiden, ja rikkaiden talollisten maanomistajien välille. Eija Stark toteaa väitöskirjassaan, että ero materiaalisessa toimeentulossa ei välttämättä näiden kahden ryhmän välillä ollut aina suuri, mutta raja oli ennen kaikkea sosiaalinen ja kulttuurinen.¹³⁹ Analysoiduissa köyhyyskokemuksissa nousee esille arjen käytännöissä tapahtunut sosiaalinen jaottelu, joka teki köyhille heidän oman asemansa selväksi. Seuraava katkelma kuvaa erään kirjoittajan kokemusta sosiaalisista eroista:

”Tavallaan huvittaviakin kohtia olen saanut köyhän kodin lapsena kokea. Kerrankin kun rikkaan naapurin pojan kanssa tulimme koulusta, ja pistäydyimme koulumatkan varrella taloon, muuten vain käymään, vaikka ei ollut mitään asiaa. Emäntä pisti justiin, pannun tulelle, niin kuin yleisesti sanottiin. Kun kahvi oli valmista tarjottavaksi, emäntä toi pöydälle yhden kupin ja laski siihen kahvia ja sanoi, no Toivo tulehan kahville. Toivo meni ja otti kupin ja joi. Toivo vei kupin pöydän nurkalla, josta sen oli ottanutkin, no emäntä kaatoi Toivon kuppiin uudestaan ja sanoi, no Toivo kupissasi on kahvia, mutta Toivo jostain syystä ei halunnut enää toista kuppia, eikä mennyt vaikka emäntä toisti kehotuksensa. Sitten emäntä sanoi, no juo kanin Viljo sitten. Minä menin ja ryyppäsin kahvin pois vanhettumasta. Olen kuitenkin muistaessani sen hetken, ajatellut, mitähän minä nyt tekisin. Tällaiset huomion osoitukset olivat kuitenkin aivan tavallisia, minun kotikylässäni siihen aikaan.”¹⁴⁰

Muita esimerkkejä sosiaalisesta rajanteosta ovat aineistossa muun muassa maininta siitä, miten talollisen perheen mökin nurkassa mummonsa kanssa asuva lapsi ei saanut kiukutella tai muutenkaan häiritä talollisten elämää selkäsaunan uhalla. Myös mahdollinen selkäsauna toimitettiin ulkona aitassa, jotta kertojasta ja hänen mummostaan ei olisi ollut haittaa talonväelle.¹⁴¹ Eräs kertoja muistelee, kuinka hänen täytyi lähteä kerjuulle kummisetänsä taloon äitinsä sairastuttua. Äiti ohjeisti poikaansa seisomaan hiljaa tuvan nurkassa niin kauan, että talolliset itse kysyvät, mitä varten poika paikalle oli saapunut.¹⁴² Kuten aiemmin siteeratun katkelman kirjoittaja toteaa, tämän kaltaiset rajanvedot olivat agraarikulttuurissa elämisen arkipäivää, eivätkä kirjoittajatkaan muistele näitä kokemuksia erityisen katkerasti.

---

¹³⁹ Stark 2011, 115—119.

¹⁴⁰ AKK P084.

¹⁴¹ AKK, P094.

¹⁴² AKK, P154.

Mielenkiintoista onkin, että missä kulki raja normaalin eriarvoisuuden ja häpeällisen köyhyyden välillä.

On mahdollista, että agraariyhteiskunnassa esiintyneet sosiaaliset jaottelut olivat niin vahva osa koko maalaiskulttuuria, että niitä ei osattu aktiivisesti kyseenalaistaa. Ehkä ylläolevan sitaatin kaltaisia tilanteita ei koettu henkilökohtaisina loukkauksina kertojien köyhää asemaa kohtaan, vaan pikemminkin osana normaalia päiväjärjestystä. Ylläpitämällä sosiaalisia rajoja luotiin järjestystä ja ennakoivuutta maalaisyhteisöön, jossa talollisilla ja pienviljelijöillä tai tilattomilla oli omat selkeät ja toisiaan edesauttavat roolinsa. Köyhyys ei ollut maalaisyhteiskunnassa henkilökohtainen ominaisuus, vaan mahdollisesti jopa vuosisatoja periytynyt elämäntapa. Maalaiseen elämäntapaan sisäänrakennettu eriarvoisuus saattoi suojata köyhiä häpeän ja nöyryytyksen tunteilta, mutta se ei estänyt eriarvoisuuden aiheuttamaa katkeruutta:

”Mutta arvatkaapas oliko emännän kahvitettavissa työläismuijia, minäpä sen kyllä tiedän, ei ensimmäistäkään. Se asia risoo monien mieltä, kun kaikessa pitää tuoda esiin se rikkauden ja köyhyyden kirottu ero, jopa Jumalan palveluksiinkin. Rikkaisiin kuuluvat ne haluavat sen rajan olevan selvän ja näkyvän.”¹⁴³

3.2. NYKYPÄIVÄN KÖYHÄN HÄPEÄ

Modernin köyhyyden aiheuttamia turvattomuuden ja epävarmuuden tunteita tarkasteltaessa nousi esiin, että monet köyhyyteen perinteisesti kuuluneet puutteet asumisessa ja vaatetuksen antamassa suojassa ovat 1900-luvun kuluessa muuttuneet sosiaalisiksi puutteiksi. Absoluuttisen köyhyyden ajasta on siirrytty suhteellisen puutteen yhteiskuntaan, joissa köyhälistön elämän materiaaliset edellytykset on turvattu. Köyhydessä elävät eivät ole enää ajettuina nälkäkuoleman partaalle, eikä köyhyys ole enää väistämätön kohtalo yhdellekään yhteiskuntaluokalle, kuten oli esimerkiksi agraarisen työväestön osa syntyä ja kuolla köyhänä vielä 1900-luvun alussa. Heikoimman asema ei silti ole haluttava edes yltäkyläisyyden yhteiskunnassa, mikä käy ilmi myös häpeän ja nöyryytyksen kokemusten monilukuisuudesta. Maalaisköyhyyden kokemuksessa häpeän kokemukset olivat pääosin paikallisia ja hetkellisiä.

---

¹⁴³ AKK, P084.

Etenkin kouluympäristö ja köyhäinavun anominen olivat jääneet mieleen häpeällisinä muistoina, sillä näissä tilanteissa kertojien köyhyys tehtiin ja tuli näkyväksi. Nykypäivän kokemuksista tällainen hetkellisyys vaikuttaa puuttuvan, sillä häpeän sekä syyllisyyden tuntemukset ovat osa kaikkea köyhyyydessä elämistä. Köyhyydestä on tullut jopa useilla tasoilla entistä vaikeampi ja hävettävämpi asia, sillä useat kirjoittajat pyrkivät aktiivisesti peittelemään omaa köyhyyttään ja pelkäävät sen paljastumista.

JATKUVA HÄPEÄ JA SYYLLISYYS

Nykypäivän köyhyyttä kuvaavissa kirjoituksissa ulkonäkö on ensimmäinen seikka, joka paljastaa tai jonka pelätään paljastavan kertojien köyhyiden ulkopuolisille. Ulkonäköön liittyvät paineet tulevat selvästi esille etenkin lasten tapauksissa, sillä aivan kuten maalaisköyhyyydessäkin, niin myös modernissa köyhyyydessä lapset kokevat pilkkaa ja kiusaamista huonommista välineistään ja vanhoista vaatteistaan. Lasten maailma on tässä mielessä välitön, ja köyhyytensä vuoksi erottuva saa välittömästi myös kuulla tämän muilta.¹⁴⁴ Aikuisten kokemuksissa häpeä on enemmän sisäsyntyistä, itse tiedostettua alemmuudentunnetta, joka ilmenee käytännössä kaikilla elämän osa-alueilla. Tämän kaltaista häpeää voitaisiin nimittää häpeäksi köyhäläisyyden elämäntavasta, joka ei yllä normaalia pidetyn elämän tasolle:

”Köyhyys on alemmuutta, jota tunnen mennessäni kolmatta kesää samoissa vaatteissa suvun juhliin, käyttäessäni töissäkin pääasiassa yhtä ainoaa vaatekertaa, lähettäessäni lapset kouluun puhki kuluneissa housuissa. Se on noloutta siitä, että lapsella ei ole kunnan suksia ja vanhojen monojen pohja murtuu rikki heti hiihtopäivän alussa. Se on syyllisyyttä siitä, etten ole käynyt lasten kanssa uimahallissa, kylpylässä, elokuvissa tai etelän hiekkarannoilla. Köyhyys on epäonnistumisen tunnetta: asumme vain näin, ajamme vain tällaisella autolla.”¹⁴⁵

Häpeän tunteet eivät ole läsnä vain ajoittain tai tietyissä tilanteissa, vaan ne läpivalaisevat köyhyyydessä elämisen arkipäivää. Panttipullorahoilla tehdyt vähäiset ostokset tai häpeä siitä,

---

¹⁴⁴ Esimerkiksi kirjoituksissa S242 ja S089 lapset joutuvat pilkatuiksi huonojen vaatteidensa vuoksi.

¹⁴⁵ AKK, S158.

ettei ole varaa ostaa lahjoja omille tai sukulaisten lapsille aiheuttavat kirjoittajille nöyryyttäviä kokemuksia. Syvimmillään moderniin köyhyyteen liittyvä häpeä näyttäytyy kuitenkin ulkopuolelle jättäytymisenä. Useat kertojat kuvaavat, kuinka heillä ei ole varaa osallistua ystäväpiiriin illanviettoihin tai esimerkiksi elokuvissa käymiseen.¹⁴⁶ Yhteiskunnan elintason muutosta analysoinut Antti Karisto on todennut, että koska köyhien toiminnalliset resurssit ovat monilla tavoin vajavaisia, heillä ei ole mahdollisuuksia osallistua tavalliseksi katsottuun elämäntapaan.¹⁴⁷ Erot elämäntavoissa johtavatkin siihen, että kirjoittajat pyrkivät salaamaan ja peittämään omaa elämäntilannettaan valehtelemalla esimerkiksi ystävilleen. J.P. Roos on todennut suomalaisia omaelämäkertoja tutkiessaan, että sodanjälkeiset sukupolvet kokevat huomattavasti suurempaa tarvetta varjella yksityiselämänsä ulkopuolisilta kuin vanhempansa, mikä voi olla osana selittämässä köyhyyden peittämisen ja kiistämisen yleisyyttä.¹⁴⁸ Eräässä kirjoituksessa nuori nainen ei pysty kertomaan kahviteluseuralleen, miksi juo kahvilassa vain kuumaa vettä teen tai kahvin sijasta¹⁴⁹. Toinen kertoja kuvailee, kuinka hän empii ja kakistelee ystävättären kysyessä häntä ulos lasilliselle, mikä johtaa ystävättären siihen käsitykseen, ettei kirjoittaja olisi innokas viettämään aikaa tämän kanssa¹⁵⁰. Köyhyys ja sen näkyminen muille on jotain niin häpeällistä ja pelottavaa, että sen paljastumiseen uskotaan vaikuttavan myös siihen, miten ihmiset suhtautuvat kertojiin:

”Vielä tulojen niukkuutemme ja köyhyytemme ei näy päällepäin: olemme mm. naapuruston ja tuttaviemme keskuudessa kiltin ja kohteliaan pariskunnan maineessa, minut tunnetaan kielitaitoisena ja älykkäänä tyyppinä. Meillä on paljon kivoja vaatteita (ostettu silloin kun rahaa oli), minun perintöhuonekalujani, arabian vanhoja astioita ja tavaroita, keskiluokkaisuutta ja sovinnaisuutta.”¹⁵¹

Lainauksesta on tulkittavissa kirjoittajan pelko siitä, että pariskunnan asema muuttuu, jos heidän köyhyytensä alkaa näkyä myös ulospäin. Aiemmin esille tullut stigman käsite kuvaa myös nykypäivän köyhän roolia osuvasti, sillä kirjoittajat tekevät ja katsovat köyhyyden osaksi heidän omaa minuuttaan, jonain joka muuttaa muiden, niin sanottujen normaalien ihmisten suhtautumista heihin. Kertojan peittelevät ja kiistävät omaa köyhyyttään hyvin samalla tavoin kuin esimerkiksi liikuntarajoitteinen henkilö voisi vältellä tilanteita, joissa hänen

---

¹⁴⁶ esim. S172, P105.

¹⁴⁷ Karisto 2009, 84.

¹⁴⁸ Roos 1987, 20—23.

¹⁴⁹ AKK S165.

¹⁵⁰ AKK, S172.

¹⁵¹ AKK, P132.

vajavaisuutensa tulisi näkyväksi.¹⁵² Köyhyydestä on tullut kertojien henkilökohtainen ominaisuus, ei-toivottu osa heidän identiteettejään.

Yksinomaan nykypäivän köyhyyden kirjoituksia koskettava ilmiö on syyllisyyden kokemusten yleisyys. Maalaisköyhyydessä eläneiden muistoissa ei esiinny yhtäkään mainintaan syyllisyyden tunteista, kun taas nykypäivän köyhyydenkokemuksissa syyllisyys on yksi kirjoitusten leimaavimpia ominaisuuksia. Syyllisyys omasta elämäntavasta, syyllisyys lasten puolesta, jotka joutuvat elämään köyhyydessä, ja syyllisyys köyhyydestä ylipäättään ovat monelle kirjoittajalle tuttuja tunteita.¹⁵³ Ensisilmäyksellä on ristiriitaista, että monet kirjoittajat kertovat toivottoman tilanteensa olevan esimerkiksi laman aiheuttamien irtisanomisten tai sairaudesta syystä, mutta toisaalla he myös kokevat itse syyllisyyttä tilanteestaan. Tässä tulee kuitenkin huomioida, että köyhyyden syyt ja köyhyys elettyinä elämänä eivät ole kovinkaan vahvasti sidoksissa toisiinsa. Vaikka kertojan köyhyydelle olisi olemassa niin kutsuttu hyvä perustelu, esimerkiksi sairaus, se ei estä häntä tuntemasta syyllisyyttä köyhyydestään. Stigman käsitteen mukaisesti köyhyys on jotain väärää, epäonnistunutta ja tämän käsityksen omaksuttuaan köyhä näkee myös itsensä epäonnistuneena, mikä antaa häpeän ja syyllisyyden tunteille vallan.¹⁵⁴ Nopean tiedonvälityksen, massakulttuurin ja kulutusyhteiskunnan maailmassa tavallisena pidetty elämä on alati läsnä, eikä stigman leimaama köyhä pysty kokemaan itseään missään tilanteessa tasavertaiseksi, vaan hän on ikuisesti osaton ”normaalien” jakamasta elämästä. Helpotusta ei löydy lähiyhteisöstä kuten maalaisköyhyyden yhteiskunnassa, jossa kertojien lähiympäristö oli usein huomattavan tasa-arvoinen kaikkia koskettaneessa kurjuudessaan. Nykypäivän köyhällä ei näytä olevan sympaattisia toisia¹⁵⁵ joiden parissa hän tuntisi itsensä samanarvoiseksi. Muihin köyhiin suhtaudutaan epäillen ja korostetaan omaa ”hyvän köyhän” olemusta, johon eivät kuulu päihteet tai rahan tuhlaaminen. Hyvinvointivaltion köyhän osa vaikuttaakin olevan hyvin yksinäinen jatkuvan kulutuskilpailun ja tavaramaailman taikapiiressä¹⁵⁶, jossa kyky kuluttaa määrittää sosiaalisen aseman:

”Kun voisikin olla rehellisesti pelkästään köyhä. Siihen tulee kuitenkin aina asioita jotka vääristävät köyhyyden. On olemassa paljon asioita ja tekijöitä, joiden

---

¹⁵² Goffman 1963, 23.

¹⁵³ Esim. AKK P410, P165, P066

¹⁵⁴ Goffman 1963, 18—19.

¹⁵⁵ Goffman 1963, 31.

¹⁵⁶ Karisto 2009, 84.

takia monet ovat ja monista on tullut köyhiä ja köyhyyden syyt voivat olla itsestä riippuvaisia, mutta myös riippumattomia. Köyhyyden olemassa ololle ei löydy selittäjää. Tässä kulttuurissa pahinta köyhyydessä on varmaankin syyllisyys, tunne joka musertaa ja syö kaiken kyvyn aloittaa mitään. Syyllisyys omasta olemisesta, kaiken ainainen selittely ja puolustelu.”¹⁵⁷

HÄPEÄ SOSIAALIAVUSTA

Voisi olettaa, että sosiaaliturvaan liittyvät kokemukset olisivat myönteisempiä hyvinvointivaltion köyhillä verrattuna maalaisköyhyyden vastaaviin. Universaalien sosiaalipolitiikan yhteiskunnassa kaikki sen jäsenet ovat elämänsä aikana muodossa tai toisessa sosiaaliturvan piirissä esimerkiksi eläkkeiden tai lapsilisien kautta. Lailla taatun vähimmäisturvan ja –toimeentulon anomisen voisi taten luulla olevan vähemmän häpeällistä kuin maalaisköyhyyden yhteiskunnassa, jossa vähimmäisturva oli taattu vain kaikista vaikeimmassa asemassa olleille. Näin ei kuitenkaan ole ainakaan analysoitujen kertomusten valossa, vaan nykypäivän köyhät kokevat sosiaaliturvan anomisen ja sosiaaliviranomaisten kanssa asioimisen pääosin häpeällisenä ja usein myös nöyryyttävänä kokemuksena. Syvimmät nöyryytyksen kokemukset juontavat oman elämän avaamisesta vieraalle virkailijalle, joka tämän perusteella päättää, kuka on oikeutettu tukeen ja kuka taas ei. Peruskokemus muistuttaa siis huomattavan paljon agraariköyhyydestä kirjoittaneiden kokemuksia köyhäinavun anomisesta. Eräs kirjoittaja kertoo, kuinka ”sosiaaliluukku” on tullut tutuksi mutta ei hyvässä mielessä, vaan sosiaaliviranomaisten kanssa asioiminen on tuhonnut kirjoittajan yksityisyyden ja tätä kautta osan ihmisenä olemisen arvosta.¹⁵⁸ Toinen kirjoittaja kertoo kuinka nöyryyttävää oli kuunnella sosiaalivirkailijan ynnäävän yhtään perheen tuloja ja menoja, tuloksen aina päätyessä toimeentulotuen saamiseen oikeuttavan rajan yläpuolelle.¹⁵⁹ Myös sosiaalivirkailijoiden katsotaan useassa kertomuksessa olleen kohtuuttomia tai suhtautuneen epäillen kertojien hätään, ja esimerkiksi yksi kertoja muistelee virkailijan moittineen kertojan liian hienoja vaatteita.¹⁶⁰ Monet kielteiset kokemukset sosiaaliviranomaisten kanssa asioimiseen liittyvät siihen, että kertojat eivät ole saaneet apua jonka he katsovat heille kuuluneen, tai kertojilta on vaadittu heidän mielestään kohtuuttomia. Erityinen seikka avun

---

¹⁵⁷ AKK, P066.

¹⁵⁸ AKK, P526.

¹⁵⁹ AKK, P350.

¹⁶⁰ AKK, S049.

kieltämisen kokemuksissa on kirjoittajien ilmaisema oikeus yhteiskunnan apuun, mikä kertoo ihmisten mielissä tapahtuneesta muutoksesta.¹⁶¹ Hyvinvointivaltiossa julkisen vallan takaama sosiaalinen turva nähdään jokaiselle kansalaiselle kuuluvana oikeutena. Samaa ajattelua ei löydy maalaisköyhyydestä kirjoittaneiden kertomuksista, vaikka myös heillä oli ainakin lain takaama oikeus köyhäinhoidon apuun. Kyseisen oikeuden toteutuminen käytännössä oli kuitenkin vaihtelevaa.¹⁶²

Avun epääminen nähdään kirjoittajien oikeuksien loukkaamisena, mutta toisaalta myös heidän köyhän asemansa kieltämisenä. Oman tilanteen toivottomuuden tunnustaminen ja pelkkä sosiaaliviranomaisten apuun turvautuminen on ollut monelle kertojalle kova paikka. Eräs muistelijä kuvaa, kuinka jo pelkkä yhteydenotto sosiaalitoimistoon oli alentavaa.¹⁶³ Toinen kertoja muistelee, kuinka asiointi viranomaisten kanssa oli ”hirvittävä kynnys harpattavaksi, ja ihmisarvon menetyksen tunne oli niin valtava, että purskahdin vastaanotolla itkuun, josta ei ollut tulla loppua”¹⁶⁴. Häpeän ja nöyryytyksen kokemukset värittävät tämän perusteella kaikkea vähimmäisturvaan ja sen anomiseen liittyviä seikkoja, sillä niin koko ajatus siihen turvautumisesta kuin itse prosessi turvan takaamiseksi koetaan eri muodoissa häpeällisinä. Ajatusmalli maalaisköyhyyden ajoista ei vaikuta siis suuresti muuttuneen, vaikka julkisen vallan tarjoama sosiaaliturva koskettaa jokaista nyky-yhteiskunnan jäsentä muodossa tai toisessa. Omillaan pärjäämisen eetos elää vahvana myös nykypäivän köyhien mielissä. Kaikista kielteisimmät sosiaaliviranomaisia koskevat muistot liittyvät tilanteisiin, joissa kertojia on kieltäydytty avustamasta syystä tai toisesta. Tämä voidaan nähdä kirjoittajien näkökulmasta heidän köyhyytensä ja ahdinkonsa kieltämisenä, mikä aiheuttaa ymmärrettävästi hyvinkin katkeria tunteita. Köyhän stigman omaksuneelta avun kieltäminen lisää entisestään tämän kärsimää tuskaa kantamastaan taakasta.

Maalaisyhteiskunnan köyhän kokemus köyhäinavun anomisesta ja nykypäivän yhteiskunnan huono-osaisen kokemus sosiaaliviranomaisten kanssa asioimisesta muistuttavat toisiaan. Kielteisen suhtautumisen taustalla on mahdollisesti jo aiemmin esitetty ajatus köyhyyden paljastumisesta viranomaisten kanssa asioidessa. Maalaisyhteiskunnassa oma köyhyys ei tullut

---

¹⁶¹ Etenkin kirjoituksissa S219 ja S165 kirjoittajat korostavat oikeuttaan sosiaaliturvaan.

¹⁶² Esim. Virkkunen 2010, 244—248.

¹⁶³ AKK S312

¹⁶⁴ AKK, P139.

esille muutoinkin köyhässä lähipiirissä, mutta köyhäinviranomaisen edessä avun hakija joutui tekemään köyhäläisen olemuksensa näkyväksi alistuessaan viranomaisten tarkastelulle. Samalla tavalla myös nykypäivän köyhä yrittää peittää omaa ahdinkoaan ulkopuolisilta, mutta sosiaaliviranomaisen edessä asiakkaan elämä avataan ja paljastetaan viranomaisen arvioinnille. Tällaisten tilanteiden välttely ja köyhyyden peittely ovat olennaisia oman identiteetin suojelun kannalta, jotta köyhyyden aiheuttama stigma ei saisi liian suurta alaa kertojien minäkuvasta.¹⁶⁵

3.3. KÖYHYEDEN PYSYVÄ LEIMA

Vakava köyhyys Suomessa muuttui 1900-luvun kuluessa entistä harvinaisemmaksi ja luonteeltaan tilapäiseksi ilmiöksi. Köyhyys ei ole enää niin selvästi periytyvää tai pysyvää kuin maalaisköyhyyden yhteiskunnassa, vaan useimmiten köyhyys asettuu hetkelliseksi vieraaksi suomalaisten nuoruudessa, palatakseen taas eläkeiän seurauksena.¹⁶⁶ Köyhyydessä eläville tämä muutos ei näytä tuoneen suurtakaan helpotusta, sillä materiaalsen köyhyyden harvinaistuesssa siihen liittyvistä häpeän ja syyllisyyden kokemuksista on tullut jatkuvia ja aina läsnä olevia. Maalaisköyhyyden kokemuksissa häpeän tuntemukset olivat hyvin pitkälle hetkellisiä tullessaan pintaan tilanteissa, joissa kertojien köyhä tausta ja olemus tehtiin tai tuli näkyväksi. Modernin köyhyyden kertomuksissa köyhyyden aiheuttamat häpeä ja syyllisyys näyttäytyvät osana kaikkea köyhyydessä olemista ja elämistä, aivan kuin nykypäivän köyhä olisi herkeämättä muiden ja ennen kaikkea oman arvostelunsa kohteena. Maalaisyhteisössä köyhyys oli osa suuren massan arkipäivää, mikä antoi turvaa ja vähensi köyhyyden stigman näkyvyyttä. Vaikka itse köyhyydessä eläminen olikin syvää puutetta ja fyysistä kipua, sosiaalisessa mielessä maalaisköyhyyden yhteiskunta oli täynnä sympaattisia toisia, joiden seurassa köyhyys ei ollut hävettävää tai väärää. Voidaan myös sanoa, että maalaisköyhyys oli käytännössä aina perittyä, valmiiksi annettu osa, jota kertojien tuli toteuttaa. Köyhyys oli osa elämää, mutta ei osa itseä, kun taas nykypäivän kirjoittajat kokevat köyhyyden olevan henkilökohtainen vika, vaje ja epäonnistuminen. Vaikuttaa siltä, että osa nykypäivän köyhistä on omaksunut köyhyyden stigman niin onnistuneesti, että siitä on tullut osa heidän

---

¹⁶⁵ Goffman 1963, 18—23.

¹⁶⁶ Karisto 2009, 83.

identiteettiään. Nykypäivän köyhä on köyhä kaikkialla, eikä hänellä ole sympaattisten toisten antamaa turvaa, joiden parissa oma köyhyys ei erottuisi joukosta.

4. SELVIYTYMISEN MEKANISMIT: APU JA YLPEYS

Vaikka tähän mennessä esitetty kuva köyhyudessa elämisestä on surkea, ei köyhyudessa eläminen ei ole ollut pelkkää häpeää ja kärsimystä. Kertojat esittävät kirjoituksissaan useita keinoja aktiivisesti lievittää ja vastustaa köyhyiden aiheuttamia ongelmia. Tässä luvussa esitellään puolustusmekanismeja, joiden avulla kertojat pyrkivät selviämään köyhyiden värittämästä arkipäivästä. Nämä keinot on jaettu edellisen luvun häpeän kokemuksiin mukailleen avun ja ylpeyden kokemuksiin. Avun saamisen kokemukset olivat kirjoituksissa elintärkeitä köyhyudessa pärjäämisen kannalta, kun taas ylpeyden kokemukset kertovat, miten kirjoittajat pyrkivät vastustamaan ja kiistämään köyhyiden aiheuttamaa stigmaa. Kertojat eivät alistuneet passiivisesti kohtaloonsa vaan käyttivät moninaisia keinoja selvitäkseen kokemastaan. Maalaisköyhyiden kokeneille ennen kaikkea lähiympäristöstä saatu apu oli elintärkeää köyhyudessa selviämisen kannalta. Aivan yhtä tärkeitä olivat hetkelliset ylpeydenaiheet, jotka saivat unohtamaan köyhyiden asettaman painolastin.

4.1. LÄHIYHTEISÖN APU OSANA MAALAISTA ELÄMÄNTAPAA

Kirjaimellisesti elintärkeä osa maalaisköyhyudessa elämistä olivat avun hakemisen ja saamisen kokemukset. 1900-luvulle tultaessa köyhäinhuolto oli virallistunut ja esimerkiksi vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki määritteli yksityiskohtaisesti kunnallisen hallinnon tehtävät köyhyiden lievittämisessä. Avun virallistuminen ei kuitenkaan tehnyt avun anomisesta tahi saamisesta suoranaisesti helpompaa, kuten tässäkin tutkimuksessa on havaittu. Avun vastaanottaminen altisti avunsaajan viranomaisten harjoittamalle valvonnalle ja köyhäinhuoltolaki antoi viranomaisille varsin laajat valtuudet puuttua avustettavien elämään, sillä esimerkiksi avunsaajan muuttovapautta ja oleskelua voitiin rajoittaa.¹⁶⁷ Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää,

---

¹⁶⁷ Urponen 1994, 179.

että lähiympäristöstä saatua apua arvostettiin laajalti, kun taas viranomaisten apuun suhtauduttiin parhaimmillaankin vain penseästi, kuten häpeän kokemuksien käsittelyssä nähtiin. Lähiyhteisön kuten naapureiden ja sukulaisten antama apu oli osa vanhaa suomalaista maaseutukulttuuria, jossa yhteisö huolehti heikompiosaisistaan, kuten kerjäläisistä.¹⁶⁸ Yhteisölliset elämisen järjestämisen tavat, kuten länsisuomalainen ryhmäkylä ja itäsuomalainen suurperhe voidaankin nähdä ideologisen taustana köyhyyden lievittämisessä, vaikkakin ne olivat menettäneet suuren osan taloudellisista ja kulttuurisista merkityksistään 1900-luvulle tultaessa.¹⁶⁹ Maalaisköyhyydestä kirjoitetun perusteella lähiyhteisö vaikuttaa silti olleen ensisijainen avun lähde köyhyyden aiheuttamiin kärsimyksiin pitkälle 1900-luvun puolelle. Vastaanotetun avun erityisyyttä korostavat entisestään sille annetut yksinomaan myönteiset ja lämminhenkiset merkitykset.

Kiitollisuus lähiyhteisöltä saadusta avusta tulee kertomuksissa ilmi esimerkiksi auttajien lämminhenkisenä kuvailuna, kun eräs kirjoittaja muistelee naapurissa asuneen talollisen emännän olleen ”hyväsydäminen siivetön enkeli”, joka valmisti voileipiä kertojalle ja tämän sisarille sekä keräsi villoja kylän taloilta kertojan perheen käytettäväksi.¹⁷⁰ Myös toinen kertoja muistelee lämmöllä naapurissa asunutta talon emäntää, joka valmisti kertojalle ja tämän sisarelle eväät kouluun.¹⁷¹ Hieman harvinaisempaa kokemusta kuvaa kirjoitus siitä, kuinka kirjoittajan perhe sai apupaketin sukulaisilta Amerikasta:

”Mielestäni meillä oli vaikein köyhyysaika sodan jälkeiset vuodet. Varsinkin vuosi 1946 on jäänyt muistiini, taloista ei silloin paljoa riittänyt apua. Meillä oli onnea kaukaisista sukulaisista rapakon takana, siellä oli äidin sukua, taisi olla serkku, joka asui kai Detroitissa: Saimme sieltä postipaketteja, uutta vaatetta niissä ei saanut olla, mutta käytettyä ehjää vaatetta ja jalkinetta saimme moneen tarpeeseen. Ruokatuotteita oli riisiä, hedelmiä kuivattuina ja kahvia ja sokeria. Tavaroita, mitkä täällä Suomessa sai vain kortilla. Se kahvi varsinkin oli kovaa valuuttaa, sillä äiti entisenä kauppiana teki vaihtokauppaa. Moni kahvipaketti vaihtui jauhoihin, joista hän paistoi meille lapsille leipää, jota kuluikin paljon.

---

¹⁶⁸ Jaakkola 1991, 11–12.

¹⁶⁹ Karisto 2009, 132–142.

¹⁷⁰ AKK, P215.

¹⁷¹ AKK, P074.

Moni paikallinen asukas kadehti meidän Amerikan paketteja ja jopa läheiset sukulaisetkin.”¹⁷²

Yleisesti ottaen etenkin sukulaisten antama apu oli hyvin käytännönläheistä, kuten esimerkiksi osallistumista kertojan perheen talon rakentamiseen¹⁷³, tai kodittomien sukulaisten majoittamista¹⁷⁴. Talollisten, eli oletettavasti edes hieman parempiosaisten antama apu on kertomuksissa usein suoria lahjoituksia ruuan tai vaatteiden muodossa, jotka tulivat todelliseen tarpeeseen. Joissakin tapauksissa avustusten muoto oli myös huomattavasti pitkäaikaisempaa ja arvokkaampaa, kuten esimerkiksi lainojen takaamista¹⁷⁵ tai tontin lahjoittamista¹⁷⁶. Ylipäätään maalaisyhteisön tarjoama kokonaisturva vaikuttaa olleen suurena edesauttajana köyhyyden päihittämisessä, kuten esimerkiksi eräässä kertomuksessa, jossa kirjoittaja perheineen saa apua niin sukulaisilta, opettajilta, naapureilta, seurakunnalta, paikallisilta vaikuttajilta kuin koulukavereiden perheiltäkin.¹⁷⁷

AVUN VASTAVUOROISUUS

Lähiyhteisön apuun liitettyjen alinomaan myönteisten tunteiden syy voi piillä kyseisten avustustilanteiden vuorovaikutuksellisuudessa. Siinä missä köyhäinhuoltoviranomaisten kanssa asioiminen oli näennäisen yksioikoinen tilanne pyytäjän saadessa ja antajan antaessa, epävirallisen avun tilanteissa on havaittavissa selkeitä vastavuoroisuuden piirteitä. Avun pyytämisen ei kirjoituksissa lähdetäkään aina tyhjin käsin, vaan tilannetta ja sen osapuolia pyritään tasapuolistamaan esimerkiksi viemällä ruisleipä varakkaaseen naapuriin, jolloin tuoreen ruisleivän tuoksun levitessä taloon oli mahdollista pyytää lapsen tarvitsemia välineitä koulua varten.¹⁷⁸ Lähiyhteisöltä saatu apu oli jossain mielessä aina vastikkeellista, vaikka tätä ei suoranaisesti ilmaistaisikaan. Moraalitaloutta 1900-luvun alun Suomessa tutkineen Sakari Saaritsan mukaan avustamisessa olivat tärkeintä osapuolten tuttuus sekä molemminpuolinen vaihtosuhde, unohtamatta takaisinmaksun odotuksia.¹⁷⁹ Kertomuksissa saatu apu maksetaan takaisin useimmiten työnteolla, kuten esimerkiksi ojen kaivamisella tai heinäpelloilla

---

¹⁷² AKK, P043.

¹⁷³ AKK, P120.

¹⁷⁴ AKK, P161, AKK, P072.

¹⁷⁵ AKK, P101.

¹⁷⁶ AKK, P067.

¹⁷⁷ AKK, P232.

¹⁷⁸ AKK, P161.

¹⁷⁹ Saaritsa 2008, 318.

työskentelemällä. Avunsaajan ja -antajan vuorovaikutuksellinen suhde teki avun vastaanottamisesta huomattavasti vähemmän hävettävää verrattuna viranomaisten kanssa asioimiseen, jossa avunsaaja ei yleensä pystynyt korvaamaan takaisin saamaansa apua, vaikka tämä vaatimus oli lakiin säädetty.¹⁸⁰ Vastavuoroinen lähimmäisapu oli monilla tavoin oleellista taloudellisesti niukassa ympäristössä pärjäämistä, mutta myös tärkeä osa köyhän maaseudun yhteisöllistä elämäntapaa. Lähiympäristön apu ei näin ollen näyttäytynyt suoranaista köyhänapuna tai toisten armoilla olemisena. Suoranaisia kerjäämisen kokemuksia aineistossa ei ole, vaan kertojat muotoilevat avun anomisen poikkeuksesta pyytämiseksi. Käytännön tasolla ero ei todennäköisesti ollut suuri, mutta kerjäläisyyteen käsitteenä liitettiin paljon kielteisiä merkityksiä, mikä selittänee näiden kuvausten poissaoloa.¹⁸¹

Yllättävää tämän tutkimuksen aineistossa on, että esimerkiksi talollisiin ja näiden antamaan apuun ei liitetä ollenkaan kielteisiä muistoja. Ainoastaan yhdessä kertomuksessa on maininta auttamisesta kieltäytymisestä, mikä tämäkin johtui siitä, että annettavaa ei yksinkertaisesti ollut. Tätäkään kokemusta kirjoittaja ei muistele pahalla, vaan korostaa emännän hyvyttä kuvailemalla tätä kiltiksi tädiksi.¹⁸² Eija Stark on elämänkerta-aineistoja tutkiessaan todennut, että talolliset saattoivat myös kieltäytyä antamasta apua pyytäjille, mikä kirvoitti hyvinkin katkeria tuntemuksia. Huomionarvoista on kuitenkin, että Starkin esiin nostamissa kieltäytymisen muistoissa pyytäjät ja talolliset eivät välttämättä tunteneet toisiaan, jolloin kieltäytyminen saattoi olla avoimen tyyliä.¹⁸³ Tämän tutkimuksen aineistossa epävirallinen apu on lähtöisin aina kertojien lähipiiristä, mikä lienee vaikuttanut myönteisten tuntemusten suureen määrään. Mahdollista on, että perinteistä maalaisyhteisöä muistellaan nostalgisen harmonisesti vastaparina nykyisen elämäntavan yksilökeskeisyydelle ja yksinäisyydelle. Tämän väitteen oikeamielisyyttä vähentävät kuitenkin esimerkiksi aiemmin esitellyt häpeän ja nöyryyksen kokemukset, joissa tuli ilmi jako turvalliseen lähiympäristöön ja katalaan ulkomaailmaan. Maalaisköyhyyden kokemuksen kannalta on ollut olennaista lähiympäristön tarjoama tuki ja turva, jota ilman köyhyydestä tuskin olisi selvitty. Tämän turvallisen piirin ulkopuolella köyhyys taas tuntui ja näkyi, mikä johti moniin hyvin kielteisiin kokemuksiin niin kutsutun ulkomaailman kanssa asioidessa.

---

¹⁸⁰ Stark 2011, 103.

¹⁸¹ Virkkunen 2010, 244.

¹⁸² AKK, P053.

¹⁸³ Stark 2011, 309—318.

4.2. KÖYHYIDEN KIILTÄMINEN

Lähiyhteisön tarjoama apu antoi maalausköyhyydessä eläneille elintärkeää turvaa materiaalisia puutteita vastaan. Hyvin erilaisina selviytymismekanismine maalausköyhyyden kirjoituksissa esiintyvät toiminta- ja ajattelumallit, joita kertojat käyttävät peittämään ja kiistämään köyhyyden aiheuttamaa stigmaansa. Köyhyydessä eläminen ei ollut jatkuvaa alemmuudentuntoa, vaan kertojat kirjoittavat myös ylpeyden tunteista. Koulunkäynti ja työskentely ovat selvästi yleisimmät ylpeydenaiheet, mutta todennäköisesti hyvin erilaisista syistä. Raatamisen ja omillaan selviämisen eetoksen voidaan nähdä olevan olennainen osa kaikkea suomalaista maa- ja metsätaloussympäristöihin keskittynyttä kulttuuria.¹⁸⁴ Kova työnteko oli tällaisessa kulttuurissa osa sosiaalista normia ja tämän normin kaikinainen täyttäminen tuotti tekijälleen ylpeyttä. Koulun ja koulutuksen tapauksessa ylpeyden tunteen voidaan tulkita nousevan köyhälle annetun sosiaalisen roolin ylittämistä opinnoissa menestymällä. Hyvä koulumenestys käänsi perinteiset roolit pääläelle antamalla myös köyhän perheen lapselle mahdollisuuden menestyä rikkaita lapsia paremmin. Kolmas puolustusmekanismi köyhyyden antamaa leimaa vastaan ilmenee kertomuksissa, joissa kirjoittajat ilmaisevat kuinka he tyytyivät vähään, eivätkä osanneet kaivata parempaa. Näissä kirjoituksissa köyhyyden aiheuttama puute on käännetty myönteiseksi luonteenpiirteeksi vaatimattomuuden muotoon.

KÖYHÄN ROOLIN KARISTAMINEN KOULUSSA

Koulun suuri rooli häpeän kokemuksissa toistuu myös ylpeyden tuntemuksissa, sillä kouluun ja koulutukseen liittyvät muistot ovat selvästi yleisimmät ylpeydenaiheet kertojien kuvauksissa. Koulu on toiminut luokkaerojen esille tuojana, mutta samalla aikaa myös niiden hälventäjänä esimerkiksi hyvän koulumenestyksen kautta. Vaikka koulu-ura ei olisikaan ollut järin pitkä tai menestyksekkäs, useat kirjoittajat muistelevat sen tuottaneen runsaasti iloa ja miellyttäviä kokemuksia. Eräs kirjoittaja kertoo, kuinka hän pääsi kouluun vasta 9-vuotiaana, mutta samalla kaksin verroin innokkaampana, ja etenkin lukemaan oppiminen tuotti valtavasti iloa.¹⁸⁵ Toinen kertoja kirjoittaa pitkästi siitä, miten hänen hyvä koulumenestyksensä sai opettajan

---

¹⁸⁴ Stark 2011, 242.

¹⁸⁵ AKK, P183.

taivuttelemaan kirjoittajan vanhemmat lähettämään tyttärensä oppikouluun, vaikka perheen varat eivät tähän oikein riittäneetkään. Myöhemmin samassa tarinassa sama teema toistuu, kun keskikoulun rehtori toivoo kirjoittajan jatkavan lukioon hyvän koulumenestyksen ansiosta. Koulutukseen ladatut haaveet ja toiveet tulevat ilmi, kun kertoja kirjoittaa haaveilleensa opettajaseminaariin pääsemisestä ja opettajan töiden tuomasta taloudellisesta helpotuksesta.¹⁸⁶ Yksi kouluaikojaan muisteleva kirjoittaja kuvaa mielenkiintoisesti olleensa köyhyydestään huolimatta lahjakas ja pidetty oppilas koulussa ja jopa ystäväystyneensä talollisten lasten kanssa.¹⁸⁷ Oman taustan ylittäminen ja edes samanvertaisuuden saavuttaminen parempiosaisten lasten kanssa tulee ilmi myös toisen kirjoittajan kuvauksessa:

”Rahan niukkuus näkyi ulospäin ja tuntui sydänalaa kouraisevana sisimmässä. Mutta ei suoranaisesti alistanut, Kun koulumenestys oli keskitasoa ja ylikin, saimme kokea, että kaveripiiriltä tuli enemmän hyväksyntää, kuin hylkäämistä. Siskot olivat köyhistä kotioloista samalla lähtöviivalla, mutta etenivät alakoulusta ylöspäin kirkkaasti paremmin, kuin herraperheiden hyvin pukeutuneet.”¹⁸⁸

Näiden kertomusten perusteella koulu näyttäytyy paikkana, jossa köyhille annettuja sosiaalisia rooleja oli mahdollista myös rikkoa ja pyrkiä omalla toiminnallaan vaikuttamaan omaan asemaansa, eli toisin sanoen koulutus antoi ainakin hetkellisesti mahdollisuuden kiistää köyhyys ja haastaa vallitseva sosiaalinen hierarkia. Tästä hetkellisestä haastamisesta kertovat myös kahden kertojan kuvaukset siitä, miten he päihittivät rikkaampien talojen lapsia koululiikunnassa. Toisessa näistä kertomuksista vielä korostetaan kertojan perheen omatekoisten välineiden kehnoutta parempiosaisten vastaaviin, mutta kirjoittaja saavutti silti voiton ”kovan kotityön voimalla” ja pystyi tämän ansiosta kulkemaan ylpeästi pystypäin.¹⁸⁹ Juuri tämänkaltaisissa tilanteissa tulee selvästi esille köyhyyden stigman murtaminen, joka antaa kirjoittajalle mahdollisuuden kulkea ilman köyhyyden aiheuttamaa painolastia.

---

¹⁸⁶ AKK, P232.

¹⁸⁷ AKK, P159.

¹⁸⁸ AKK, SK120.

¹⁸⁹ AKK, SK120.

KOVA TYÖ

Koulutuksen ohella työskentely ja siihen liitetyt tuntemukset toimivat kirjoituksissa erittäin tärkeinä itsekunnioituksen lähteinä. Raskaan ja jatkuvan ruumiillisen työn tekeminen on ollut olennainen osa suomalaista maalaisyhteisöä ja kaikkien sen jäsenten elämäntapaa.¹⁹⁰ Kaikista heikoimmassa asemassa eläneiden osalta jatkuva työnteko on ollut vähäisenkin toimeentulon ainut tae ja keino pitää nälän ja suojattomuuden uhat loitolla. Kovan ja ahkeran työnteon voidaankin katsoa olevan tietyllä tapaa pakon sanelema ihanne, jota toteutettiin vaihtoehtojen puuttuessa. Toisaalta kovan työnteon ihannointi ei ollut erityisesti köyhyyslähdeistä, vaan jatkuva työskentely ruuan tuottamisen ja toimeentulon takaamisen eteen oli ilmiö, joka kosketti laajaa osaa suomalaisesta maaseutuväestöstä loiseläjästä talolliseen.¹⁹¹ Tutkimuksen aineistossa kovan työnteon ihannointi tulee esille ylpeyden aiheena etenkin miesten kertomuksissa, joissa työn fyysisyyttä korostetaan. Maininnat työn kovuudesta ja ankarista talvisista luonnonoloista toimivat eräässä kertomuksessa työn vaativuuden kuvastajina.¹⁹² Toinen kertoja kirjoittaa myös luonnonolojen haastavuudesta muistellessaan, kuinka hän 11-vuotiaana kantoi raskaita elintarviketaakkoja pitkien etäisyyksien päähän metsätyömaille.¹⁹³ Kovan työnteon ihanne nousee esille myös kertomuksessa, jossa kirjoittaja kuvailee isänsä työskennelleen viljapellolla ”niin kovalla touhulla”, että hiki valui norona pitkin tämän selkää.¹⁹⁴ Oleellinen osa miesten töiden kuvauksia vaikuttaakin olevan juuri ”kova työ”, joka saa kertomuksissa positiivisia merkityksiä. Eija Stark on havainnut saman tutkiessaan miesten kuvauksia työstä elämäntarkenteen perusteella ja toteaa, että miehillä raskas työ näyttäytyy yhtäältä toimeentulon edellytyksenä, mutta toisaalta myös fyysisen ja seksuaalisen minuuden representaationa.¹⁹⁵

Työn kietoutuminen miehisen minuuden ympärille voi olla osasyynä siihen, miksi juuri miesten tekemiä töitä muistellaan ylpeydellä, mutta naisten tekemistä töistä kirjoitetaan huomattavasti neutraalimmin, vaikka selvä enemmistö kirjoituksista edustaa nimenomaan naisnäkökulmaa maalaisköyhyyteen. Naisten töistä kirjoitettaessa esille nousevat niiden monilukuisuus sekä monipuolisuus, sisältäen kaikki kodin piirissä tehtävät työt vaatteiden valmistamisesta eläinten hoitamiseen. Naisten tekemä työ ei näyttäyty samalla tavalla ylpeyden

---

¹⁹⁰ Korkiakangas 1996, 76.

¹⁹¹ Peltonen 1992, 218.

¹⁹² AKK, P406.

¹⁹³ AKK, P102.

¹⁹⁴ AKK, SK120.

¹⁹⁵ Stark 2011, 247—248.

aiheena kuten miesten, vaan ennemminkin sitä voisi kuvata alituisesti ahkeruudeksi erilaisten työtehtävien suorittamisessa. Eräs kirjoittaja kuvailee osuvasti, miten erilaisia tehtäviä hänen äitinsä suoritti kodin piirissä ja sen ulkopuolella kertoessaan, kuinka hänen äitinsä valmisti ruuat, pesi pyykit, teki perheelleen vaatteet, keräsi sieniä ja marjoja sekä kutoi kankaita ja punoi pajukoreja myyntiin.¹⁹⁶ Kovan työn ja siitä koetun ylpeyden suhde pakolliseen päivittäiseen raatamiseen on mielenkiintoinen, sillä rajankäyntiä näiden kahden suhtautumistavan on havaittavissa jopa yksittäisten kertomusten sisällä. Missä vaiheessa hyvä työ muuttuu pahaksi työksi, joka aiheuttaa katkeriakin tunteita? Työnteon aiheuttamia kielteisiä tuntemuksia käsitellään seuraavassa luvussa, mutta jo tässä vaiheessa on hyvä ottaa huomioon, ettei raskas työskentely toiminut ainoastaan ylpeilyn aiheena.

KÄRSIMYKSESTÄ HYVE

Kirjoituksissa esiintyvä kolmas selviytymiskeino köyhyyden aiheuttamia nöyryytyksen ja häpeän tunteita vastaan ovat vähään tyytymisen ja oman köyhyyden hyväksymisen kuvaukset. Tämän kaltaiset tuntemukset eivät todennäköisesti olleet osa köyhyydessä elämisen arkipäivää, vaan ovat kehittyneet ajan kuluessa ja köyhyyden mahdollisesti jo väistyessä. Useampi kirjoittaja toteaa, että ei osannut katkeroitua tuntemastaan puutteesta huolimatta, tai ettei köyhästä lapsuudesta jäänyt mielen päälle mitään pahaa. Samoissa kirjoituksissa he saattavat kuitenkin kuvata jatkuvan nälän ja muiden puutteiden varjostamaa menneisyyttään.¹⁹⁷ Eräs naiskertoja kirjoittaa, kuinka hän ajattelee köyhän lapsuutensa henkiseksi rikkaudeksi, mutta toteaa silti elämän köyhyydessä olleen ”tosi ankaraa, aivan uskomatonta puutetta ja henkistä tuskaa”¹⁹⁸. Ajan myötä koetut kärsimykset muuttuvat henkilökohtaisiksi hyveiksi. Köyhä menneisyys kaikkine ongelmineen voidaan nähdä voimavarana, jonka avulla kertojat ovat myöhemmin menestyneet elämässä. Ajallinen etäisyys tapahtumahetken ja kirjoitushetken välillä saa näkemään pahan menneisyyden rakennusaineena positiiviselle nykyhetkelle osana koko elämäntarinaa. Kertojien köyhyys on siis tuottanut heille ”toissijaisia hyötyä” varustamalla nämä elämässä onnistumiseen tarvittavilla ahkeruudella ja kovuudella.¹⁹⁹ Eija Stark on todennut, että agraariköyhyys loi kokijoilleen eetoksen, joka tiivistyy kärsimykseen,

---

¹⁹⁶ AKK, S275.

¹⁹⁷ Esim. AKK, P215, AKK SK118

¹⁹⁸ AKK, P161.

¹⁹⁹ Goffman 1963, 10—11.

kamppailuun ja jalostumiseen.²⁰⁰ Tämä käy ilmi myös tämän tutkimuksen aineistossa, sillä yksi maalaisköyhyydestä selviytymisen keinoista vaikuttaa selvästi olleen omien kärsimysten kääntäminen rakennusaineeksi paremmalle tulevaisuudelle.

Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa kuinka todenmukaisia kuvaukset vähään tyytymisestä ja kärsimyksien kokemisesta henkisenä rikkautena ovat. Ne ovat ilmiselvästi olennainen osa maalaisköyhyyden kollektiivista kokemusta ja muistamisen tapaa, mutta tulee ottaa huomioon niihin ajan mukanaan tuoma värityneisyys. Todennäköistä on myös, että menneisyyttä muistellaan ja kerrotaan elämän lopputuleman perusteella, eli maalaisköyhyydelle annetut merkitykset ovat hyvin pitkälle riippuvaisia siitä, miten kertojien elämä lopulta järjestyi. Koettu köyhyys nähdään voimavarana, mutta vain jos elämä kääntyi vaikean lapsuuden jälkeen selvästi parempaan suuntaan, mitä myös paljon tapahtui suotuisan yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Ei tule silti jättää huomiotta niitä, jotka eivät koskaan täysin kyenneet ylittämään lapsuudessaan kokemiaan haasteita, eivätkä täten välttämättä ole jättäneet jälkipolville analysoitavaksi omaa kokemustaan maalaisköyhyydestä. Köyhä ja kurja menneisyys ei myöskään kaikille toimi voimavarana, vaan he kokevat menestyneensä pikemminkin siitä huolimatta, kuin sen ansiosta:

”Huutolaispaikka oli köyhä ja vähävarainen, tässäkin huutolaispaikassa kun oli minulla nälkä useasti ja myöskin pelko, vilu ja yksinäisyys, kahden vanhan ihmisen kanssa kun on se on hiljaista, ja kun oli rajoitettu kylässä käyntiäkin, eikö tässä ole aihetta muistella. Kaiken tämän menneisyyteni ylle on pitänyt laskea välinpitämättömyyden verho, että ei katkeruus saa voittoa ja mieliala pysyy tasapuolisesti paikoillaan.”²⁰¹

4.3 SOSIAALITURVA TUKENA HYVINVOINTIVALTIOSSA

Erilaiset avun kokemukset ovat osa jokaista nykypäivän köyhyyden kuvausta. Suhtautuminen saatuun apuun on yhtä lailla kaksijakoista kuin maalaisköyhyyden muistoissakin. Viranomaisten apuun suhtaudutaan joko neutraalisti tai useammin kielteisesti, mutta lähipiiriltä

---

²⁰⁰ Stark 2002, 520.

²⁰¹ AKK, P409.

saatu apu kirjoittaa yksinomaan myönteisiä kuvauksia. Luonnollisesti hyvinvointivaltion aikakaudella juuri sosiaaliturva on ensisijainen avun muoto, mutta yllättävää on lähipiiriltä saadun avun kuvausten vähäisyys. Suvulta tai ystäviltä ei analysoiduissa kirjoituksissa saatu apua erityisen usein, mutta suhtautuminen näihin tilanteisiin on yksipuolisen myönteistä. Toisenlaista selviytymiskeinoa nykypäivän köyhyyttä käsittelevissä kirjoituksissa esittävät erilaiset ylpeydenaiheet, joista on rakennettavissa tietynlainen hyvän köyhän ihanne. Kertojat turvautuvat tähän ihanteeseen suojautuessaan köyhyyden stigman aiheuttamalta arvostelulta.

SOSIAALIVIRANOMAISTEN APU

Viranomaisten apuun ollaan kirjoituksissa harvoin tyytyväisiä, mikä kertoo jatkumosta maalaisköyhyyden kirjoitusten kanssa. Sosiaaliturvaan liitetyt mielikuvat ja kokemukset ovat yhä laajan sosiaalisen turvan aikanakin pääosin kielteisiä ja asenteet vaikuttavat muuttuneet hyvin vähän agraarisen köyhyyden ajoista. Kun kirjoittajat harvoin kertovat myönteisistä kokemuksistaan sosiaaliviranomaisten kanssa, usein kiitollisuuden tunteet osoitetaan yksittäiselle henkilölle, ymmärtäväiselle tai kiltille sosiaalivirkailijalle. Itse sosiaaliturvajärjestelmää ei erityisemmin kehua, vaan virkailijoiden inhimillisyyden korostaminen kertoo mielestäni koko järjestelmään liitetyistä kielteisistä mielikuvista, joita virkailijoiden ymmärtäväinen käytös rikko.

”Näkihän se Leena sen minun (silloin vielä käytössä oleva) kesätakkikin miten haalistunut ja miten hajalla sekin oli. Hän loi minuun ystävällisen ja ymmärtäväisen katseensa. Hän myös joutui armahtamaan siinä asiassa, kun näki ja kuuli, miten syvä ja vaikea taloudellinen ahdinkoni todellisuudessa on. Tunsin myös häntä kohtaan suurta kiitollisuutta. Ennen kuin lähdin, Leena sanoi minulle (osaaottava katse silmissään) ”Kyllä sinulla varmasti on vaikaa” Sanoin hänelle, se on tosi.”²⁰²

Itse järjestelmää ei koeta ymmärtäväisenä tai oikeudenmukaisena, vaan nämä tunteet henkilöityivät virkailijoihin, lainauksen tapauksessa vielä nimeltä esitettyyn Leenaan. Ylipäättään tutkimuksen aineistosta ei ole löydettävissä myönteisiä kuvauksia sosiaaliavun vastaanottamisesta yhtä kirjoitusta enempää, joissa kiitollisuuden tunteet eivät kohdistuisi henkilöihin. Toisaalta sama ilmiö on havaittavissa myös avun kieltämisen kokemuksissa, joissa

---

²⁰² AKK, P208

usein syytetään virkailijaa ja tämän käytöstä avun epääjinä, ei niinkään itse järjestelmää. Niin hyvässä kuin pahassakin tunteet kohdistetaan pääosin toisiin ihmisiin, eikä järjestelmään jonka osana nämä toimivat, mikä kertoo avun pyytämisen ja antamisen edelleen jatkuvasta henkilölistymisestä, vaikka itse oikeus apuun ja sen ehdot ovatkin universaalit, poissulkien tarveharkintaiset etuudet. Ei liene yllättävää, että kaikista myönteisimmät kokemukset liittyvätkin juuri tarveharkintaisten etuuksien kuten esimerkiksi jalkahoitolaskun maksamiseen, sillä yleisesti juuri tarveharkintaiset etuudet koetaan kaikista epäoikeudenmukaisimpina ja mielivaltaisimpina sosiaaliturvan muotoina.²⁰³ Sosiaaliviranomaisten apuun liittyvien myönteisten kokemusten taustalla voikin piillä kirjoittajien kokemus siitä, että virkailija on myönteistä päätöstä tehdessään todella ymmärtänyt ja tajunnut kertojan köyhän aseman, samalla tavalla kuin maalaisköyhyydessä lähiyhteisö tajusi avunpyytäjän tarpeen. Tällöin köyhä nähdään omana persoonanaan eikä vain osana homogeenistä köyhien joukkoa.

LÄHIPIIRIN PIENENTYNYT MERKITYS

Kirjoittajien lähipiirin antama apu näyttäytyy kertomuksissa hyvin käytännöllisenä ja muistuttaa osaltaan hyvin paljon maalaisköyhyyden kirjoitusten vastaavaa lähiyhteisöltä saatua tukea. Erään naiskirjoittajan tarinassa kertojan maatilaa viljelevä jäyheä veli tuo perheelle säkilliset perunoita ja porkkanoita kertojan muutettua lapsiensa kanssa omilleen avioeron jälkeen. Veli myös lupaa noutaa perheen maalle poimimaan sieniä ja mustikoita, mistä kirjoittaja toteaa, että ”ihmiset ovat pääsääntöisesti aika hyviä ja mukavia ja ymmärtäviä, sukulaisetkin”.²⁰⁴ Toisen kertojan kuvauksessa sukulainen auttaa kirjoittajan perhettä ompelemalla perheen pienelle pojalle kassillisen vaatteita.²⁰⁵ Muista eroava kuvaus on opiskeluaikanaan köyhyyttä kokeneen kirjoittajan luonnehdinta siitä, kuinka hänen yhteisöllinen opiskelijapiirinsä piti hänestä huolta, eivätkä esimerkiksi vaatineet kertojalta rahaa automaatoista.²⁰⁶ Kiinnostava on myös yhden kertojan kuvaus siitä, kuinka hänen lähipiirinsä teettää hänellä pieniä töitä vastineena raha- tai ruokapalkasta, joita ilman kertoja ei pärjäisi.²⁰⁷ Viimeisessä tarinassa tullaan jo hyvin lähelle maalaisyhteisön antaman tuen kokemuksia avun ollessa edes näennäisesti vastavuoroista ja tasapuolista.

---

²⁰³ Julkunen 2001, 228—229.

²⁰⁴ AKK, S219.

²⁰⁵ AKK, S314.

²⁰⁶ AKK, S326.

²⁰⁷ AKK, S007.

Yleisellä tasolla nykypäivän köyhyiden lähipiirin avun kokemuksia leimaa avun pyytämisen tai anomisen kuvausten puuttuminen, sillä kaikissa esiin nostetuissa kokemuksissa apu tulee pyytämättä. Kyseinen seikka vaikuttanee vahvasti saatuun apuun liitettyjen myönteisten kokemusten taustalla, sillä avunsaajat eivät ole joutuneet kokemaan avun pyytämisen nöyryytystä. Nykypäivän köyhälle avun pyytämisen kynnyks voi olla huomattavan korkea, sillä omaa köyhää asemaa ei haluta paljastaa ulkopuolisille ja sitä pyritään salaamaan. Maalaisköyhyyttä kuvaavissa kirjoituksissa apua taas pyydettiin, mutta usein kierrellen ja juuri vastavuoroisuuden periaatteen varjolla, mikä auttoi säilyttämään kertojien itsekunnioituksen. Aivan kuten maalaisköyhyydessäkin, niin myös nykypäivän köyhyydessäkin juuri lähiyhteisön antama apu ja turva ovat eniten arvostettuja, mutta selvä ero eri aikakausien kokemusten välillä on lähipiiriltä saadun avun määrässä. Nykypäivän kirjoituksissa lähipiirin antama apu on ylen harvinaista virallisen avun esiintyessä käytännössä jokaisessa kirjoituksessa. Virallisen avun yleistyminen ei silti ole poistanut sen antamaa leimaa, vaan läheisiltä saatu apu on vähäisyydestään huolimatta tai juuri sen vuoksi edelleen miellyttävämpää ja arvostetumpaa.

4.4 HYVÄ KÖYHÄ

Vaikka nykypäivän kokemuksissa jatkuvat häpeän tuntemukset ovat alati läsnä kertojien elämässä, on kirjoituksista löydettävissä myös ylpeyden ja positiivisen erottautumisen hetkiä. Näitä hetkiä, olivat ne kuinka harvinaisia tahansa, tutkimalla on mahdollista löytää kirjoituksissa esiintyviä jaettuina käsityksiä siitä, mitä on olla hyvä köyhä. Hyvän köyhyyden diskurssi tulee esille etenkin eronteissa itseään huonompina pidettyihin, kuten alkoholisteihin tai maahanmuuttajiin. Tämän lisäksi hyvään köyhyyteen kuuluu selkeitä ihanteita, joita kertojat pyrkivät toteuttamaan. Esimerkiksi vähään tyytyminen ja yritteliäisyys nousevat useassa kirjoituksessa esille. Ylpeydenaiheet kuten säästäväisyys tai maalaisköyhyyden osiossa esitelty kova työskentely ovat kuitenkin ristiriitaisia hyveitä, sillä ne ovat pakon ja tarpeen sanelemia. Ei ole harvinaista, että esimerkiksi säästäväisyys muuttuu saman kertomuksen sisällä nöyryyttäväksi pihistelyksi, aivan kuten kovan työn ihanne suoritti jatkuvaa rajankäyntiä jatkuvan raadannan aiheuttaman katkeruuden kanssa maalaisköyhyyden muisteluissa. Ylpeydenaiheet ja kertomuksissa ilmaistut hyvän köyhän ominaisuudet voidaan käsitteellistää

Lewisin köyhyyden kulttuurin mukaisina köyhäläisen elämäntavan puolustusmekanismeina, joita ilman köyhät tuskin selviäisivät.²⁰⁸

Kertojat ilmaisevat kirjoituksissaan monia hyvän köyhän ominaisuuksia, mutta selvästi yleisintä on jo aiemmin mainitun säästäväisyyden korostaminen. Hyvä köyhä ei tuhlaa varojaan iltapäivä- tai naistenlehtiin, ei uusiin vaatteisiin tai kauneustuotteisiin. Eräs naiskirjoittaja luonnehtii hyvän köyhän mallia osuvasti tunnustaessaan, ettei hänestä itsestään ole siihen:

”Joku muu varmasti selviäisikin: jaksaisi etsiä paremmat tarjoukset, loihdia upeita ruokia yksinkertaisista ja edullisista aineksista, kiertää kirpputoreja, ommella itse. Joku muu...en minä, uusavuton matonen...”²⁰⁹

Hyvän köyhän säästäväisyys ei siis ole ainoastaan turhuuksista tai ylimääräisistä kuluista karsimista, vaan kekseliäisyyttä ja omatoimisuutta kaikilla elämän aloilla. Toinen kirjoittaja toteaa, kuinka hän ei onneksi ollut itse uusavuton, vaan osasi tehdä puurontähteistä sämpylöitä ja leivänkannikoista ruismarjapuuroa, mikä osoittaa kertojan olevan ylpeä omasta säästäväisyydestään ja viitseliäisyydestään. Viitseliäisyyden korostaminen tulee esille myös kuvauksissa, joissa kirjoittajat kuvaavat kasvattavansa osan ruuastaan itse ja korjaavansa vanhat vaatteet käyttökelpoisiksi. Oman työn korostaminen muistuttaa huomattavan paljon maalaisköyhyyteen kuulunutta kovan työn ihannetta, ja yksi kirjoittaja kuvaakin saaneensa voimaa köyhyydessä selviämiseen ajatellessaan omien vanhempiensa kärsimyksiä pula-ajan Suomessa²¹⁰. Olennainen osa säästäväisen ja työteliään köyhän kuva on myös luopuminen huvituksista tai muista turhuuksiksi katsotuista asioista. Kirjoittajat kertovat luopuneensa esimerkiksi shoppailemisesta tai kulttuurinautinnoista, ja eräs kertoja on erityisen ylpeä television, ”tuon sähköisen epäjumalan” hävittämisestä, vaikka päätös luopumisesta olikin seurausta liian korkeista televisiolupamaksuista.²¹¹ Ylpeys vähään tyytymisestä on siis myös läsnä nykypäivän kokemuksissa, vaikkei aivan yhtä vahvana kuin maalaisköyhyydestä kirjoittaneiden ajatuksissa. Säästäväisyyden, viitseliäisyyden ja vähään tyytymisen ihanteet voidaan nähdä keinoina rajata ulos köyhyyden stigman aiheuttamia häpeän tunteita. Omien hyvien ominaisuuksien ja elämäntavan korostamisella kirjoittajat osoittavat, että he eivät ole syyäitä omaan köyhyyteensä ja tekevät parhaansa köyhyydestä nousemiseksi.

---

²⁰⁸ Lewis 1961, 20.

²⁰⁹ AKK, S158.

²¹⁰ AKK, S191.

²¹¹ AKK, S172.

Maalaisköyhyyttä kuvaavissa kirjoituksissa ylpeydenaiheet olivat samankaltaisia, ja köyhyyden stigmaa pyrittiin hälventämään koulutuksen, kovan työn ja kärsimysten hyveellisyyden avulla.

Suomessa ja Pohjoismaissa jo 1800-luvulla²¹² esiintynyt diskurssi ”kunniallisista” ja ”kunnianttomista” köyhistä elää yllättävän vahvana vielä 2000-luvullakin. On mielenkiintoista, että kyseinen jaottelu on löydettävissä myös köyhien omista kokemuksista, eikä ainoastaan viranomaisten näkemyksistä. Erityisen yllättävää on, että kyseinen jaottelu löytyy nimenomaan hyvinvointivaltion köyhyyden kokeneiden kirjoituksista, eikä maalaisköyhyyden kertomuksista. Omassa tutkimuksessaan Gia Virkkunen on todennut, että pula-ajan köyhyydestä puhuessaan hänen haastateltavansa tekivät eroa muihin vähävaraisiin vihjailevasti ja kierrellen.²¹³ Tämän tutkimuksen lähdeaineistossa erontekoa ei löydy maalaisköyhyyden kirjoituksista, mikä voi kertoa kirjoitusten avoimuudesta. Kirjoittajat eivät kokeneet tarvetta silotella omaa köyhää taustaansa, vaan myönsivät avoimesti tullessa köyhistä oloista. Verrattuna maalaisköyhyyden häveliäisyyteen eronteko muihin vähävaraisiin on nykypäivän kirjoituksissa suoraa ja selkeää. Modernin köyhyyden kuvauksissa kirjoittajat korostavat omaa, oikean köyhän asemaansa kuvaillessaan muiden köyhien elämää. Ihmettely siitä, kuinka työttömällä voi olla varaa ajella taksilla Alkoon tai kapakkaan, kun kirjoittajan päihteetön perhe joutuu laskemaan jokaisen penninsä, tuo hyvin selvästi esille kirjoittajan mielipiteen siitä, mitä on olla hyvä tai oikea köyhä.²¹⁴ Oman päihteettömyyden korostaminen toistuu useassa kertomuksessa ja tällä luodaan selvää eroa kunniallisten ja kunnianttomien köyhien välille.

”Meillä ei kukaan ota huomioon työtöntä perhettä. Vastaantulijalle pitää hymyillä ja sanoa kiitos hyvin menee. Vaikka asiat on toisin. Meillä jaetaan vain näkkileipää, vehnä jauhoja, maitojauhetta, kauraryynejä, mannaryyniä, lihapurkki. Ei makkaraa, ei valmista leipää - mitä siellä etelässä köyhä saa. -- Jos sairastut siitä tulee lisämaksua, jota sosiaalihuolto ei ota huomioon. Täällä sosiaalihuolto antaa vain ”juupoille” RAHAA, että saavat juoda lisää ja maksavat sairaskulut, hautajaisetkin. Hyvin menee heillä täällä.”²¹⁵

---

²¹² Esim. Haatanen 1968, 59,69, 75—77.

²¹³ Virkkunen 2010, 99.

²¹⁴ AKK, 141.

²¹⁵ AKK, P168.

Eronteko toimii myös oman köyhyyden puolustamisena, sillä vaikeista olosuhteista huolimatta kertojat tekevät parhaansa ja antavat kaikkensa, jolloin he ovat myös apua ja myötätuntoa ansainneet. Oman köyhyyden puolustaminen vertailemalla muihin on selvä ero maalaisköyhyyden kirjoituksiin, joissa kyseistä erottelua ei ole löydettävissä. On mielenkiintoista pohtia, mikä nykypäivän yhteiskunnassa saa myös köyhän niin epävarmaksi omasta asemastaan, vaikka universaali sosiaaliturva takaa toimeentulon jokaiselle, elämäntavasta riippumatta. Englantilaisten ja skotlantilaisten köyhien käsityksiä omasta asemastaan käsittelevässä tutkimuksessa suurimmaksi syyksi haastateltavien tekemään erottautumiseen nähdään etenkin Britanniassa 1990-luvulta eteenpäin voimistunut köyhiä syyllistävä retoriikka. Haastatellut pyrkivät etäännyttämään itseään ”kunniattomista köyhistä” korostamalla esimerkiksi omaa työhistoriaansa tai tekemäänsä vapaaehtoistyötä.²¹⁶ Vaikka Suomessa köyhiä syyllistävä retoriikka ei ole esiintynyt ehkä aivan yhtä vahvana, säästäväisyyden, ahkeruuden, vähään tyytymisen ja oman päihitteettömyyden korostaminen voidaan nähdä suomalaisessa kontekstissa toimivan samanlaisina etäännyttämisen keinoina, joiden avulla kertojat pyrkivät pitämään häpeällisen köyhyyden stigmaa loitolla. Oikea köyhyys ei siis ole vain tulojen vähäisyyttä, vaan tapoja olla, tehdä ja näin ansaita paikkansa köyhänä ilman häpeää.

4.5 KÖYHYEDEN PUOLUSTUS

Tässä luvussa esitellyt aiheet ovat olennainen osa köyhydessä elämistä, sillä ne kuvaavat niitä tekijöitä, joiden avulla köyhydessä selviäminen on ollut kirjoittajille mahdollista. Lähipiirin ja sosiaaliviranomaisten antama konkreettinen apu oli elintärkeää niin maalaisen kuin nykypäivän köyhyyden kirjoituksissa. Selvä muutos eri aikakausien kuvauksien välillä on siinä, että nykypäivän köyhän lähipiiri on kaventunut huomattavasti maalaisyhteiskunnan köyhän vastaavasta. Samalla sosiaaliturvasta on muotoutunut ensisijainen turvan mekanismi. Eija Stark on väitöskirjassaan todennut, että maalaisköyhälistön puheessa perhe toimi turvana ja resurssina köyhyyden koettelemuksia vastaan.²¹⁷ Ei voida kuitenkaan vähätellä koko maalaisyhteisön roolia, sillä tämän tutkimuksen aineistossa koko lähiyhteisö huolehti huono-osaisistaan, vaikka avun pyytäminen olisikin aiheuttanut kertojille häpeän tunteita. Nykypäivän

---

²¹⁶ Pemberton & Fahmy & Sutton & Bell 2016, 32—33.

²¹⁷ Stark 2011, 172—230.

köyhä on tähän verrattuna huomattavan erilaisessa asemassa, sillä sosiaaliturva takaa tälle kohtuullisen varman materiaalsen toimeentulon, mutta tiiviin maalaisyhteisön antama sosiaalinen tuki ja turva tältä jäävät uupumaan.

Ylpeyden tunteet ja erilaiset ihanteet, joita kertojat pyrkivät toteuttamaan edustavat toisenlaista selviytymiskeinoa köyhyyden aiheuttamiin ongelmiin. Köyhyyteen liittyvän häpeällisen stigman välttäminen edes hetkellisesti jäi vahvasti maalaisköyhyydestä kirjoittaneiden mieliin. Nykypäivän köyhyyttä kuvailevissa kirjoituksissa taas esiintyi huomattava määrä ominaisuuksia ja ihanteita, joita kertojat pyrkivät toteuttamaan välttyäkseen häpeällisen köyhän leimalta. Häpeällisiä köyhiä edustivat kirjoituksissa etenkin rahansa alkoholiin käyttävät köyhät, joiden elämäntyylisiä kertojat pyrkivät itsensä ja perheensä etäännyttämään. Mielenkiintoista on, että samankaltaista erottelua ei esiinny maalaisköyhyyden kirjoituksissa, ei edes kuvauksissa kerjäläisistä. Pikemminkin maalaisyhteiskunnan huono-osaisiin suhtauduttiin yleisesti neutraalisti ja esimerkiksi kerjäämistä pidettiin jossain määrin hyväksyttynä elämäntapana ja osana muuta köyhäinapua.²¹⁸ Etäännyttämällä itseään häpeällisistä köyhistä kertojat oikeuttavat omaa köyhyyttään, mutta samalla menettävät maalaisköyhälistön kokemaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka mahdollisti elinolojen parantamisen poliittisen toiminnan kautta.

5. KATKERUUS KÖYHÄN OSASTA JA OSATTOMUUDESTA

Ylpeyden tunteiden konkreettisena kääntöpuolena kirjoituksissa toimivat katkerat muistot ja kokemukset agraarisessa köyhyydessä elämisestä. Useat ylpeydenaiheiksi mainitut seikat kuten kova työnteko, koulutus ja säästäväisyys toistuvat kirjoituksissa myös muotoaan muuttaneina, katkerina muistoina. Jatkuvasta raadannasta, koulutien katkeamisesta ja ilman jäämisestä syntyneet katkerat tunteet antavat hyvin toisenlaisen kuvan köyhyydessä elämisen realiteeteista kuin puolustusmekanismeina toimineet käsitykset hyvästä köyhästä. Katkerat tuntemukset nousevat esille maalaisköyhyyttä kuvaavissa kirjoituksissa etenkin silloin, kun köyhyys vie

---

²¹⁸ Saaritsa 2003, 242.

kirjoittajilta mahdollisuuden johonkin tärkeään, kuten lapsuuteen, koulutukseen tai parempaan tulevaisuuteen.

5.1 MENETETTY LAPSUUS JA TULEVAISUUS

Ylempänä nähtiin kuinka kovan ja raskaan työn raataminen toimi köyhässä maalaisyhteisössä ylpeyden ja omanarvontunteen aiheena. Suhtautuminen työhön ei ollut kuitenkaan pelkästään myönteistä, vaan sama kova ja raskas työ voitiin nähdä myös raatamisena, pakkotyönä, jonka tekemiselle ei ollut vaihtoehtoja. Eija Starkin analysoimien sananlasku- ja elämänkerta-aineistojen perusteella työhön suhtautuminen olikin monimerkityksistä. Kovaa työntekoa ihannoitiin, mutta samalla ainainen raataminen koettiin pakon edessä tehdyksi työksi, mikä saattoi saada koko tähän liittyvän elämän vaikuttamaan ahdistavalta kokemukselta.²¹⁹ Työntekoon liittyvät kielteiset muistot kertaantuvat, kun kirjoittajat kokevat työnteon häirinneen ja katkaisseen heidän lapsuuteensa. Tämä ei ole yllättävää ottaen huomioon tuon ajan lapsille asetettujen vaatimusten ja vastuun liittyen työntekoon. Esimerkiksi poikien oletettiin jo nuorella iällä täyttävän aikuisen paikan raskaissa ja haastavissa työtehtävissä.²²⁰ Mökkiläisten tytöt taas lähtivät yleisesti töihin kodin ulkopuolelle lapsenlikoiksi tai piioiksi keskimäärin 11 vuoden iässä 1900-luvun alkupuolella, mutta 1920-luvulla voimaan tullut oppivelvollisuuslaki siirsi piikatyön aloittamisen neljäntoista ikävuoden tienoille.²²¹ Lasten ja nuorten työnteko altistikin köyhien perheiden jälkeläiset jo varhain aikuisten maailmalle ja siihen kuuluvalla epävarmuudelle. Raskaiden töiden tekeminen aikuisille tarkoitetuilla välineillä oli usein poikalasten osana, ja eräs kertoja muistelee, kuinka hänen veljensä joutui poikasena vetämään painavia puunrankoja metsästä kelkalla perheen isän menehdyttyä. Työ olisi ollut raskasta aikuisellekin, mutta ennen kaikkea keskenkasvuiselle lapselle. Saman perheen vanhimman lapsen taas oli pakko lähteä lapsenlikaksi talolliselle, jottei perhettä olisi jouduttu hajottamaan:

”Hän (äiti) ei halunnut hajottaa lapsiaan huutolaisiksi. Vanhin sisareni joutui lapsenpiiaksi kaksosia hoitamaan. Tyttö oli 12 vuotta. Talossa piti tehdä paljon työtä 2 mk päiväpalkalla. Pyhäpäivältä ei sitä maksettu. Kaksoset olivat

---

²¹⁹ Stark 2011, 379.

²²⁰ Roos 1987, 57.

²²¹ Virkkunen 2010, 50.

juonikkovauvoja ja toiset, 2 -vuotiaat kaksoset ihan julmureita. Repivät tukasta ja sylkivät päin naamaa. Äiti itki säälin kyyneleitä ja tyttö koti-ikävä. ”²²²

Toinen kertoja muistele kuinka hänen täytyi myös 12-vuotiaana aloittaa työt lapsenpiikana naapurikylässä hoitamalla lapsia ja samalla itkien omaa koti-ikävänsä.²²³ Lapsuuden äkillinen loppuminen ja siirtyminen kodin piirin ulkopuolelle olivat traumaattisia kokemuksia lapsille, ja nykylukijan korvaan kertomus jossa kirjoittaja aloitti työuransa neljävuotiaana piikomalla maalaistalossa kuulostaa käsittämättömältä. Itse kirjoittaja tyytyy kuitenkin toteamaan olevansa tyytyväinen, vaikkei hänellä lapsuutta ikinä ollutkaan.²²⁴

Kovan työnteon ihannoinnissa voi olla kyse agraarikulttuurin yleisestä normista, kun taas työskentelyyn liittyvät katkerat muistot kertovan huomattavasti henkilökohtaisempaa tarinaa siitä, mitä kova ja raskas työnteke jokapäiväisessä todellisuudessa tekijöilleen merkitsivät. Etenkin naisten kirjoittamien työhön liittyvien kielteisten muistojen suuri osuus kertoo, että raskas työnteke kosketti kumpaakin sukupuolta, vaikka kovalla työllä ylpeily käsitteikin yksinomaan miesten töitä.²²⁵ Naisten vahvasti kielteisiin muistoihin voi vaikuttaa se, että nuoret naiset olivat useimmiten niitä, jotka lähtivät tai olivat pakotettuja lähtemään nuorena töihin kodin ulkopuolelle ilman perheen antamaa tukea. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella pojat jäivät useammin töihin joko kotitalolle, tai siirtyivät isänsä mukana töihin kodin ulkopuolelle, mikä on voinut tehdä työelämään siirtymisestä vähemmän dramaattisen tai traumaattisen muutoksen. Sukupuolesta riippumatta nuorena aloitettu työskentely oli kuitenkin raskasta ja ankaraa, mitä korosti entisestään rikkaampien perheiden lasten etuoikeutettu asema:

”Töihin oli lähdeittävä heti kun kykeni. Ei kysytty onko työ raskasta tai likaista ja mitä siitä sai palkkaa. Kaikki tehtiin itse. Siinä sitten käden taidotkin kehittyivät mistä on ollut hyötyä elämän varrella. Eipä se ollut herkkua paimenpojallakaan lähteä suuren lehmälauman kanssa metsään paarmojen ja hyttysten syötäväksi. Eväätkin oli talosta riippuen mitä oli. Eikä sinne talollisten pojat tarvinnut lähteä, köyhät vaan.”²²⁶

---

²²² AKK, P215.

²²³ AKK, P120.

²²⁴ AKK, P200.

²²⁶ AKK, P242.

Todellisuudessa myös talollisten perheiden lapset aloittivat työskentelyn varhain, mutta kotoaan nämä lähtivät pientilallisten lapsia vanhempina.²²⁷ Syynä tähän saattoi olla esimerkiksi pidemmälle kouluttautuminen, mikä oli omiaan lisäämään köyhyydessä elävien katkeruutta omaa pakkotyötänsä kohtaan.

KOULUTIEN KATKEAMINEN

Työnteon ohella myös koulunkäyntiin ja erityisesti koulutien katkeamiseen liittyvät tilanteet herättävät kirjoittajissa katkeria muistoja. Monen innokkaan ja lahjakkaan nuoren oppilaan pettymykseksi taloudellisten resurssien puute katkaisi heidän opintiansä kansakouluun, kun samalla moni hieman lahjattomampi, mutta varakkaammista oloista koulutietä kulkemaan päätnyt lapsi kykeni käyttämään hyväkseen korkeamman koulutuksen tarjoamia kallisarvoisia etuja.²²⁸ Tämän tutkimuksen aineiston valossa opintien katkeaminen näyttäytyy usealle kirjoittajalle hyvin katkerana muistona tilanteesta, jossa heidän köyhä taustansa esti koulutuksen tarjoaman mahdollisen sosiaalisen ja taloudellisen nousun. Halu kouluttautumiseen oli monella kirjoittajalla vahva ja tämän haaveen kaatuminen kirjoittikin yhdeltä kirjoittajalta hyvin katkeran selvityksen siitä, miten rikkaiden lapsista kasvoi lukeneistoa rahan avulla, kun taas köyhien lapset, kuten kirjoittaja itse joutuivat piioiksi tai maa- ja metsätöihin.²²⁹ Muut kuvaukset opintojen päättymisestä varhain eivät ole aivan yhtä katkeria, vaan kertojat valittelevat perheidensä huonoa taloustilannetta, joka ei mahdollistanut lasten koulunkäyntiä. Eräs kirjoittaja toteaa ironisesti koulun päättyneen ”onneksi” neljään vuoteen, minkä jälkeen hän pääsikin kiertämään läpi eliniän kestävää elämän kiertokoulua. Halua ja intoa kirjoittajalla olisi riittänyt jatkaa kansakoulusta eteenpäin, mutta pitkät koulumatkat ja oppikoulun maksullisuus muodostivat mahdottoman esteen ylitettäväksi, joten kirjoittajan oli tyydyttävä kansakoulun oppimäärään.²³⁰ Kouluympäristöä ei myöskään pidetty täysin tasavertaisena, sillä parempiosaisten perheiden lapsia suosittiin heidän sosiaalisen taustansa vuoksi, vaikka nämä eivät olisikaan kovin lahjakkaita olleetkaan:

”Tiedän tapauksen, kun oli lahjakas köyhä poika, koulussa meni hyvin ja kaikki jotka pojan tunsivat odottivat kaikkea hyvää Pojasta. Sitten tuli aika kun koulussa pidettiin koulun päättäjaiset ja jaettiin todistukset. Käytäntö oli että ensiksi

---

²²⁷ Markkola 1989, 79-84.

²²⁸ Halila 1950, 258.

²²⁹ AKK, P172.

²³⁰ AKK, P184.

kutsutaan oppilaat noutamaan todistuksensa opettajankädestä edistymisjärjestyksessä. Joten sen lahjakkaan pojan vuoro olisi ollut ensimmäiseksi, mutta kun poika oli köyhän kodin poika, niin se tuotti nyt pientä päänvaivaa opettajalle. Mutta opettajapa keksikin syyn ja kutsui rikkaan kauppiaan mitään tietämättömän tytön yhtä aikaa, ja sanoi että nämä kaksi ovat niin tasavertaisia että ei osaa sanoa kumpi on parempi, joten minä kutsuinkin nämä siksi yhtä aikaa. Olipa ovela teko, mutta hiukan kiero.”²³¹

Edes lahjakkuus ei siis aina onnistunut häivyttämään lasten välisiä sosiaalisia eroja, ja kirjoittaja mainitseekin koulussa menestymisen auttaneen köyhän perheen lapsen korkeintaan samalla tasolla parempiosaisten kanssa, mutta ei missään nimessä näiden edelle.²³² Koulutukseen ladatut suuret odotukset näkyivät jo yllä käsiteltäessä kouluun ja opiskeluun liittyviä ilon ja ylpeyden kokemuksia, mutta erityisen selvästi ne tulevat ilmi pettymyksen kuvauksissa köyhyyden kaataessa haaveet mahdollisesta paremmasta tulevaisuudesta. Siinä missä lapsuuden pakkotyö pakotti kirjoittajat astumaan aikuisten maailmaan liian pian, katkenneen opintien nähtiin sulkevan ovet sosiaaliselta ja taloudelliselta nousulta. Kouluun ja koulutukseen ladatut positiiviset odotukset kääntyivät päälaelleen, kun kirjoittajat huomasivat, ettei koulutus tarjonnut heille mahdollisuutta maalaisköyhyyden elämäntavasta poikkeamiseen.

Kuvaavaa on ylempänä esitellyn kirjoittajan näkemys siitä, että kansakoulun tarjoamaan oppimäärään oli vain tyydyttävä ja pärjättävä sillä, kun muuhunkaan ei ollut mahdollisuuksia. Tämä tietyllä tapaa fatalistinen asenne kuvaa koulutusmahdollisuuksien ohella koko maalaisköyhyyden kulttuuria ja sen muistelemista, sillä usein ulkopuolisen korvaan hyvinkin katkerilta kuulostavat tilanteet kuvataan tunteettomasti, mikä herättää kysymyksen siitä, kuinka paljon köyhyydestä ja sen aiheuttamista kielteisistä tuntemuksista jätetään kertomatta. Köyhyyden puolustuskeinoissa käsitelty vähään tyytymisen ideaali voi olla taustalla myös katkerien kokemusten vähyydessä, sillä ajan kuluessa suurimmat särvät vaikeistakin muistoista ovat tasoittuneet. Tältä näkökannalta katsottuna ei ole yllättävää, että modernia köyhyyttä koskevissa kirjoituksissa esiintyy huomattavasti suurempi määrä katkeruuden ja toivottomuuden tunteita.

---

²³¹ AKK, P084.

²³² kts. edellinen

5.2 KÖYHÄ – MODERNI MUUKALAINEN

”Kouluttamaton, mutta aina duuninsa hyvin tehnyt ja nyt pienellä eläkkeellä. Niin ei paljon naurata. Tuollainenko on minunkin tulevaisuuteni kun en prinsessaksi syntynyt. Jos ei nyt köyhistä köyhin, niin pienipalkkaisen perheen lapsi, pienipalkkainen aikuinen, vähävarainen eläkeläinen ja kuolema. Elämä oli siinä. Välillä ilonhetkiä, mutta muuten sitä samaa vuodesta toiseen pennin venyttämistä.”²³³

Selvin ero maalaisköyhyyden ja vuosisadan vaihteen köyhyyttä koskettavien kirjoitusten välillä on katkerien kokemusten määrässä. Maalaisköyhyyden kirjoituksissa esiintyneitä köyhyyden puolustusmekanismeja analysoidessa nostettiin esille köyhän menneisyyden arvottaminen koko elämän lopputuleman perusteella, mikä saattaa vaikuttaa katkerien kirjoitusten vähäisyyteen. Nykypäivän kirjoituksissa on huomattavasti enemmän katkeria selostuksia kertojien köyhyydestä, mikä lienee seurausta köyhyyden pitkittymisestä koskemaan myös kertomusten kirjoitushetkeä. Kyse voi myös olla ylipäättään köyhyyden kokemisen ja siitä kirjoittamisen välisen ajallisen etäisyyden lyhydestä, vaikka itse köyhyys olisikin jo väistynyt. Oli katkerien kokemusten syy kumpi tahansa, se tulee ottaa huomioon vertailua tehdessä keskittymällä kokemusten sisältöön, eikä niinkään lukumäärään. Pelkkä kielteisten kokemusten määrän kasvu ei sinänsä kerro mitään olennaista nykypäivän köyhyyden kokemuksesta, sillä vaikka moderniin köyhyyteen liitettäisiinkin enemmän katkeruuden ja toivottomuuden tunteita, ei se tarkoita, että nykyinen köyhyys olisi jollain tavalla maalaisyhteiskunnan vastaavaa raadollisempaa tai vaikeampaa. Erot kokemusten ja niistä kirjoittamisen välisillä ajankohdilla vaikuttavat suuresti siihen, millä tavoin vaikeita kokemuksia muistellaan. Toisaalta moniin nykypäivän kirjoituksiin sisältyvät osattomuuden ja toivottomuuden kokemukset kertovat siitä, että moderni köyhyys aiheuttaa siinä eläjille huomattavan erilaisia vaikeuksia kuin maalaisköyhyydestä kärsineille. Maalaisköyhyyden kokemuksissa katkerat tunteet liittyivät tilanteisiin, jossa kirjoittajat olivat pakotettuja toteuttamaan köyhälle annettua osaa yhteiskunnan pohjalla. Nykypäivän köyhyydessä kaikista vaikeinta kirjoittajille on taas köyhien täydellinen osattomuus.

---

²³³ AKK, P165.

OSATTOMUUS ELÄMÄNTAVASTA

Ylpeyden tuntemuksia käsitellessä esille nousivat muun muassa luopumisen ja säästäväisyyden ihanteet, joita kertojat pyrkivät toteuttamaan. Suhde vapaaehtoisen luopumisen ja toisaalta ilman jäämisen välillä on kuitenkin häilyvä, eikä ole harvinaista, että kirjoittajat kuvaavat molempia tuntemuksia yhdessä ja samassa kertomuksessa. Yleinen aihe katkerille tunteille on kirjoittajien osattomuus yhteiskunnassa yleisenä tai hyväksyttynä pidetystä elämäntavasta:

”Köyhyys merkitsee minulle taloudellisen puutteen lisäksi sosiaalisten ja kulttuuristen ulottuvuuksien merkittävää kaventumista. Köyhyys on minulle myös äärimmäisen konkreettinen ja siinä moniulotteinen ja kokonaisvaltainen elonkokemus. Jään paitsi monista itsestäänselvyyksiksi mielletyistä asioista, jotka kyllä yleisesti ajatellaan osaksi hyvinvointia (mutta ei osaksi taloudellista hyvinvointia); elokuva, - teatteri, - konserttiliput, (koti)vakuutukset, tv-lupa tai vaikkapa kauniit, ehjät, - ja uudet vaatteet ovat tämän kaikkialla läsnä olevan köyhyyden vallitessa lähinnä mahdotonta kustantaa itselleen.”²³⁴

Ei-elintärkeiden hyödykkeiden kuten kulttuurielämysten puutteesta valittavan kirjoittajan ajatuksia lukiessa herää ilmeinen kysymys siitä, mitä köyhyys nykypäivä todellakin on. Townsendin suhteellisen köyhyyden määritelmä auttaa ymmärtämään kirjoittajien pettymystä heidän jäädessä paitsi yhteiskunnan normaalista elintasosta. Vaikka uusien vaatteiden puute ei aseta köyhää hengenvaaraan, se estää häntä tuntemasta itseään täysimääräiseksi yhteiskunnan jäseneksi. Ollessaan kykenemättömiä osallistumaan yhteiskunnan yleiseen elämään, useat kirjoittajat myös alkavat tuntea itsenä ulkopuolisiksi. Mahdollisuudet sosiaalisiin kontakteihin kapenevat, kun köyhä ei kykene viettämään aikaa ulkona tai osallistumaan maksullisiin tapahtumiin. Maalaisköyhyyden kokemuksissa samankaltaista osattomuuden piirrettä ei ole löydettävissä, vaan kertojilla oli aina oma köyhä lähiyhteisönsä, jonka puoleen kääntyä. Yleinen vauraus ja yhteiskuntarakenteen muutos vaikuttavatkin tehneen köyhyydestä aiempaa huomattavasti yksinäisemmän olotilan.

---

²³⁴ AKK, P178.

ULKOPUOLISUUS JA YKSINÄISYYS

Oman elämän yksitoikkoisuus ja erilainen elämäntapa verrattuna tuttavapiirin vastaavaan ovat monen kirjoittajan kertomuksessa syinä heidän eristäytymiselleen. Eräs kirjoittaja kertoo, kuinka ei halunnut kuunnella ystäviensä verrattain pieniä murheita, mutta tunnustaa myös, ettei hänellä olisi ollut varaakaan soittaa ystävilleen.²³⁵ Toinen kertoja taas kuvaa, kuinka ei pystynyt tapaamaan ystäväänsä, koska hänellä ei ollut varaa lähteä ulos lasilliselle.²³⁶ Kolmannen kirjoittajan ystävät luulivat tämän välttelevän heitä, kun kirjoittaja ei enää osallistunut ystäväporukan illanviettoihin, mikä johti ystävien menettämiseen.²³⁷ Kyky vapaa-ajan viettoon näyttääkin olevan hyvin sidonnainen kertojien taloudellisiin tilanteisiin, mikä johtaa kertojien eristäytymiseen ja ulkopuolisuuden tunteisiin. Tässä mielessä nykypäivän kokemukset eroavat huomattavasti maalaisköyhyyden vastaavista, sillä niissä korostui köyhien elämän yhteisöllisyys. Moderneista köyhyyden kokemuksista tällaista aspektia ei ole löydettävissä, vaan pikemminkin köyhyys näyttää rajoittavan köyhien sosiaalista kanssakäymistä. Tästä seurauksena ovat hyvin syvät yksinäisyyden kokemukset:

”Hankalinta nykyisessä niukassa toimeentulossani on, ettei rahaa riitä mihinkään yli perus toimeentulon. Nyt kuntouduttuani hieman katkerinta onkin tavallaan se, että nyt, kun muuten pystyisin tekemään minulle mieluisia asioita, minulla ei ole varaa siihen. Joudun tinkimään mm. harrastuksista, jotka saattaisivat minut muiden ihmisten yhteyteen. Ei ole varaa elokuviin, teatteriin, konsertteihin, matkoihin jne., jotka toisivat vaihtelua muuten niin harmaaseen arkeen. Onneksi on kirjasto ja jätöpaperinkeräyslaatikot, joista löytyy lukuelämyksiä. Ei ole varaa ravintolailtoihin tai kahvihetkiin ystävien kanssa, sillä viimeiset rahat ennen seuraavaan KELA:n työmarkkinatukierää tai toimeentulotukea on säästettävä, koska aina voi sattua jotain yllättävää, joka vaatii rahaa, vaikkapa eläinlääkärilasku.”²³⁸

Kaikista syvimpiä surun ja pettymyksen tunteita nykypäivän köyhyydessä tuntuukin aiheuttavan juuri köyhyyden aiheuttama yksinäisyys, joka entisestään vahvistaa köyhien kantaa erilaisuuden stigmaa. Pahiten ongelmasta vaikuttavat kärsivän hieman iäkkäämmät ja yksin asuvat kertojat, joilla ei ole esimerkiksi varaa matkustaa tai edes puhua puhelimesta ystäviensä

---

²³⁵ AKK, P350.

²³⁶ AKK, S172.

²³⁷ AKK, S313.

²³⁸ AKK, P388.

kanssa. Sosiaalisessa mielessä maalaisköyhyyden yhteisöt olivat nyky-yhteiskuntaa armollisempia, sillä yhteydenpito muun kylänväestön kanssa oli päivittäistä, mistä kertovat monien kirjoittajien lämpimät, mahdollisesti nostalgiset, muistot lapsuuden kyläyhteisöstä. Nykypäivän köyhän lähipiiri on huomattavasti kapeampi, käsittäen lähinnä ydinperheen. Samanarvoisten yhteisön luomaa turvapaikkaa ei nykyköyhällä ei ainakaan analysoitujen kirjoitus perusteella ole, vaan köyhä joutuu toimimaan jatkuvasti parempiosaisten maailmassa ja sen ehdoilla. Henkisen levähdyspaikan puuttuminen ja tästä seuraava yksinäisyys voivat olla osasyitä siihen, miksi osa kirjoittajista kokee tilanteensa niin täydellisen toivottomana. Elämän päättymätön yksitoikkoisuus ja päivästä toiseen jatkuva taistelu toimeentulosta vaikuttavat kaikista epätoivoisempien kirjoitusten taustalla.

TOIVOTTOMUUS

Monet katkerimmista kirjoituksista käsittelevät juuri nykypäivän kokemukselle erityistä teemaa, ylivelkaantumista. Kaikista syvimmässä ongelmassa vaikuttavat kirjoitusten perusteella olevan sellaiset henkilöt, joiden köyhyys on alkanut esimerkiksi yrityksen konkurssin aiheuttamasta velkaantumisesta. Ylivelkaantumista ja sen aiheuttamaa köyhyyttä on tutkittu Suomessa aktiivisesti, koska useat suomalaisen yhteiskunnan erikoispiirteet altistavat velkaantumisen ongelmille. Ennen kaikkea omistusasumisen suuri suosio on ollut suomalaisten ylivelkaantumisten taustalla. Vuonna 1994 julkaistun tutkimuksen mukaan noin 11 % prosenttia vastaajista koki itsensä ylivelkaantuneiksi ja yleisintä ylivelkaantumisen tunne oli yrittäjien keskuudessa.²³⁹ Yrittäjien tai pikemminkin entisten yrittäjien ongelmat tulevat esille myös analysoiduissa kokemuksissa, sillä juuri he erottuvat ryhmänä, jonka sisällä oma tilanne koetaan kaikista toivottomimpana.

”En mielestäni ole kateellinen, mutta sellaiset ihmiset, joilla ei ole todellista rahapulaa ja valittavat sitä, saavat sappeni kiehumaan. Kovin suuresti eivät myöskään mieltä ylennä yhdet jos toisetkin tilastot, miten köyhyys, yksinäisyys, alhainen koulutustaso, naiseus, aikainen sairauseläke ym. ym. moninkertaistavat ennenaikaisen kuoleman riskin. Kyllä se on sanomattakin selvää, että lähtölaskenta on alkanut, vaikkei vielä kuuttakymppiä ole mittarissa. Pahimmatkin rikolliset vapautuvat muutamassa vuodessa vankilasta, mutta minun

---

²³⁹ Kangas & Ritakallio 1994, 26—41.

velkavankeuteni kestää viimeiseen hengenvetoon asti. On se sitten huomenna tai 20 vuoden kuluttua, ellei uusi lakimuutos tule apuun. Ja vain sen vuoksi, että laitoin nimeni velkapapereihin kotimme ja mieheni yritystoiminnan jatkamisen mahdollistamisen vuoksi!”²⁴⁰

Lainauksen kirjoittajan lisäksi muutkin samassa asemassa olevat kokevat kohtalonsa epäoikeudenmukaiseksi ja velkavankeuden jatkuminen hamaan tulevaisuuteen saakka aiheuttaa kirjoittajille toivottomuuden tunteita.²⁴¹ Tulevaisuudennäkymien latistuminen ja täydellinen näköalattomuus näyttääkin olevan kaikista vakavin köyhyyden luomista ongelmista. Maalaisköyhyyden kirjoituksista ei ole löydettävissä täydellisyyden toivottomuuden teemoja, mikä voi johtua jo aiemmin mainitusta elämän arvottamisesta sen lopputuleman perusteella, eli pahimmatkin muistot ovat voineet kaunistua elämän parantuessa. Toisaalta nykypäivän toivottomuuden kokemuksissa on läsnä ylivelkaantumisen varjo, mitä taas ei ole löydettävissä maalaisköyhyyttä kuvaavissa kirjoituksissa. Nykypäivän elämäntavassa voidaankin nähdä olevan seikkoja, jotka altistavat vakavalle ja pitkäaikaiselle köyhyydelle huolimatta kaikista sosiaalisen turvan mekanismeista.

”Taloudellisessa tilanteessani ei ole tapahtumassa suuria muutoksia, vaikka olenkin pian aloittamassa työkokeiluprojektin. Vaikka pääsisinkin mukaan työelämään, niukkuus leimaa tulevaisuuttanikin, sillä palattuani työhön, joudun luultavasti maksamaan ulosottovelkojani.”²⁴²

Toivottomuuden kuvaukset tuovat mieleen maalaisköyhyyden katkeruuden tunteet ainaista työntekoa ja koulutien katkeamista kohtaan. Ylivelkaantuminen tai muun syyn aiheuttama pysyvä köyhyys toimii hyvin samalla tavalla lukitsemalla kertojat köyhyyteen. Köyhän osa näyttäytyykin katkerimpana juuri silloin kun köyhyydestä tulee pysyvä olotila ilman toivoa paremmasta tulevaisuudesta.

---

²⁴⁰ AKK, P526.

²⁴¹ Esim. AKK, P504, P410, SK 131

²⁴² AKK, P388.

5.3 HYVÄN KÖYHYEDEN KÄÄNTÖPUOLI

Maalaisköyhyyden ja modernin köyhyyden katkeruuden ja osattomuuden tunteiden aiheet eivät pintapuolisesti muistuta erityisemmin toisiaan. Niiden kummankin taustalta on kuitenkin löydettävissä turhautumista ja pettymystä rooliin, johon köyhyys on heidät asettanut. Maalaisköyhyyden kokeneet kirjoittajat ilmaisivat katkeruutensa ainaista raskasta työntekoa sekä koulutuksen puuttumista kohtaan, kun taas modernissa köyhyydessä eläneet tunsivat osattomuutta, ulkopuolisuutta ja toivottomuutta omasta köyhyydestään. Toivottomuus köyhän tulevaisuuden edessä on yhteistä kumpaakin aikakautta käsitteleville kirjoituksille, mutta selvemmin se tulee esille modernia köyhyyttä kuvaavissa kirjoituksissa. Maalaisköyhyyden kuvauksissa katkeruuden tunteita eriteltiin huomattavasti vähemmän, mikä on todennäköisesti seurausta elämän kääntymisestä parempaan suuntaan ajan kuluessa. Toivottomuus köyhän osasta tulee kuitenkin esille mainituissa pakkotyön ja koulutien katkeamisen kuvauksissa, sillä näissä tilanteissa kertojat ymmärsivät oman köyhän asemansa ja sen mahdollisen jatkuvuuden hamaan tulevaisuuteen.

Suurin ero eri aikakausien kokemusten välillä on osattomuuden ja ulkopuolisuuden tunteissa. Maalaisyhteiskunnassa eläneet eivät köyhyydestään huolimatta kokeneet itseään ulkopuolisiksi muusta yhteiskunnasta, sillä köyhyys oli rakenteellista ja kosketti valtaosaa yhteiskunnan jäsenistä. Nykypäivän köyhä kokee itsensä osattomaksi vallitsevasta elämäntavasta, mikä voi johtaa ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunteisiin. Sosiologi Zygmunt Bauman on todennut, että nykypäivän yhteiskunnissa köyhille ei ole sijaa, koska täysinäisen kansalaisuuden saavuttamisen vaatimuksena on kyky kuluttamiseen. Köyhiltä tämä kyky uupuu, joten heidät voidaan helposti sivuuttaa.²⁴³ Vaikka Baumanin näkemys on äärimmäinen, on kirjoituksista löydettävissä selviä viittauksia hänen ajattelutavastaan. Tavallisessa arjessaan kirjoittajat kokevat ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä, mikä ei ollut yleistä maalaisköyhyydessä. Taustalla voi olla yhteiskuntien muuttuminen entistä kulutuspainotteisempaan suuntaan, mutta myös elämäntavan yksilöllistymisen vaikutukset tulee ottaa huomioon. Köyhyyden kokemukset ovat selvästi entistä henkilökohtaisempia ja intiimimpiä, mutta näin on myös muiden elämän osa-alueiden kohdalla. Nykyinen yksilökeskeinen elämäntapa antaa paljon henkilökohtaisia

---

²⁴³ Bauman 2005, 112—113.

vapauksia, mutta vastoinkäymisten tapauksessa altistaa myös yksinäisyydelle ja osattomuudelle.

6. PÄÄTÄNTÖ

Kirjoittajien kuvaukset heidän kokemastaan köyhyydestä osoittavat, että köyhyys on monimuotoinen ja -tahoinen ilmiö. Tämän tutkimuksen piiriin on valikoitunut vain pieni osa kaikesta siitä, miten kirjoittajat kokivat oman köyhyytensä. Tämä pieni osa antaa kuitenkin osviittaa siitä, mitä suomalaiselle köyhyydelle 1900-luvun kuluessa tapahtui. Tilastollisesti köyhyys väheni, rakenteellisesti se muuntui maalaisköyhyydestä kaupunkilaiseksi pienituloisuudeksi, mutta ennen kaikkea köyhyys kehittyi absoluuttisesta hädästä suhteelliseksi puutteeksi. Mutta mitä todella tapahtui, vai tapahtuiko mitään? Kaikista muutoksista huolimatta köyhyyden kokemuksista on edelleen löydettävissä yhtäläisyyksiä ja jatkuvuuksia, jotka kertovat huomattavasta pysyvyydestä.

Mielenkiintoista on, että köyhyydessä eläminen ei vaikuta muuttuneen ollenkaan niin paljon kuin rakenteelliset muutokset antaisivat odottaa. Maalaisköyhyyteen kuuluivat olennaisesti useissa kirjoituksissa toistuneet elämän reunaehdot, kuten nälän ja suojeittomuuden uhat. Vaikka 1900-luvun aikana elintaso nousi tuntuvasti myös köyhälistön osalta, on nykypäivän köyhien kirjoituksista löydettävissä samankaltaisia elämää ohjaavia ja rajoittavia rakenteita. Esimerkiksi terveellisen ravinnon hankkiminen ja riittävän asumisen laadun takaaminen aiheuttavat kirjoittajille ongelmia, vaikka eivät suoranaisesti altistakaan heitä nälkäkuoleman tai kylmettymisen vaaroille. Tärkein niin maalaisköyhyyttä kuin nykypäivän köyhyyttä yhdistävä seikka ovat useissa eri kertomuksissa esiintyvät elämän epävarmuuden kuvaukset. Näiden jatkuvat esiintyminen eri aikakausien välillä kertoo selvästä pysyvyydestä köyhyydessä elämisessä. Perheiden hajoamiset ja sairastumiset ovat toimineet ja toimivat edelleenkin vakavina uhkina yksilöiden toimeentulolle ja elämänlaadulle. On selvää, että nykyaikaisen hyvinvointivaltion tarjoama sosiaaliturva suojaa pahimmilta elämänkulun äkkikäännöksiltä, mutta se ei kykene estämään ajoittaisia putoamisia köyhyyteen. Koko maalaisköyhyyden elämäntapaa kuvannut epävarmuus on selätetty, mutta katkokset ja heilahdukset

elämänlaadussa ja -kulussa kuuluvat olennaisena osana myös hyvinvointivaltion köyhälistön elämään.

Saman kaltaista jatkuvuutta on löydettävissä myös köyhyyden herättämistä häpeän tunteista. Maalaisyhteisössä köyhyys oli verrattain yleistä, mutta se ei estänyt kirjoittajia kokemasta omaa asemaansa muita huonommaksi esimerkiksi koulussa. Köyhyyden lyömä häpeällinen leima, stigma, tuli näkyviin esimerkiksi huonomman vaatetuksen tai sosiaaliavun vastaanottamisen kautta. Samalla tavoin myös modernin kaupunkiköyhyyden kuvaajat kokivat köyhyytensä kaikista hävettävimmäksi silloin, kun se paljastui ulkopuolisille heidän tahtomattaan. Köyhyydessä eläminen ei ole muuttunut vähemmän hävettäväksi köyhyyden vähetessä, vaan pikemminkin on käynyt päinvastoin. Maalaisköyhyyden kuvauksissa köyhyys on hävettävintä sen paljastuessa ulkopuolisille tai tuntemattomille, mutta omassa lähiyhteisössä kertojat eivät huomanneet omaa köyhyyttään. Nykyajasta kirjoittavat kertojat taas pelkäävät suuresti oman köyhyytensä paljastumista edes lähipiirilleen. Nykypäivän köyhiltä näyttääkin puuttuvat maalaisyhteisöön niin olennaisesti kuulunut samanarvoisten yhteisö, jossa omaa asemaa ei tarvitse hävetä tai peitellä. Sympaattisten toisten yhteisön puuttuminen voi olla syynä siihen, miksi nykyaikaisesta köyhyydestä kirjoittaneiden teksteissä häpeän ja myös syyllisyyden tunteet olivat jatkuvia, eivätkä hetkellisiä, kuten maalaisköyhyydestä kirjoittaneilla. Etenkin syyllisyyden kuvaukset kertovat siitä, että köyhyys koetaan entistä henkilökohtaisempana ilmiönä. Köyhyyden koskettaessa entistä pienempää osaa yhteiskunnasta on siitä mahdollisesti tullut entistä haastavampi ilmiö henkilökohtaisen elämänhallinnan tasolla. Tämä herättää myös pohtimaan yhteiskunnallista eriarvoistumista. Maalaisköyhyyden kuvauksissa sosiaalinen hierarkia oli selvä mökkiläisten ja muiden maata omistamattomien ryhmien kuuluessa maalaisyhteisön alimpiin kerroksiin. Tätä eriarvoisuutta ei kuitenkaan analysoiduissa kokemuksissa koettu erityisen häpeällisenä vaan olennaisena osana silloista elämäntapaa. Häpeän puuttuminen voi kertoa siitä, että maalaisköyhälistölle köyhän osa tuli ennalta annettuna tai määrätynä eikä sitä koettu omana epäonnistumisena. Nyky-yhteiskunnan vauraudessa kertojat taas kokevat oman köyhyytensä henkilökohtaisena erheenä ja epäonnistumisena, mikä herättää heissä alituisia häpeän ja syyllisyyden aatteita.

Köyhyyden kokeneet kirjoittajat eivät silti antautuneet kokemiensa vaikeuksien edessä, vaan pyrkivät turvaamaan toimeentulonsa hyödyntämällä erinäisiä avunannon verkostoja.

Maalaisyhteiskunnan köyhyydestä kirjoittaneet kuvailivat, kuinka hädän hetkellä turvaututtiin lähiyhteisön tarjoamaan apuun. Naapurit ja sukulaiset toimivat elintärkeinä avun lähteinä tilanteissa, joissa kertojien toimeentulo oli vakavasti vaarantunut. Köyhäinhuoltoviranomaisiin suhtauduttiin yleisen kielteisesti ja todennäköistä on, että näiden tarjoamaan apuun turvaututtiin vasta viimeisenä oljenkortena, mistä kertoo myös kuvausten vähäisyys. Suhtautuminen viranomaisten tarjoamaan apuun muuttui huomattavasti yhteiskunnallisen kehityksen myötä, sillä hyvinvointivaltion tarjoama tuki toimi ensisijaisena köyhyyden lievittäjänä nykypäivän köyhyyden kuvauksissa. Enemmän yllättävää oli se, kuinka pienessä roolissa kertojien lähipiiri oli, sillä kuvauksia näiden tarjoamasta avusta oli tutkimusaineistossa hyvin vähän. Tämä kielii jo häpeän kokemusten ohessa esiin nousseesta köyhyyden yhteisöllisyyden katoamisesta, sillä nykypäivän köyhällä ei ole ulottuvillaan sellaisia yhteisöllisen avun verkostoja kuten maalaisyhteiskunnan köyhälistöllä oli. Kokonaisuutena hyvinvointivaltion turvaverkon varassa elävän henkilön toimeentulo on kuitenkin huomattavasti tasaisempi kuin maalaisyhteiskunnassa apua tarvinneen. Epäviralliset avun verkostot olivat alttiita elämäntilanteiden ja sosiaalisten suhteiden heilahteluille, vaikka suoranaisia avun epäämisen kokemuksia ei tämän tutkimuksen aineistossa ollutkaan. Nykypäivän köyhän toimeentulo ei ole enää riippuvainen vuotuisista viljasadoista tai suhteista asuinseudun rikkaampiin perheisiin.

Jos apuverkostot toimivat köyhyydestä selviytymisen mekanismeina, ylpeyden tunteista on löydettävissä köyhän elämäntavan puolustusmekanismeja. Maalaisköyhyyden kirjoittaneet kokivat ylpeyttä tilanteissa, jossa he pystyivät jättämään taakseen köyhän roolin ja toimimaan samanarvoisena tai jopa parempina kuin hyvin toimeentulevien perheiden jälkeläiset. Esimerkiksi koulussa menestyminen kirvoitti monessa kirjoittajassa ylpeitä muistoja. Toinen yleinen ylpeydenaihe maalaisköyhyydestä kirjoittaneiden keskuudessa oli kovan työn ihanne. Kova työ oli osa koko agraarisen yhteisön jakamaa elämäntapaa, mutta köyhälistön tapauksessa siihen voidaan liittää vielä haave mahdollisesta elinolojen parantumisesta kovan työskentelyn kautta. Köyhyyden aiheuttamaa stigmaa pyrittiin myös välttämään kääntämällä maalaislapsuudessa koetut vastoinkäymiset myöhemmän menestyksen rakennusaineiksi. Tämän kaltainen puhe vähään tyytymisestä voi kertoa siitä, että omaa kärsimyksiäkin aiheuttanutta köyhyyttä pestään puhtaaksi köyhyyden stigmasta. Mahdollisesti häpeällinen köyhä lapsuus käännetään voimavaraksi, jonka avulla kirjoittaja myöhemmin elämässään menestyi. Nykypäivän köyhien kirjoituksissa köyhyyden puolustusmekanismit vastaavat

suoraan aiemmin käsiteltyihin syyllisyyden tunteisiin. Kirjoituksissaan kertojat korostavat tiettyä hyvän köyhän ihannetta, johon sisältyvät esimerkiksi säästäväisyyden ja viitseliäisyyden hyveet. Modernista köyhyydestä kirjoittaneet henkilöt korostavat omaa asemaansa vertaamalla itseään sellaisiin köyhiin, jotka eivät ole yhteiskunnan apua kirjoittajien mielestä ansainneet. Esimerkkinä tällaisista köyhistä toimivat usein alkoholistit. Tällä tavoin kirjoittajat myös etäännyttävät itseään huonosti käyttäytyvien köyhien ryhmästä ja luovat myös oikeutusta omalle köyhyydelleen. Etäännyttämisen ilmiö on mielenkiintoinen, sillä samankaltaista aspektia ei ole löydettävissä maalaisköyhyyden kuvauksista. Nykypäivän köyhyyden koskettaessa entistä harvalukuisempaa joukkoa vaikuttaa kirjoittajille olevan tärkeää perustella ja oikeuttaa oma köyhyytensä.

Köyhyyden puolustusmekanismien kääntöpuolina kirjoituksissa toimivat katkeruuden ja osattomuuden kokemukset. Maalaisköyhyyden ylpeydenaiheet koulumenestys ja kovan työn ihanteen toteuttaminen kääntyivät usein katkeriksi tunteiksi koulutien katketessa ja kovan työn muuttuessa ainaiseksi raadannaksi. Nämä tuntemukset voidaan laajemmassa mittakaavassa tulkita katkeruudeksi ja toivottomuudeksi jatkuvan köyhyyden uhan edessä, sillä koulutukseen ja kovaan työskentelyyn ladatut toiveet sosiaalisesta noususta eivät aina käyneetkään toteen. Samanlaisia pettymyksen tunteita on löydettävissä myös nykyajan köyhyyden kuvauksista. Kirjoittajat kuvaavat, kuinka säästäväisyyden ja viitseliäisyyden ihanteet muuttuvat osattomuuden tuntemuksiksi kirjoittajien jäädessä paitsi nykyaikaisesta kulutuskeskeisestä elämäntavasta. Nämä osattomuuden kokemukset muuttuvat köyhyyden pitkittyessä usein yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden ongelmiksi, kun kirjoittajilla ei ole taloudellisia keinoja ylläpitää sosiaalisia verkostojaan. Nykypäivän köyhyydessä vaikuttaa olevan selvästi mekanismeja, jotka altistavat siinä elävät yksinäisyydelle ja syrjäytymiselle. Jo alkujaankin suppea lähipiiri kapenee entisestään, kun kirjoittajat eivät kehtaa paljastaa köyhyyttään ystävilleen. Köyhyyden aiheuttamien ongelmien kasvaessa useat kirjoittajat myös kuvaavat kokevansa toivottomuutta siitä, että heidän tilanteensa enää tulevaisuudessa paranisi. Maalaisköyhyydestä kirjoittaneet kuvasivat köyhän roolin aiheuttamia katkeria tunteita, mutta nykypäivän köyhä vaikuttaa kokevan kaikista vaikeimmat ja syvimmat ongelmat siitä, että nyky-yhteiskunnan köyhän rooli on olla monella tavalla osaton. Osaton elämäntavasta, osaton yhteisöstä ja lopulta osaton myös tulevaisuudesta.

Näin synkkää kuvaa nykyajan köyhyydestä maalatessa on otettava huomioon, että maalaisköyhyyden kuvaukset eivät ymmärrettävästi syistä sisällä kaikista syvimmissä ja surkeimmassa köyhyydessä eläneiden kuvauksia. Nälkäkuoleman uhka oli todellinen vielä 1900-luvun alkuvuosinakin ja surkeat asuinolot altistivat vakaville sairauksille, eikä kaikista surkeimpia kohtaloita ole kukaan jälkipolville tai historiantutkijoille tallentanut. Suomalainen maalaisköyhyys oli ankara kohtalo kaikille siinä eläneille ja sen aiheuttamat hyvinvoinnin puutteet huomattavasti nykyköyhyyden vastaavia suurempia. Tästä kaikesta huolimatta on selvää, että maalaisyhteiskunnassa oli toiminnassa sellaisia mekanismeja, jotka suojasivat köyhissäkin oloissa eläneitä esimerkiksi yksinäisyyden ja osattomuuden kokemuksilta. 1900-luvun aikana tapahtunut yhteiskunnallinen muutos muutti myös yleistä elämäntapaa, eikä köyhyydessä eläminen tehnyt tähän poikkeusta. Eri aikakausien köyhyyden kokemusten vertaaminen on hedelmällistä vain, jos huomioon otetaan myös kaikki muu mikä köyhyyden ympärillä on muuttunut.

Mitä köyhyyden kokemuksen tutkiminen voi meille opettaa? Ennen kaikkea se voi auttaa näkemään köyhyyden julkisivun taakse sinne, minne erilaiset köyhyyden tai eriarvoisuuden mittarit eivät näe. Absoluuttisen köyhyyden vähentyminen ja lopulta katoaminen suomalaisesta yhteiskunnasta on huomattavasti parantanut köyhyydessä elävien elämää. Yleinen elintason nousu on kuitenkin tuonut mukanaan uudenlaisia ongelmia köyhyydestä kärsivien elämään. Ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemukset tuottavat vakavia ongelmia niistä kärsiville ja pitkään jatkuvina ne voivat johtaa toivottomuuteen ja yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Näihin ongelmiin kaivataan uudenlaisia ratkaisuja, jotta myös yhteiskunnan laitamalla elävät kokisivat itsensä sen täysvaltaisiksi jäseniksi. Yleinen eriarvoisuus väheni Suomessa nopeasti 1900-luvun aikana, mutta tätä muutosta on vaikeaa löytää köyhyydessä elävien kirjoituksista. Pikemminkin näyttää siltä, että erilaisten elämäntapojen eriarvoistuminen ja eriytyminen ovat huomattavasti suurempia nykyajan köyhyydestä kirjoittaneiden kuvauksissa. Köyhyydestä kärsivät kokevat elävänsä vallitsevan kulttuurin ulkopuolella, mutta eivät myöskään muodosta omaa yhtenäistä alakulttuuriaan, johon tukeutua. Elämäntapojen eriytyminen ja eriarvoistuminen luovat jatkuessaan solidaarisuuden vajauksia yhteiskunnallisten ryhmien välille, mikä voi johtaa hyvinvointivaltion perusteiden uudelleenarvioimiseen.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I LÄHTEET

Larivaara, Meri & Isola, Anna-Maria & Mikkonen, Juha: Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu 2006 [elektroninen aineisto]. FSD2413, versio 5.0 (2011-03-23). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2011.

Tutkimuksessa käytetyt kirjoitukset lueteltuna tunnisteittain:

Maalaisköyhyys	Moderni köyhyys
P404	P350
P405	S140
P406	S141
P409	S142
P027	S145
P043	S158
P045	S160
P050	S161
P052	S164
P053	S165
P059	S172
P067	S175
P069	S178
P072	S183
P074	S191
P082	S219
P084	S237
P094	S242
P101	S297
P102	S312
P115	S313
P120	S314
P154	S326

P159	P066
P161	P071
P172	P076
P183	P105
P184	P388
P200	S089
P215	P132
P217	P139
P232	P152
P239	P165
P242	P168
S047	P174
S139	P176
S152	P208
S255	S007
S275	S049
SK118	P504
SK119	P526
SK120	SK131
SK136	P410
SK137	

II TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Annola, Johanna (2011), *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija: köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880-1918*. Helsinki: SKS.

Bauman, Zygmunt (2005), *Work, consumerism and the new poor*. Maidenhead: Open University Press.

Elder, Glen H. (1999), *Children of the Great Depression. Social Change in Life Experience*. Colorado: Westview Press.

Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina (2006), ”Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä”. Teoksessa Fingerroos Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 25–48.

Goffman, Erving (1963), *Stigma – Notes on the Managements of Spoiled Identity*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Haapala, Pertti (1995), *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914-1920*. Helsinki: Painatuskeskus.

Haatanen, Pekka (1968), *Suomen maalaisköyhälistö tutkimusten ja kaunokirjallisuuden valossa*. Helsinki: WSOY.

Halbwachs, Maurice (1992), *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press cop.

Halila, Aimo (1950), *Suomen kansakoululaitoksen historia: 4, Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921-1939)*. Helsinki: WSOY.

Heikkilä, Matti & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (1994) ”Kokemuksia nälästä”. Teoksessa Heikkilä, Matti, Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko, Kontula, Osmo, Koskela, Kai (toim.) *Nälkä*. Raportteja; Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 153. Helsinki: Stakes, 59—120.

Helne, Tuula (1994), ”Erään muodin tarina – 1980-luvun suomalaisesta syrjäytymiskeskustelusta.” Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Tampere: Vastapaino, 32—50.

Häkkinen, Antti (2004), ”Poverty and the Social Underclass during Finnish Industrialisation”. Teoksessa Castren, Anna-Maija & Lonkila, Markku & Peltonen, Matti (toim.) *Between*

Sociology and History. Essays on microhistory, collective action, and nation-building. Helsinki: SKS, 148—161.

Häkkinen, Antti & Peltola, Jarmo (2005), ”Suomalaisen ”alaluokan” historiaa.” Teoksessa *Vieraat kulkijat – Tutut Talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa.* Helsinki: SKS, 39—94.

Hänninen, Sakari (2008), ”Ruokapankki – meidän pankki?”. Teoksessa Hänninen, Sakari et al. (toim.) *Toisten pankki – ruoka-apu hyvinvointivaltiossa.* Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 209–222.

Isola, Anna-Maria, Suominen, Esa (2016), *Suomalainen köyhyys.* Helsinki: Into.

Jahoda, Marie, Lazarsfeld, Paul F., Zeisel, Hans (1933/2002), *Marienthal – Sociography of an Unemployed Community.* Chicago: Aldine.

Juntto, Anneli (1990), *Asuntokysymys Suomessa Topeliuksesta tulopolitiikkaan.* Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Julkunen, Raija (2001), *Suunnanmuutos : 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa.* Tampere: Vastapaino.

Kalela, Jorma (2000), *Historiantutkimus ja historia.* Helsinki: Gaudeamus.

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2003) *Eri menetit, eri trendit – Köyhyys Suomessa 1990-luvulla.* Turun yliopiston Sosiaalipoliittikan laitoksen julkaisuja A:13/2003. Turku: Painosalama Oy.

Karisto, Antti, Takalo Pentti, Haapola, Ilkka (1998/2009), *Matkalla nykyaikaan: elintason, elämäntavan ja sosiaalipoliittikan muutos Suomessa.* Porvoo: WSOY.

Kontula, Osmo, Koskela, Kai (1994), ”Ketkä Suomessa kokevat nälkää ja mistä syystä?”. Teoksessa Heikkilä, Matti, Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko, Kontula, Osmo, Koskela, Kai (toim.) *Nälkä.* Raportteja; Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 153. Helsinki: Stakes, 39—57.

Korkiakangas, Pirjo (1996), *Muistoista rakentuva lapsuus: agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa.* Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Korkiakangas, Pirjo (2006), ”Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun”. Teoksessa Fingerroos Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 120-144.

Kortteinen, Matti, Tuomikoski, Heikki (1998), *Työtön: Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.

Koskiranta, Katariina & Pietarinen, Tiina & Tolvanen, Marika (1989), ”Naimaton, nainen ja köyhä 1900-luvun alun Helsingissä”. Teoksessa Häkkinen, Antti (toim.) *Vähäväkisten Helsinkiä. Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja 22. Helsinki: Yliopistopaino, 61—70.

LaCapra, Dominick (2004), *History in Transit. Experience, Identity, Critical Theory*. Cornell University Press.

Laitinen, Virpi (1989), ”Avuntarve ja tarveharkinta. Helsingiläisen köyhyyden syyt ja avustustavat”. Teoksessa Häkkinen, Antti (toim.) *Vähäväkisten Helsinkiä. Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja 22. Helsinki: Yliopistopaino, 79—86.

Lewis, Oscar (1961/1989), *Sanchezin lapset*. Suomentanut Pentti Saarikoski. Juva: WSOY.

Lieblich, Amia, Tuval-Mashiach, Rivka, Zilber, Tamar (1998), *Narrative Research*. Thousand Oaks; Sage Publications, Inc.

Lister, Ruth (2004), *Poverty*. Cambridge: Polity Press.

Leikas, Katariina (1989), ”‘Ett rum, kamari ja kyökki’ -köyhien asumisolot”. Teoksessa Häkkinen, Antti (toim.) *Vähäväkisten Helsinkiä. Artikkeleita köyhien elämästä ja olosuhteista vuosisadanvaihteen Helsingissä*. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja 22. Helsinki: Yliopistopaino, 71—78.

Markkola, Pirjo (1989), *Naisten ansiotyö maatalousyhteiskunnassa: tutkimus Hämeen maaseudun naisista 1870-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan*. Suomen historian lisensiaatintyö: Tampereen yliopisto.

Niemi, Marjaana (2007), *Public health and municipal policy making: Britain and Sweden, 1900-1940*. Aldershot: Ashgate cop.

Peltonen, Matti (1992), *Matala katse: kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Helsinki: Hanki & jää.

Pemberton, Simon, Fahmy, Eldin, Sutton, Eileen, Bell, Karen (2016), "Navigating the stigmatised identities of poverty in austere times: Resisting and responding to narratives of personal failure". *Critical Social Policy*, vol. 36, 2016:1, 21—37.

Portelli, Alessandro (2006), "Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?". Teoksessa Fingerroos Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 49—66.

Pöysä, Jyrki (2006), "Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa". Teoksessa Fingerroos Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 221–244.

Ritakallio, Veli-Matti (1994), "Köyhyyden muuttunut kuva Suomessa 1966-1990". Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Tampere: Vastapaino, 169—190.

Ritakallio, Veli-Matti (1986), *Kartoitus suomalaisesta köyhyystutkimuksesta ja arviot tutkimustarpeista*. Sosiaalihuollon julkaisuja 16/1986. Valtion Painatuskeskus.

Ritakallio, Veli-Matti (1991), *Köyhyys ei tule yksin: tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.

Roos, J.P. (1987), *Suomalainen elämä*. Helsinki: SKS.

Rowntree, Boosehm (1899), *Poverty, a Study of Town Life*. London: Macmillan & Co.

Saari, Juho (2013), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Saari, Juho (2015), *Huono-osaiset: elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.

Saaritsa, Sakari (2003), "Kerjäläisyys sosiaaliturvajärjestelmänä". Teoksessa Saaritsa, Sakari, Teräs, Kari (toim.) *Työväen verkostot*. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vuosikerta Väki Voimakas 16, 235—265.

Saaritsa, Sakari (2008), *Beneath Moral Economy: Informal Assistance in Early 20th Century Finland*. Firenze: European University Institute.

- Scott, Joan (1991), *The Evidence of Experience*. *Critical Inquiry*, vol 17, 4, 773–797.
- Sen, Amartya (1983), *Poor, relative speaking*. *Oxford Economic Papers*, 35, 153—169.
- Stark, Eija (2002), ”Agraariköyhyyden muistot nykyhetkessä”. *Yhteiskuntapolitiikka*, 67, 2002: 6, 513—522.
- Stark, Eija (2011), *Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta –ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: SKS.
- Suoniemi, Ilpo (2013), *Köyhyyden dynamiikka Suomessa 1995-2008*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia, Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 114. Jyväskylä: Eläketurvakeskus,
- Townsend, Peter (1979), *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Tuomi, Jouni, Sarajärvi, Anneli (2002), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Tammi.
- Urponen, Kyösti (1994), ”Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon”. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Virkkunen, Gia (2010). *"Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin": köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla*. Helsinki: SKS.
- Vähätalo, Kari (1994), *Suomalainen huono-osaisuuden tutkimus 1980- ja 1990-luvuilla*. Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Tampere: Vastapaino, 7—31.